

Irodalmi Jelen

XX. évfolyam, 223. szám

2020. MÁJUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Főmunkatársak: **Szócs Géza** (Budapest)

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Kis Petronella** (kritika),

Szócs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám, Méhes György**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **Arshile Gorky** (1904–1948) festménye

Böszörményi Zoltán

El nem küldött levél Szabó Lőrincnek

*Egyszer megnézem én is az Adriát,
láztól felhevülten figyelem,
miként pereg a fény aranya
a fövényen elnyúló testemre,
míg hozza-viszi a szél a pillangó- emlékeket.*

*Párolog az idő, porladnak jajai,
véres ingét kétszer lengette meg előtted
a század, melyben éltél,
és azután sem hagyott nyugodni.*

*Hányszor virágzott a szerelem
a tavasz-ősz utcádon,
hányszor tépted le gyümölcsét
a télbe ájult, néma fákról,
és menekültél
a fájdalom-szaggatta rabszolgaságból.*

*Törvényt bont a kényszer,
lerántja leplét a valóságról,
kitakarja vézna testét,*

*mi lesz a múltból,
ha semmi sem lesz a világból?*

*De míg a lámpa lángja kitartóan lobbant,
nem állítottad takaréokra,
hisz a szükség újra és újra lecsap arra,
kinek társtalanságba merült a sorsa.*

*Ha a kínokból kikapcsol a lélek,
minden partról a fájdalom integet,
meglátja magát a tenger tükrében,
a nemlétből felemel.*

*Kék eget fest a nyár,
felhőt hozzá a valahol,
minden sikolyban a vergődő sehol,
csendről csendre vált,
új térképet rajzol a tájra a hiány.
S a kolibri verdeső szárnyai,
mint úrben révedező úrhajó
– rád talál egy új Orpheus.*

*Ki reményt lát a menekülésben,
árvák sorsára jut,
vad szavak káprázatába szenderül,
nem nézi, merre fut az út.*

*A borzongó fák között a tévelygő szél
szomorkás dalt fütyül.
Hajadonok ülnek a kerevetre,
s csöpögtetnek egy újabb lázadásra
vérereidbe friss erőt.*

*Örök tükör a pillanat,
hozd vissza, hozd még egyszer elém
a meg nem vertek sajtó kényszerét,
hitesd el velem,
a mindenség végtelen szenvedély.*

Döme Barbara

A kövér angyal esete a Lélekszépítőkkal

Beigázítom az aurámat, legyen ma fekete, az slankít. Mióta elköltöztem, húsz kilót híztam. Eleinte a depresszióm miatt ettem folyamatosan, aztán meg rákaptam a mannára, ami baromira hizlal, tele van cukorral. Na, de az vesse rám az első követ, akit nem küldene padlóra, hogy meghalt.

Mióta elhunytam, sokkal jobban nézek ki, leszámítva a plusz kilókat. Megfiatalodtam, eltűntek a ráncaim. Még a húsz kiló plusszal sem lenne baj, ha nem aránytalanul jött volna fel rám. Csak altájon vastagodtam meg. A szárnyaim szép fehérek, itt-ott egy-egy ősz tincessel. De az alig észrevehető. Nem tudom, hány éves vagyok, arra sem emlékszem, mennyi voltam, amikor meghaltam. Úgy tűnik, a rossz emlékek törlődnek a memóriából, miután a Mennysországba jutunk. Jól érzem magam, csak folyton éhes vagyok, mióta fogyókúrázom. Próbálom a gondolataimat mindenféleképp elterelni, tegnap például egész nap a Facebookon lógtam. Több órát beszélgettem egy vadidegen férfival, mire rájöttem, hogy ő a túlvilágról írogat nekem. Már mint a Mennysországhoz képest a túlvilágról, vagyis még él. Fogalmam sincs, hogyan akadhattam vele össze, ennek nem szabadna megtörténnie. De ha már megesett, jól elszórakoztattuk egymást, pikáns témákba is belementünk. Mára randit beszélünk meg. Itt fent nem szoltam, hogy lelépek, remélem, senki nem veszi majd észre ezt a pár órás kilengést. Még szerencse, hogy a halandók nem látják a szárnyaimat, így nem kell elárulnom, hogy angyal vagyok.

A kultúrház bejáratánál állok, ide beszéltem meg találkozót a facebookos pasival. A landolásom viszonylag jól sikerült. Sokat kellett gyakorolnom, eleinte mindig térdre estem, csupa sár

lett a szép fehér ruhám. Most azonban makulátlanul nézek ki. A férfi erőltette, hogy itt találkozzunk, hiába mondtam, menjünk inkább egy bárba. Gondoltam, bedobunk egy-két pohárával, aztán már minden olajozottabban megy. Mert, bár angyal vagyok, semmi jónak nem akarok az elrontója lenni. Igaz, mióta meghaltam, nem volt részem erotikus kalandokban, de azt gondolom, miért ne próbálhatnám ki, működik-e a dolog. De ő csak azt hajtogatta, jöjjetek inkább ide, mutatni szeretne valamit. Hát, most itt vagyok, egy perce írtam rá, hogy megérkeztem. Sajnos tükör nincs nálam, nem tudom megigazítani sem a hajamat, sem a sminkemet. Az angyallet egyik hátránya, hogy sem táskád, sem zsebed. A bejárati üvegajtóban próbálok megnézni magam, nem panaszkodom, a plusz kilók ellenére sem nézek ki rosszul, bár a testemet továbbra is utálok.

Már érkezik is valaki. Nyílik az ajtó, harminc év körüli fiatalember áll előttem, mosolyog. Csinosnak mondanám, és jóképűnek. Vajon öregebb vagyok nála? Nem tudom, csak remélem, hogy nem néz az anyjának. Mosolyog, megpuszil. Ok, akkor talán nincs nagy baj. Bemutatkozunk, Ervinnek hívják. Örül, hogy eljöttem, mondja, és betessékel. Keleties fűszerillat terjeng a levegőben. Talán füstölő, vagy gyertya. Hosszú lépcsősoron megyünk fel az emeletre, azt mondja, hirtelen olyan megmagyarázhatatlanul furcsa érzése támadt. Jaj, csak ki ne szúrja, hogy angyal vagyok. A szárnyaim alig férnek el a szűk lépcsőn, folyton a falhoz verődnek, remélem, nem hallja a susogó hangot. A hosszú folyosó végén lévő ajtót nyitja ki, belépünk. Legalább tíz ember bámul rám. Ő az új barátunk, mosolyog a fiatalember, a többiek tapsolnak, Isten hozott, mondja az egyikük. Megfogom Ervin karját, próbálok félrevonni. *Ez meg mi, érdeklődöm, úgy volt, hogy randizunk! Persze, válaszol, ez is randi, csak nem ketten leszünk. Ez egy olyan klub, ahol sokan szexelnek?* – szakad ki belőlem a kérdés. *Dehogy*, mondja, aztán húz a többiek közé, akik körben ülnek. Hellyel kínálnak. Nincs rossz érzésem, pedig mindig megsejtem, ha valami veszélyes dolog várható, olyankor viszket a bal szárnyam. Megpróbálok kifejezetten erre koncentrálni,

de semmi. Ervin egy meghajlított drótot vesz elő a zsebéből, azt magyarázza, hogy ez az eszköz mindenre tudja a választ. Láttam már ilyet, ezzel vizsgálta az a bolond szomszédom, hogy hol vannak a vízerek a házamban. Járt valami tanfolyamra, aztán látónak meg természetgyógyásznak hirdette magát. Az a sok hiszékeny bolond meg mind fizetett neki.

Sok szeretettel köszöntelek titeket, drága barátaim, kezdi Ervin. Örülök, hogy mind eljöttetek a Lélekszépítő Társaság programjára. Ma mindenkinek megtekintjük az auráját, és azt is megtanuljuk, hogyan tudjuk megtalálni a számunkra legideálisabb lakóhelyet. Mindenki tapsol. Egy nő feláll, azt mondja: ő már tudja, hogy Kukutyinalsón kell leélnie az életét, mert a múlt héten Ervin bemérte a szívcsakráját, meg hozzáigazította a földcsakrát, és bár eleinte sokat sírt, mert így 500 kilométer távolságra kerül a családjától, és tök egyedül lesz, de megértette, neki ez az útja. Ráadásul az eladott háza árából így 10 millió forintot a Lélekszépítők számlájára utalhatott adományként, mert ennyivel került kevesebbe az új háza Kukutyinalsón, mint a régi volt. Ervin a nőhöz lép, megöleli, és azt mondja, ez az igazi megtisztulás, ami most már látszik a nő auráján is, hiszen aranyban ragyog. Mindenki tapsol, kivéve egy idősebb asszonyt. Ervin felé fordul a meghajlított dróttal. Te hitetlen vagy, mordul rá. A pálcám rád mutatott, ami azt jelenti, nem bízol bennem és a Lélekszépítőkből. Nézd meg őt, mutat az előbb beszélő nőre, mennyivel szebb ma a lelke, mint egy hete volt. Megszabadult az állandóan károgó családjától, és a pénz terhét is levetette magáról.

Margitka, mi lesz így veled, fordul a hitetlennek titulált asszony a másik felé. Gondolj a beteg szívedre, a magas vérnyomásodra, a megműtött forgódra! Mit csinálsz majd Kukutyinalsón, egyedül, ha rosszul érzed magad? Margitka maga elé mered, Ervin újra átveszi a szót. Nézz már rá! Teljesen egészséges, hiszen az aurája is arany. Nincs szüksége ezután orvosra vagy családra, itt vagyunk neki mi, a Lélekszépítők. A te aurád viszont csupa gonoszság, jobb lenne, ha leülnél, és kivárnád a sorodat, hamarosan te is megtisztulhatsz.

Ennyi hülyeséget életemben nem hallottam még, gondolom, ez az Ervin csaló. Megpróbálom lebuktatni. *Nézd meg az én aurámat is*, mondom neki, *mostanában kicsit rosszul érzem magamat, jó lenne tudni, mi van velem. És a szívcsakráim is rendetlenkedik, nem beszélve arról, hogy a Vénuszom elcsúszott a Marstól, ami úgy tudom, hét évig tartó szerencsétlenséget jelez, vagy fekete mágiát.* Ervin szava elakad, nem gondolta, hogy szakértőt fogott ki. Legalábbis úgy tűnik, bevette azt a sok zagyvaságot, amit összehordtam, amiből tisztán látszik, csaló. Pillanat, mondja, majd becsukja a szemét, törökülésbe vágja magát, mint aki medítál. Segítsetek, mondja, hívjuk együtt az angyalokat. Na, csak ez hiányzott, gondolom. Jó lenne, ha idecsődítenék a mennybéli ismerőseimet, és lebuktatnának. Persze nem történik semmi. Hogyan is történhetne, hiszen minden parasztvakítás, amit ezek csinálnak. Már itt is vannak az angyalok, mosolyog Ervin. Csodálatos ezüstszárnnyuk van, és úgy sugárzik mindegyik, majd megvakulok. Na persze, röhögök magamban, ezüst angyalok, akik ragyognak! Legfeljebb, ha beleestek a kályhafestékbe, amit egy atomerőmű mellett tároltak. Ervin ismét előveszi a meghajlított drótot a zsebéből. Pörögni kezd a kezében – nyilván ő mozgatja –, rám mutat. Gyere ide, int felém. Felállok, a szárnyaimtól nehezen férek el a többiek között. Az egyik fiú azt mondja, érezte, hogy megérintette egy angyal. Ugye, megmondtam, vigyorg Ervin. Óvatosabbnak kell lennem, gondolom, talán tényleg tudnak valamit. A kör közepén Ervin a fejemre teszi a kezét, rángatózik, mint aki transzban van. Néhány másodperc múlva a szemembe néz, és azt mondja: Szabadulj meg a terheidtől, különben sosem jutsz a Mennyországba! Ha nem követed a megtisztulási szertartást, hamarosan meghalsz, mert az anyagi javaid súlya szó szerint agyonnyom. Van nekünk egy kolostorunk, vonulj be oda, minden vagytonodat adományozd a szegényeknek. Utald át a mi számlánkra, mi majd elosztjuk köztük, teszi hozzá, mielőtt kinyithatnám a számat. Így megtisztul a szívcsakrád, az aurád, a Vénuszod pedig a helyére kerül. Most feküdj le az anyaföldre, tárd ki a karodat, csukd be a szemedet, és érezd a jótékony

változást! Éles fájdalmat érzek a combomban, valaki megszúrta egy injekciós tűvel. Egyre homályosabb minden, tompán hallom, ahogy Ervin azt mondja: na, ennek a bolond öregasszonynak is annyi. Jó, hogy a szomszédja szólt, mi a helyzet. Ez tényleg azt hiszi, hogy meghalt, és angyal lett belőle. Így legalább könnyebben ránk íratja a házát.

Nem tudom, mennyi ideig voltam eszméletlen, a kör közepén ébredék, mindenki engem bámul. Felállok, minden csupa fehér toll körülöttem. Istenem, ezek megkopasztottak, fut át az agyamon. Nem érzem a szárnyaimat, megpróbálom kitapogatni, de nem találok őket. Megcsonkítottatok, üvöltöm, levágtátok egy angyal szárnyát, ezért mind a pokolra juttok. A hatalmas fehér tollkupac alól egyszer csak előbukkan Ervin, kezében gépelt papír és golyóstoll. Írja alá, erőszakoskodik, magának már úgysem kell a ház, az angyalok a Mennyországban laknak. Mindenki röhög. *Ti bolondultatok meg, nem én, üvöltöm! Igazi angyal vagyok!*

Ervin próbálja megragadni a kezemet, de én elfutok. Rohanok, ahogy a lábam bírja, és arra gondolok, szárnyak nélkül, gyalogolva jó sokáig tart majd visszajutni a Mennyországba.

Varga Melinda

A tizenkét kagyló

bika

*Zeusz fehér bikává változott, hogy nőjét
Kréta szigetéig vigye a hátán.
kitartó és akaratos, akár a főisten,
csak egyet képes szeretni.
birtokol, trófeája vagy,
ragaszkodik hozzád,
még akkor is, ha már
kiszzerettél belőle.
nem csigázza fel
az extrém kufircolás,
a kikötözös játék,
és az sem,
ha frissen borotvált herékkel
várod az ágyba,
mindig ugyanabban
a pózban élvez el.
ha felhergeled
vagy félrekacsintasz,
akár Minotaurusz a szűz lányok
hamvas keblét,
elevenen tép szét.*

Petrusák János

Utazó sorsok

Reggel. A szokott. Civilizációs rituálékkal. Ez már-már olyan, akár a vallás: hinned kell benne. Nem tudod, hogy miért, de ha hiszel, akkor... Valami van. Vagy lesz. Szép a napod. Nemcsak rutinból elmorogva.

Óra: csörög. Mikor kinek. Le kell nyomni. S mégis úgy tenni, mintha aludnál még. Aztán két, maximum három perc múlva kelni. Mert muszáj. Ahogyan a papucskeresés és nem találás. Ha kutya van, arra kiabálás, ha nincs, akkor gyerekekre – nem baj, ha az felnőtt, de minek él a mama-hotelben. Ha gyerek nincs, házastársra, ha az sincs, magadra ne, sose, hanem négy falra, ferde képre, szomszédra, akváriumra, de morogni kell. Harci lázba, állapotba hozni magad! Mert máshogy nem lehet. Aki gyenge, az gyenge. És legalább már te ne mondd magadra, hogy az vagy!

Fürdőszoba: kinek mit jelent. Meg mennyi időt. Aztán mindenképpen káromkodni kell, mert már késel.

Házból kirohanni, mintha tűz lenne, rohanni, mint aki az olimpiára startol, a buszmegállóba. Vagy villamoshoz, metróhoz, HÉV-hez, akárhová. (Ez a novella róluk szól. Nekik szól. És nem a taxizó, limuzinos, magánhelikopteres, autós vagy kerékpározós többiekről.)

Megálló. Nekünk. Ahol meg kell állni. Végre szusszanni, vagy idegeskedni – mi vár rám ma, mi a jobb, ha megsejtem, vagy nem is sejtem – mit felejtettem el, ami csak nem jut az eszembe, vagy egyszerűn csak töpregek. Bambán, magamon. Életemen. Álljak be a sorba.

Csupa filozófus. Itt, körülöttem. Várjuk a sor(s)unk. Hogy jön valami, amire felszállhatunk. Mert jönnie kell. Ahogy másodpercre másodperc, aztán perc, nap, év és élet.

Most mi vagyunk ott. A megállóban. Itt áll vagy száz éve. (Érdekes lenne egy megálló-történelem.) Mióta van tömegközlekedés.

Állunk. Várunk. Egymásra nem nézünk, mert minek. Ki ne lógjunk már!

Aztán megjön. És mi felszállunk. Állunk, mégis megyünk. Közlekedünk. Tömegesen.

Körbepillantunk. Még mennyi hely van? Pedig sosem ülünk le, mégis körülvizslatunk. Szabad hely, esetleg szabad lány vagy pasi után, kinek mi kell. Persze mindig nyílt tekintettel keresünk. Magunknak. Mert az kell. Hogy legyen. Helyünk. Nekünk. Ami ideiglenesen a miénk. S ha van, akkor sem foglaljuk el: mert minek. Az már volt valakié. Már reggel beleizzadt. Vagy csak otthagya egyszerűen, nem láthatóan is láthatón a nyomát. Tudjuk, hogy ott volt.

Ott kellett lenni, mert nem vagyunk egyedül. Minimálisan ott van velünk a járművezető. (Ha az nincs, s megy a jármű: baj van. Vagy ez csak egy fantasztikus novella.)

Tehát még egy, minimum egy ember, velünk.

Nézzük. Mert magunkat nem tudjuk, nem akarjuk.

Nézzük-látjuk, aztán sokadszorra – kinek mennyire sokadszorra – felismerjük.

Akkor ismerős. Majdnem. Mert még ismeretlen. Hiszen az. De már várjuk az arcokat. A járművezetőt, s megjegyezzük, fejben, lélekben, ha nem az jött. Az új arc hogyan vezet majd, hogyan gyorsít és fékez... Vagy egyáltalán, fékezni fog?

És a többiek. Az arcok, az alakok. Akik vannak. Az ismeretlenek, de mert minden reggel vannak, vagyis minden munkás reggel, felismerjük őket. Számon tartjuk. Tudat alatt. Mert tudatosan adatkezelési szabályozást, humán arcfelismerési rendszerrel – ilyen rosszat magunknak! – nem akarunk.

Tehát tesszük, mintha nem tennénk. A felismerést.

Arcok, mögötte sorsok. Emberek. Fantázia-torna? Melyik arc milyen sors? Lehet.

A fiatal lány duzzog, aztán felszáll a pasija, és már boldog. Vagy éppen fordítva: összevesznek hangosan (netán kevésbé hangosan) a szemünk előtt.

Sokan nem zavartatják maguk. Van, aki eszik, a másik sóhajtozik, a késői vagy épp korán kezdő részeg hortyog, motyog. Egy idősebb nyög. Más sopánkodik.

Korok, nemek, ruhák, egyéb kellékek. Arcok, sorsok.

Együtt utazunk. Valameddig. Ha holnap nem szállsz fel, már megjegyzem. Magamban. Tudat alatt. S remélem, azt is megjegyzi majd valaki, legalább egyvalaki, ha engem többé nem lát.

Lőrincz P. Gabriella

Anyám virága

*Anyám rózsája megfagyott a télen,
Hideg van, nem lesz már tavasz.
Szedni akartam virágot a réten,
Nem vörös, nem rózsza, nem ugyanaz.*

*Anyám álmában törékeny kisleány,
Szerelemtől piroslik az arca.
Kacér mosollyal hívja az apám,
Szerelmes csókkal betakarja.*

*Anyám méhében gyermekén mocorgok.
Éneklek, rúgok, szépet álmodom.
Köröttem úr és napkorongok,
Anyáméval együtt dobban szívem.*

*Anyámnak reggelre alig van pulzusa,
Lopakodva jön a sietős halál.
Láz emészti, végső harc, nagy tusa,
Fagyos föld, fagyott rózsza, röppenő fekete madár.*

Drávucz Zsolt

Újra

*Az ablakszemek mögött szobainasra akasztjuk
a kabátot, a sálát, az esernyőt, lerúgjuk
magunkról az átázott cipőt,
a hússzínű lámpafényben megvacsorázunk.
Levendula és öblítő illata szorul a szobákba
zsúfolt miniatűr emlékek közé.
Házunk tégláit valamikor én raktam egymásra,
útnmutatás szerint – ide a háló, oda a konyha,
a fürdő. Ajtónk elé lépcső és kert,
a polcokra Kassák mellé Jung és Freud. Most
csöndben igazítja párnámat, a lepedőt
kisimítja. Mellém telepszik.
Épphogy kész, de tudja, hogy a falak megadják
magukat az időnek, és mikor szél
rázza az ablakszemeket, én
újra a téglákat rakom – ide a háló, oda a konyha,
a fürdő. Ajtónk elé lépcső és kert. A szemek
mögé hússzínű lámpafény.*

Balaton, március

*Látod, ez itt még a régi.
Sötét víz, kövek, nádas,
meztelen talpak alatt
a szúrós fütakaró. Szél,
hullám, üres nyaraló,
nyitva maradt ablak.
Lecsavarozott padok
bámulnak a kék
csendbe. Üres égbolt,
néha sirályok, felhők.
A talponállóban még
sörszagú a könnyöklő.
Hat hónapja itt ültünk.
Én kavicsot víztükörbe,
te neveltél. Egy kavics
azóta is a levegőben.
Mint mondják, csoda.
Pedig csak mi voltunk.*

Gömbkőris

(Fraxinus ornus Mecsek)

*Éppen húsz éve, hogy zsenge ágaimon
először fakadtak rügyek. Tavasz volt,
bár áprilisban még havazott. Őseimet
megszelídítették, gondosan metszették.*

*Gömb alakú lombomon az ősz vöröslő
nyomokat hagyott. Régebben megittattak,
ma már nem szomjazom. Türelemmel
nemesítettek, gallyaim gondozták.*

*Karácsonykor fényfüzér, nyáron
lampion – így teltek az évszakok.
A teraszról ráncos emberek nézik,
ahogy szép lassan fiatallá nővök.*

*Ma gyerekzsivajtól reszketnek
leveleim. Valaki törzsembe karcol
nevet és dátumot. Nem bánom.
Éppen húsz éve vártam erre.*

Sárfi N. Adrienn

Egy fényből valók

A híd után néhány másodpercig Gyík trappolt elől, de aztán – a szokásnak megfelelően – Kettyós eléje került; ahogy általában, most is céltudatos léptekkel haladt a banda élén. Ez így volt természetes.

– Fogd be – köpött oldalra váratlanul. Gyík tudta ugyan, hogy nem neki szólt, hiszen ő némán megy, azért mégis amolyan sérődött dobbanást érzett a mellkasában.

Kettyós hátrafordult, megérezte a többiek összeérő, röpke pillantását, de rezzenetlen maradt a tekintete, mint egy magában biztos hajóskapitányé, aki tudja, hogy bár létezik olyan, hogy lázadás, az ő páratlan hajóján az ilyesmi kizárt dolog.

Gyíknak nemsokára leesett, hogy Kettyós mordulása csupán az egyik ház udvarában hevesen csaholó kutyának szólt. Elvigyorodott.

– Ja, kussoljál!

A Szemeri-testvérek némán baktattak, Gyíktól kicsit lemaradva. Kettyós megreszelte a torkát, oldalra biccentett, mind azonnal vették a jelzést, egyszerre gyorsították meg a lépteiket. Tudták, sietniük kell. Hiába indultak el a szokott időben, a jelenet miatt adódott némi csúszás, ezt most be kell hozni valahogy.

Még a hídon tartottak, amikor meghallották a dühös kiáltást, és nyomában a szokatlan zöngéjű káromást, amely a part menti liget laza facsoportjai közül szűrődött ki. Megálltak. A tomboló nyár késő délutáni napkorongja éppen szemből szúrta lángsugarait az arcukba, miközben odafentről fürkészték az árnyas partot. A híd korlátjára könyököltek. Kettyós a tenyerét hunyorgó szeme fölé tartotta, Gyík az ujjai közötti résen keresztül leleskedett, a Szemeri-testvérek tükrös napszemüvegben fürkészték a partot, ahol egy fiú üldözött éppen egy szányszergett, sántikálva menekülő varjút. Szőke, hosszú hajú lány kiáltozott utána egyre türelmetlenebbül:

– Hagyd békén, gyere már!

A vékony, langaléta fiú nem hagyta abba, a vadcserkészés izgalmával kocogott a varjú után. Úgyesen elhajolgotott a magasból éles vészkárogással le-lecsapó két másik varjú elől. Azok két oldalról támadták egyszerre, s a fiú fejétől alig fél méterre, egymást keresztezve siklottak el, majd egy-egy faágon landoltak. Vég nélkül berregtek, és amint leszálltak, szinte azonnal új rohamra indultak.

– Ákos! – kiáltott a lány haragosan.

– Nézd – a fiú a nyitott csőrrel egy bokor alá menekülő, sérült madár felé iramodott, és ezzel egy időben lebukott a támadói elől. A varjak megint keresztezték egymást a feje felett, majd újra landoltak a fán.

– Látod? – harsogott a fiú, de a lány durcásan hallgatott.

Így ment percekig, a fiú rendületlenül cserkészte az állatot, bokrokon, ágyásokon, gazos ösvényeken át, valahogy nem bírta megenni a „játékot”, mígnem a szerencsétlen varjú bemenekült egy, a süppedős parton heverő, kidőlt fűzfa ágai alá. A fiú feltúrta a nadrágja szárát, rálépett egy vaskosabb ágra, megkapaszkodott, nézte, hová léphetne tovább, felette sebesen suhogtak a szárnyak, kétségbeesett hangtónusban zengett a károgás.

– Hagyod!! – üvöltött ekkor Kettyós a hídról. Egy ér a végsőig dudorodott, szinte kidurrant a nyakán a feszültségtől, a bicepsze megrándult.

A fiú meglepetten nézett fel, tekintete összetalálkozott Kettyós kősziklapillantásával. Nem beszélt vissza, felegyenesedett, leugrott az ágról, odakullogott a lányhoz. Elmenőben még megbámulták a hídon állókat, kezük összekapaszkodott, eltűntek a liget fái közt kanyargó gyalogösvényen.

– Nem semmi, hogy védték a társukat, mi? – csúszkált Gyík mutáló hangja, és ahogy elmosolyodott, felső ajka a jobboldalon valószínűtlenül felhúzódott, kajlán álló fogai felett kivillant az ínye.

– Mert gerincesek – fordult felé Kettyós, és a homlokát sűrűn fedő hollóhaja alól a fekete szeme sötét csóvát vetett a társára, mint mindig, amikor valamit halálosan komolyan gondol, és mi-

vel mindig mindent halálosan komolyan gondol, pillantása hideg fénye mindenkor, mindenki számára dermesztő és állhatatlan. Gyík el is kapta a tekintetét, zavarában megtapogatta a felnyírt koponyája közepén ékeskedő zöld, keményre lakkozott haj-taraját. Ragyás arcbőre enyhén pirult, mert még mindig magán érezte a „főnök” nehezen értelmezhető pillantását.

– Igen, védtek a dögöt a dögök – így Szemeri Peti, a mutálást éppen csak felváltó, mélyre ereszkedett orgánumával, saját hangja iránt érzett mértéktartó büszkeségében göröngyös lassúsággal ejtve ki a szavakat.

Elindultak, Kettyós kicsit lelassította lépteit a híd lábánál, figyelte a kidőlt fűzfát: a sérült varjú még mindig az ágai alatt lapult, nem mert előjönni.

– Megvédték – susogta már a túlparton Szemeri Vanessza, miközben a természetes ajakkontúron kissé túlmázolt, vörös szája elnyílt, tükrös szemüvege mögül titokban csak úgy pislogtatta hegyesre húzott pilláit, ámulattal bámulta álmai férfin, akiről biztos tudni vélte, ő az egyetlen ember a földön, aki őt, a nőt, mindentől és mindenkitől képes lenne megvédeni, az élete árán is, és akinek ő a legelső szóra odaadná magát. Visszafojtott vágyai, mint egy medúza hosszú, hajlékony, csillós-tapadós karjai szinte rátekeredtek a hevesen kívánt testre, amely test már a banda élén járt, nyílegyenes gerince akaratosan nyúlt az ég felé, válla szélesen törte-mutatja az utat, izmos karja nem ismert lehetetlent.

Kettyós olyan, olyan, olyan... – kereste Vanessza a helyes kifejezést magában. *Olyan igazi férfi.* Szemeri Peti érezte most is a húga titkos-heves érzelmeit, és ez mélységes aggodalommal töltötte el. Sőt, ebben a pillanatban tisztán látta, hogy meg kell védenie Vanesszát Kettyóstól, aki ugyan lehet, hogy egyfelől stramm srác, de azért az éppolyan biztos, hogy nem normális.

Gyík arra gondolt, tökre durva, hogy Kettyós minden helyzetben pontosan tudja, mit kell tennie, és hogy ez nyilván azért van, mert eleve okosak a szülei, meg úgy egyáltalán, gazdag családból származik.

Kettyósnak az járt a fejében, miközben ökölbe szorított kezén nézte a kemény, száraz bütyköket, hogy a lenti fiút simán véresre

verte volna, ha úgy adódik, és akár a lányt is könnyen elintézi, ha kell. Ha akarja. Felnézett a Napba, tagjaiban szabadság bizsergett.

Kettyós megjavulását úgy várták otthon, ahogy szent ember az isteni megnyilatkozást. Ma is jelenése lett volna a pszichiátrián, de már sokadszorra nem ment el. Ég az apja arca a kollégái előtt. Az anyja arcát a tenyerébe temetve sír, s amikor fölpillant, a könnytől még fényesebben csillog ujján a gyémántgyűrű. Mennyire fura ez a gyerek, mintha nem érezne, nem látna, nem hallana, az apja meg dühöng, hogy legalább az érettségit... Vagy legalább csak egy kicsit érdekelje az, ami körülötte van.

Kettyós olyan ösztönösen kallódott el, ahogy más a hozzá leginkább passzoló szakmát keresi. Egy-egy kiejtett, izzó szava felperzselte a jólét puha perzsaszőnyegeit, ahogy szinte virult benne a mindennemű súlyos elvesztések-elvesztegetések iránti közöny. Sőt, már-már elégedettség. A mindentől megszabadulni akarás csendes folyamata romba dönteni készült egy egész, eddig prosperáló arisztokrata dinasztiát.

Kettyóst mindenáron meg akarták menteni.

– Semmi. Nem kell semmi – hideg szavai kegyetlen kardcsapásokkal vagdosták darabokra a felé irányuló segítő szándékot.

- Pénz kell az élethez, fiam!
- Nem érdekel.
- Nem herdálhatod el!
- Új magántanárt keresünk!
- Nem kell semmi.
- Mostantól nem mehetsz edzésre!
- A híd alatt akarsz lakni?!

Kettyós kifürkészhetetlenül mosolygott. Arra a kifejezhetetlen létállapotra gondolt, ami nem a gazdagság, nem a kispolgári élet, és nem is a nyomor; amely csak úgy van, mindezek nélkül. Függetlenül.

...Túl hamar nővé lett, tűnődött Peti, tavaly még nem látszott rajta semmi. Mustrálta Vanessza rovátkás pólója alatt gömbölyödő melleit. És azok az ajkak... Ha az apja lennék... Ha az apánk lennék... – kapta el a harag és az irtózat egyszerre. Azonnal érez-

ni vélte orrában a pálinka, a sör és a tömény cigarettafüst szagát. *Megölöm* – szúrta tekintete Kettyós hátába.

Szeretem – cirógatta meg Vanessza képzeletben a „főnök” nyakát.

Majd elhozom otthonról, gondolta Peti, *ha meglesz az állás*. Kihúzta magát, megvan az érettségi, ez a fő, nemsokára beáll egy céghez, jöhet a saját kereset, a lakás, simán eltartja majd a hűgát.

Gyík próbált ugyanúgy lépkedni, ahogy Kettyós. Régen Peti volt a példaképe: az egyik legjobb tanuló az általánosban, ráadásul jóképű is; de később, már nyolcadik után, jöttek az edzések. És ott állt a tatamin, ott magasodott a világ fölé, mint valami örökléthe dermedt istenség, derekán jó erős csomóra kötött övvel – Kettyós, aki kivétel nélkül mindenkit irgalmatlan csapásokkal terített le, földbe döngölte a nagymellényű vagányokat, öklén kemény harcok véres taknya száradt. De Gyíkkal valahogy egészen kíméletes volt. Mintha Gyík egyszerű lelke mélyén megérezett volna valami borzalmas tragédiát, amin segíteni nem tudott és nem is akart, de súlyosbítani sem szerette volna a helyzetet. Pedig Gyíknak nem volt semmilyen tragédiája, legalábbis nem emlékezett rá, mert az agya, mint valami jótékony, humánus radírgumi, törölte azokat a gyerekkori fejezeteket, amelyek könnyen felsérthetnék egyénisége vékonyka védőburkát. Törölte a lakótelepi veréseket, amiket kissé furcsa, szabálytalanul ovális fejformája, viszkető ragyáktól égő arca és felhúzott szája széle váltott ki a többi gyerekből; ahogy törölte az iskoláskori mérhetetlen szorongást is, ami eltaszította bárminemű mélyebb tudás megszerzésének lehetőségétől. Gyík egymagában ücsörgött élete magányos, borgőzös vermében, plátóian ámulta a magaslatot elfoglaló Kettyóst, jelenlétében megnyugodott, mint kisgyerek az anyja mellkasán.

Múltak a percek, Kettyós az eget kémlelte, sietősen kapaszkodtak felfelé a domboldalon. Csúszott az apró kavicsos ösvény, Vanessza Peti karjába kapaszkodott. Nem voltak már messze. Peti abban reménykedett, hogy mélyül még egy árnyalatnyit a hangja, és tíz év, de lehet, hogy csak öt év múlva vele szemben ülnek majd az izguló újoncok a főnöki asztal túloldalán; Audival jár, öltöny, nyakkendő, a hűgát meg Mallorcára viszi nyaralni.

– Na, itt vagyunk – jelentett Gyík katonásan.

– Itt – intett Kettyós. Nem volt mire várni, máris nekikészülődött, levette fekete pólóját, összegyűrve ledobta a földre. Gyík egyelőre leült egy sziklára, Peti és Vanessza a homlokukra tolták a napszemüveget, a nyáriás pilledtséggel csordogáló folyót nézték, s a kifakult várost. Kettyós, a szokásnak megfelelően elsőként, hanyatt feküdt, s mint általában, most is sokáig mocorgott, mire megtalálta a legkényelmesebb helyzetet a fűcsomók, földgöröngyök között, feje alatt a pólóval. Gyík a baljára telepedett, a térdét behajlítva rázogatta combját és a vádliját, akár edzés előtt, a teremben; Vanessza Kettyóstól jobbra heveredett le, könnyű teste szinte meg sem érezte a talaj egyenetlenségeit, bátyja a főnök másik oldalán helyezte magát kényelembe. Szemben már hanyatlott a Nap, langyos szellő fúj a dombtetőn, halk ciripelés telítette a levegőt. Zöld gyíkok figyelték az idegen testeket, a madarak a faágakról leselkedtek.

Vanessza Kettyósra gondolt, arra a bizonyos erélyes-férfias első ölelésre, és alig bírta megállni, hogy ne nyúljon éhes szemérméhez. Gyík arcát, mintha a négyük között lévő láthatatlan kötelék egy elszabadult darabkája volna, valami arra szálló béka-nyál csiklandozta. Óvatosan sodorta le ragyáiról a finom hálót. Kettyós mosolygott: *Nem kell semmi.* Aztán Vanesszára gondolt. *Hogy izzik a kiscsaj. Majd meglátom, mikor és hol, de ha úgy van, megteszi.*

Idejében ideértek, ez a fő.

Hatalmas, olvadt borostyánkőként borult fölējük az ég, ernyedten heverték, lélegzetük súlytalan lett, tudatuk lecsillapultan fodrozott. Ahogy kiéhezett vámpírok az alvadt vért, úgy szívták magukba a kora esti napfényt.

Péntek Imre

Csernobil

(Lírai iromány önmagunkért)

*Ürömöt termő vidék ez. A település is erről kapta nevét.
Ki tudta, hogy itt lapul a kárhozat egy fészke, feltűnés nélkül,
csendben, meghúzódva.*

És az angyal feltörte a nyolcadik pecsétet

*1986. április 26-án, éjjél után,
amikor az ellenőrző próba javában folyt,
és a grafitrudakat nem lehetett kihúzni,
és a több ezer fokon izzó urániumlöttő
át akarta törni a betonfalakat...*

*Majd a két robbanás bizonyította,
hogy a folyamat kiszabadult az ellenőrzés alól,
és készül a harmadik robbanás,
hogy lakatlanná tegye Európát.*

*És hallgattak azok, akiknek beszélni kellett volna,
és felvonultak – május elsején – akiknek otthon kellett volna
maradniok, zárt ablakok mögött,
miközben ötszázezer ember küzdött azért, hogy
ne bomoljon ki a tragédia, hogy a robbanás elmaradjon, hogy az
összetört pecsétet visszaállítsák a végzet könyvében.*

S az angyal visszaüzze a pokoli árnyakat a mélység fenekére.

*És a hallgatás és szűrt információk és pletykák,
hogy ne egyetek salátát, semmilyen kerti zöldséget, vagy ha
igen, mossátok meg, többször is, így talán jó lesz...*

*Én is felvonultam május elsején. Rám osztottak egy vörös zászlót,
amit az ünnepély végén ott hagytam az utcán, hogy elmenjek
a sör- és virslijegyem beváltására, és ott találkoztunk a kollegákkal,
a sátraknál, kedélyesen nevetgélve próbáltuk követni az Ausztriából kelt pletykákat,
hogy ez miféle baromság, de majd megnyugszik a közvélemény, és mi is, és a boldogtalan izotópok
is elnyugszanak, és vége lesz az otromba és képtelen, életvesz-*

lyes sugárzásnak... És kiittuk a sört, a megfelelő felezési idővel. Az atomcsapás ezúttal nem bombából jött, hanem egy felrobbanó épületből, amelynek fekete roncsaiból áradt a radioaktív por, sugárzás, föl a magasba, hogy beszennyezze Európa szinte valamennyi országát. Mindezt akkor nem tudtuk, áldozati bárányok voltunk vagy csődbe húzott kis nyuszik, akik csak egy hét múlva kaptak némi információt, mi történt? – igen, igen, mi történt? Csak most látni az ilyen-olyan dokumentumfilmeket, fotókat, milyen heroikus küzdelem folyt, hogy a harmadik robbanás elmaradjon, melynek milliónyi potenciális áldozata mit sem tudva élte mindennapjait.

Milyen érdekes most – utólag – megborzongani, hallgatni Gorbacsov főtitkár tárgyilagos beszámolóját, ahogy próbálja összeszedni országa, birodalma maradék erejét, hogy a végzetes, apokaliptikus kárt valahogy emberi mértékűvé változtassa.

És a film pereg tovább... Másnap három óra alatt ötvenezer embert kellett kitelepíteni... hogy majd pár nap múlva visszatérhetnek... Soha nem tértek vissza. Az állatokat is le kellett ölni, nehogy a szőrüikkel tovább fertőzzenek... És temették ólom koporsóba az első áldozatokat.

És létrejött a Zóna. Szögesdróttal, fegyveres őrökkel. (Ebben volt gyakorlata a birodalomnak.)

És készült a gigantikus szarkofág is, hogy a fortyogó keverék ne ontsa tovább a láthatatlan dögvészt.

És elkészült az alagút, hogy hozzáférjenek a tűz centrumához.

És imádságok szálltak a szélbe, hogy az Úr ezt csapást ne mérje ránk. És összefogott Kelet és Nyugat, hogy hárítsa a kárt.

És a Szovjet Birodalom megkapta az összeomláshoz a végzetes csapást.

S azóta eltelt harminc év.

A szarkofág köré egy újabb borítás épült. Nemzetközi összefogással.

És újabb bizonyíték kelt: bizony, el tudjuk pusztítani magunkat.

A nyolcadik angyal visszarakasztotta a félelmetes pecsétet a láthatatlan iratokra. Az Úr rosszalló pillantásai közepette.

A besugárzott üröm pedig növekszik tovább. Az idők végezetéig.

A Geiger-Müller számláló diszkrét ketyegése közepette.

Kis Mónika

Három próza *Varga Tamás* képeihez

Diavetítő

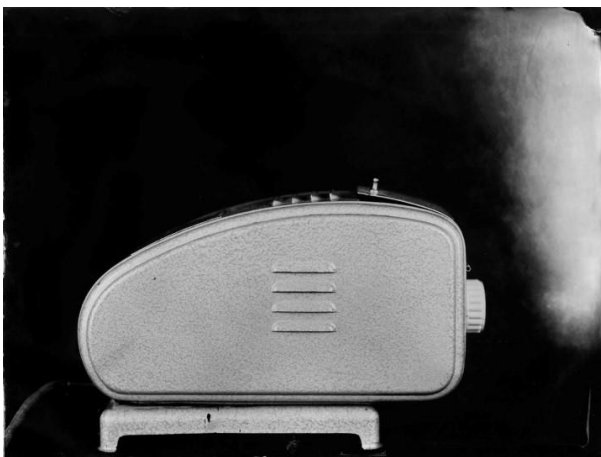
Beállítja a távolságot, az élességet. A falon az alak most életnagyságú. Először ceruzával rajzolja körbe. Durva kontúrokat húz a fehér diszperzitrétegen.

Lekapcsolja a gépet, ecseteket és festéket vesz

elő. Vadul keverni kezdi a színeket, satíroz, ken, javít, töröl, olykor a sarokban álló tükörbe pillant. Árnyékol, kiemel, elmos, remegő kezei közül a test lassan kiemelkedik a síkból. A bőr egészséges színű, az ajak vörös, a szem fényes. A fal egyenetlenségei közt meglibben a ruha széle.

Megriad, az ecset a földre zuhan.

Az alak szétfeszíti a két szűk dimenziót, és a szobába lép. Most egymással szemben állnak, a teremtő és a teremtett, egyformák, de az egyik fél. A képmás megragadja őt, a falhoz löki, fél kézzel tartja, a másikkal pedig ceruzát fog. Körberajzolja, durva kontúrokkal a fehér diszperzitrétegen. Ecsetet ragad, fehér festékre mártja. Széles, lendületes mozdulatokkal belesimítja alkotóját a

fal egyenetlenségeibe. A felület újra sima és tiszta. A képmás a sarokban álló tükörbe néz. Mosolyog.

Bekapcsolja a gépet, beállítja a távolságot, az élességet. Leku-
porodik a vetítő mellé a földre, ütemesen kattogtat. Néha felne-
vet. Újratanulja az emlékeit.

Halak

A mozdulat eleganciája táplálja az önérzetet. A hátúszó mozgása tökéletes összhangban van a farokúszóéval. A víz egyenletesen foly-
ja körbe a testet, enyhe, szelíd hullámokat vetve a felszínen.

Tizenöt úszócsapás az akvárium faláig.

Vissza.

Újra a falig.

Megint vissza.

A hínár készségesen elhajlik az útból.

A kopoltyú ütemesen lüktet.

A teknős ráérős közönnyel figyel. Talán csak bambul. Összerezzen,
amikor a merülő forraló közvetlenül mellette eléri a tartály fenekét.

73. kísérlet.

10²⁸.

A víz hőmérséklete: 19 °C.

Egyedek állapota, kora, fajtája stb.

Kísérlet indul.

Megdöglötök mind.

Hőmérséklet: 42 °C.

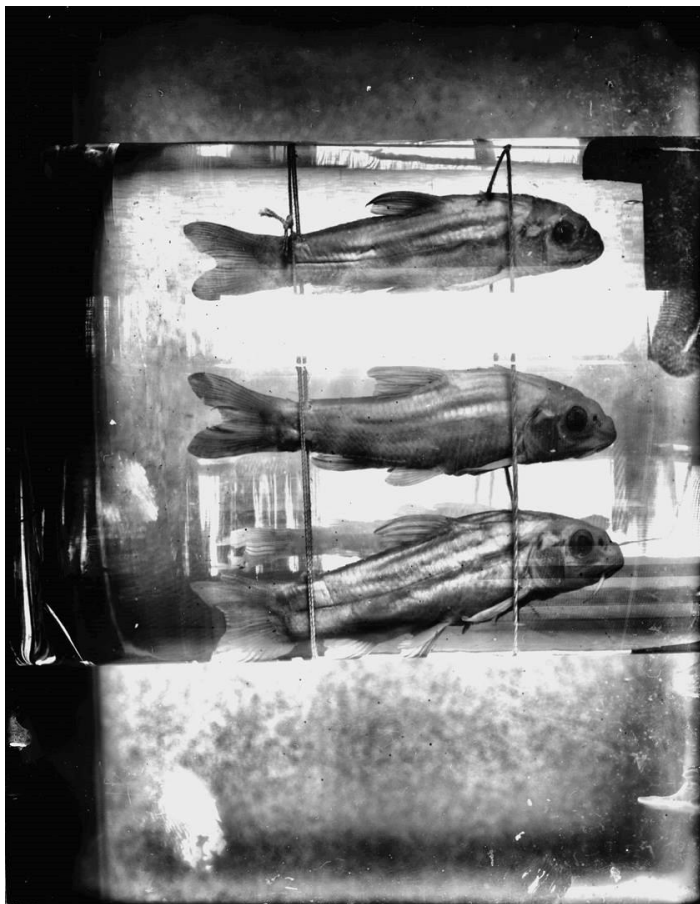
Élettani megfigyelések, egyedek állapotváltozása stb.

Csak a kopoltyúk heves mozgása árulja el az akváriumban el-
uralkodott pánikot.

65 °C.

Az egyedek mozgása lelassul, majd teljesen megszűnik. Átad-
ják magukat a végzetnek, amit én szabtam ki rájuk.

Gyöngyöző víz, a fehérjestruktúra szemmel látható elváltozása.

Kísérlet vége: 13⁴⁹.

Túlélő nincs.

A víz visszahűlésének idejére a kísérleti eredmények szigorúan titkosak.

A zsebpénz mértéke alapján még további 4 kísérlet végezhető.
Teknős nélkül: 7.

A következő betelepítés várható időpontja: állomány kipusztulásának ideje + 1 hónap elteltés feltételezett felelőtlen állattartás miatt – 14 nap könnyörgés őszinte megbánással és becsületszóval, hogy ezúttal másképp lesz = december 2., péntek.

Az állatkereskedés zár: 15⁰⁰!!!

Megjegyzés: császárhalat ne!

A következő kísérlet ütemezett időpontja: január 2.

A következő kísérlet témája: a háztartási mérgek hatása az édesvízi élőlények oxigénellátására, valamint a koncentráció fokozatos növelésével elért élettani hatások megfigyelése.

Isten vagyok.

Műanyag halak

Kifogtad az összes halat a nagy, sárga lavórból, apád tapsolt, és azt mondta, versenyhorgász lesz belőled. Évente többször elme-seled... Még csak kétéves voltál, de úgy állt a kezekben a kis, műanyag horgászbot, mint apád kezében az igazi.

Azóta se esett le, hogy az volt életed egyetlen sikerélménye. Most, hogy elmúltál negyven, mondhatnál valamit a horgászkarrieredről, a félretett pénzedről, a külföldi utazásaidról, a szexuális kalandjaidról. Ja, hogy nem tudsz... Naná, hogy nem... Csak ülsz a tévé előtt, és a rohadt halakra gondolsz a nagy, sárga lavórban.

Nem akarom ezt a sztorit még egyszer hallani, érted? Tele van a tököm az állandó nosztalgiával. Álljál fel, és kezdj végre magaddal valamit! Menjél horgászni, vagy valami... Anyád halála óta nem is voltál...

Ha utárod a melódat, keress valami mást. Munkaerőhiány van, vagy mi, simán találsz új állást.

Rohadtul nem érdekel, hogy mit akart az apád meg az anyád. Egy kövér, tohonya balfasz lett belőled, ez az igazság. Hozzak neked egy lavórt, tele rózsaszín halacskákkal? Attól jobb kedved lenne?

Zabálj valamit, az is jól megy neked. Ha tele vagy, bőfögsz ketőt, és már alszol is. Akkor legalább nem sztorizol. Halálra untatsz már, de komolyan...

Én vagyok a szívtelen, mi? Amikor itt ülsz, tévézel, tolod az arcodba a kaját, mert van miből számlát fizetni, meg bevásárolni, akkor nem gond, hogy szívtelen vagyok, ugye?

Tudod, ki a szívtelen? A jó édesanyád, az, illetve ő már csak volt. Ha neki van szíve, akkor te most nem így ülnél itt. Akkor hagyta volna, hogy épkézláb felnőtt legyen belőled, nem pedig az ő lelki szemetesládája. Na, ő egy szívtelen, vén boszorkány volt. Úgy beszélek róla, ahogy akarok, úgyse hallja már! Nem érdekel, hogy neki milyen nehéz élete volt, kinek nem nehéz? Hagyjuk már a rizsát!

Igen, azt is mesélted már párszor, hogy apád horgászzsinórral akasztotta fel magát. Te, a kis hülye, a nagy sárga lavórt toltad a lába alá, hogy megtámaszd, de ő vagy fél méterrel magasabbról lógott, úgyhogy végignézted, ahogy megfulladt, igen... a nyakán bevágott a damil, és folyt a vér is, ja... Már több mint harminc éve volt... ki nem sz...ja le...

Debreczeni Balázs

Achill-ész

*Betelt a pohár,
Belefáradtam az öldöklésbe.
Elvenni mások feleségét, és
Falhoz csapdosni kölykeiket.
Én elküldöm Őket Mentoromhoz:
Eposzok helyett írjunk drámát, –
Miután hazatérnek...*

II.

*Az Öregség: Ökörség!
Az Örökség: „Görögség”!*

III.

*Tartarosz: Tart a rossz
Tartaroszba: Tart a rosszba*

Thanatos Kalos! – (Boldog Halál)

Aranykori töredékek

Tóth Imrének

*Alattvalók képében születünk meg
Feljebbvalóink parancsára
Szomjúhozuk az „Igazságot”
A testcserék után
kezet mosunk*

Perszepoliszban
piros hó esik, és
cigánygyerekek kacarásznak;
Sohanapja-Kiskeddet ülünk;
életünk örökös örömmünnep.

egy iszákos vén bolond a
lányok szoknyája alá nyúlkál. Pán
és Szaturnusz kézen fogva. a
szentélyek nappali fényben égnek.

egy mikrochip méregzöldje a
tenger kékjével keveredik,
Kasszandra hiába hajtogatja: az, az
ocsmány vírus fölülírja a memóriánk.

Megjöttem, drága Papa!
Megjöttem, drága Mama!
10 évig bolyongtam hazátlanul,
10 évig szolgáltam a fronton.
(Perszepolisznál, persze')...

**nem vagyok apagyilkos. nem leszek vérfertőző. a
helyzet komoly. folytatás csak egyetlen
formában lehetséges: Ha
a tömeges testcserék után mindnyájan
lábat mosunk**

Üzenet Perzsiából:

Ti Perszepoliszban élők mind militarista
disznók vagytok. Örökös Örömök Őrtornyai ölelik át
a földet – a Nagy Pán halott,
a Nagy Pán halott –

Ők örökölhetik Őket

Hegedűs Imre János

Szemben a szikével

Semmit nem bíztak a véletlenre. Tudták, mennyit kell fizetni a csövesnek, aki Budapesten beüti az útlevelükbe a hamis ablakot, tudták, kinél kell csengetni Bécsben, ahol az első éjszakákra lehajthatják a fejüket. Magánszemélyek hozták-vitték akkor a hírt és a címetek, összeköttetések láncszemein futott a kommunikáció, telefonban nem mertek megszólalni, mert azt lehallgatták.

– Nehéz lesz az első két-három év – mondogatták –, de utána akkorát harapunk a zsíros kenyérből, amekkorát csak akarunk.

Az útleveleket megspékelő csöves a Dunát úszta át, Jugoszlávián keresztül szökött, és Bécsben lett emberkereskedő. Ezt mindenki tudta róla, hisz még dicsekedett is vele. Hivatásának tartotta, hogy kimenekítse egykori sorstársait az oláh pokolból. Addig tanulmányozta azoknak az útlevelét, akik Nyugatra is mehettek, míg egy osztrák pecsétkészítővel tökéletes nyomtatót csináltatott, s beütötte az ablakot azoknak, akik csak a kommunista körútra, a Kelet-Berlin–Prága–Varsó háromszögbe kaptak engedélyt. Bolsevista keringőnek is nevezték ezt a körutat. Az aláírás hamisítása gyerekjáték volt a csövesnek, s már léphették is át a vasfüggőnyt az ügyfelei. Ezért az ablak-pecsétért eszméletlenül nagy összeget kért, de mindenki szívesen megfizette. A Nyugatbűvölet kikapcsolta az emberek agyát.

Nagy vagány volt Ronald – így hívták a csövest –, foltos farmer viselt vasveretes övvel, hegyes orrú, rövidszárú csizmát, meggypiros T-shirt-öt, s azon fekete bőrmellényt. Karját a válláig tetováltatta, és hosszú, kékre festett haját lófarakban kötötte össze. Egyik fülében aranykarika villogott. – Ilyen tünényt sem látott mostanáig sem Ágota, sem Botond.

– Ez is székely volt valamikor? – töprengett Ágota. – Nem könnyen kapna feleséget nálunk.

Jancsi úr rendelőjéhez éjszaka érkeztek meg. Taxi vitte ki őket a Westbahnhofról a Van-der-Nüll-Gasséra, mutatták a sofőrnek a cédulát, azon a címet, mert hiába tanultak otthon valamennyit németül, azzal itt semmit sem tudtak kezdeni. Különben is, ennek az utcának a neve olyan hollandos. Ott kuporogtak a lépcsőn, amíg megvirradt. Az istenért sem verték volna fel a jóttevőjüket. Hogy nézne ki az, hogy egy híres bécsi állatorvos – ennyit tudtak róla –, éjnek idején miattuk ugráljon ki a selyempaplan alól?

Fel-felpillantottak a táblára a kapu fölött, rézlemezbe volt bevésvé:

Dr. JOHANN SCHUHMACHER
TIERARZT

Csakhogy Jancsi úr nem itt lakott. Kiderült, a masszív, földszintes épület a rendelője. Reggel nyolc óra tájban érkezett hatalmas Mercedes autóval Bécs egyik elővárosában emelkedő palotájából. Később tudták meg róla, hogy gyermek volt még, amikor a szülei kivándoroltak Németországba, de ott sem a szászok, sem a svábok nem érezték jól magukat. Ridegek a németek, mondták, és Jancsi úr, miután elvégezte az egyetemet, Ausztriába települt.

Gyermekkorában tanult meg jól magyarul. Temesvár külvárosában akkortájt még magyarul rúgták a srácok a gumilabdát, s ő nem felejtette el, honnan jött. Fiatal házaspároknak már többször kiadta a rendelője egyik fertályát, amihez parányi fürdőszoba, vécé, ülökád és főzőfülke is tartozott.

Egy ilyen, egykoron itt landolt házaspár adta át Tifánéknak a címet, tőlük tudták, hogy Jancsi úrnak kell szólítani a gazdát.

Szorongva, elfogultan mutatkoztak be a köpcös, zömök, nagy hasú doktornak, aki egyből a családnévre kérdezett rá.

– Soha nem hallottam ezt a Tifánt. Olyan románosan hangzik. Miféle szerzet vagytok?

Ágota hallgatott. Soha nem szólt bele a férfiak beszédébe, s amúgy is a férje családneve a Tifán, adjon számot róla ő ennek a nagyokos bécsi úrnak.

– Nem ismerem a családnevünk eredetét – mondta Botond –, annyit tudok, hogy mi, székelyek csak az örményekkel vegyültünk, más néppel nem. Anyai nagyanyámat Gyergyószentmiklósról hozta a vőlegény Zeteváraljára.

Gyors beszédű volt a doktor, alig lehetett érteni, mit mond, úgy hadart:

– Na jó, finom vegyestál vagytok... itt, Bécsben még finomabban lesztek... én Villányból hozatom a bort, a Tiffány borászatától... üvegvázáim is van, de azt egy amerikai üvegművész, Tiffany tervezte... eszetekbe ne jusson se a bor, se az üvegfestészet... lapátot és seprűt a kezetekbe, amíg meg nem tanultok németül.

Keserű volt az első lecke, de hát... Ha csak így lehet átbújni a szivárvány alatt?

Behurcolkodtak ebbe a mini lakosztállyá kiképzett részlegbe, és szerettek volna aludni, mert egész éjszaka zakatolt alattuk a vonat. Több szobából állt Jancsi úr birodalma, várószoba, táncterem-méretű rendelő, gyengélkedő, illetve elkülönítő, műtő. Hamarosan érkeztek a páciensek. Ágota és Botond csak a hangokból tudták megítélni, mit hoztak. Macskanyávogás volt az első hang, aztán kutyaugatás, a papagáj rikácsolását is felismerték, minden áthallatszott hozzájuk, mert vékony volt a fal.

A beszéd legalább ennyire titokzatos volt. Otthon, Zeteváralján tanultak valamicskét németül, több társalgási könyv fordult meg a kezükben, magnóról nyelvleckéket hallgattak éjszakánként: lázasan készültek a disszidálásra. Eszükbe nem jutott megfontolni, miért, csak rögeszmésen ismételték:

– El innen!

De az, amit hallottak a falon keresztül, legalább annyira titokzatos volt, mint az állatok hangja. Egybefolyt minden, csak egyetlen szót értettek, azt, hogy „Herr Doktor”, minden más egyéb olyan zagyaléknak tűnt, amit az ő székely fülük nem tudott megfejtteni.

Nem lett semmi az alvásból. Jancsi úr gyógyított, de főleg ivartalanított, elsősorban azért hoztak hozzá kutyát, nyulat, macskát. Érzéstelenített, altatott, szúrt, vágott, varrt, könyökig véres

volt egész nap, egyik állat az injekciós tű szúrásától vonyított vagy nyávogott, a másik kábulatból ébredt, és fájdalmasan nyöszörgött.

Ágotát a szagok zavarták. Mindig érzékeny volt a gyomra, s az állatok, gyógyszerek, a fertőtlenítőszeres búze átszívárgott az ajtók alatt. Kétszer is be kellett rohanjon a kicsi fürdőszobába hányni.

Késő délután zárta be a rendelőt Jancsi úr, kopogtatás nélkül nyitott rájuk.

– Beszéljük meg akkor, mi legyen veletek – mondta.

Úgy tegezte őket, mint holmi utcakölyköket, persze, Ágota és Botond maradt a tisztas „Jancsi úr” megszólításnál.

– Nem ti vagytok az első házaspár, aki meghúzza magát nálam. Volt, aki fél év múlva, volt, aki egy egész év múlva repült ki innen. Mindenkiel úgy egyeztem meg, hogy amikor majd munkát kapnak valahol, a házbért utólag kifizetik. Írásbeli szerződést senkivel nem kötök, veletek sem. Becsületre megy a dolog. Azt mondják, fősvények a svábok, hát csak mondják. Én is sváb vagyok, de minden krajcárért megdolgozom keményen. Dolgozzatok ti is. Én hetente kijárok a fiákeresek lóistállóiba, a város szélére. Már volt olyan férfi, aki munkát vállalt ott. Valamelyik nap te is kijöhetsz velem, Botond, ha szereted az állatokat. Ne legyél finnyás, majd tapasztalni fogjátok, milyen nehéz Bécsben munkát kapni.

Ilyen hamar dőlt el a sorsuk. Ezek szerint Jancsi úr is egyfajta emberkereskedő, akárcsak a budapesti csöves, csak ő finomabban csinálja, nem pecsételi be az útlevelebe az ablakot, hanem nyitogatja a lóistálló kapuját. Legalábbis úgy nézett ki. Csupán akkor rázkódott meg Ágota, amikor búcsúzásakor túlságosan megszorította Jancsi úr az ő kezét, s a kicsi ujjával belekapart a tenyerébe. De semmi pénzért nem szólt volna erről Botondnak, nehogy megháborodjon, vagy, ami még rosszabb, indulatba jöjjen. Képes lenne nekirontani ennek a hasasnak, s akkor fuccs a zsíros kenyérnek, futhatnak neki a nagyvilágnak. Botond nagyon szerette a feleségét. Nem csoda, a falu legszebb asszonya volt Ágota, ringó léptű, szép járású nő.

Jancsi úr éjszakára is otthagytott egy-két állatot a gyengélkedőben, mert a kezelés sokszor napokig tartott, emiatt szenvedés lett az életük. A hörcsögök rágtak, a fehéregerek kapartak, miskarolt nősténymacskák, szukák nyöszörögtek, herélt hímek vonítottak.

Két nap telt el így. Szédelegtek a fáradságtól.

A harmadik nap koradélutánján Jancsi úr beültette Botondot a Mercedesébe, mondta, mennek a lótelepre. A kapuból visszaszaladt, mintha benn felejtett volna valamit, beugrott Ágotához a parányi szobába, vasmarokkal ragadta meg a vállát, közel hajolt az arcához, s egészen közlelről, lihegő hangon sziszegte:

– Még soha nem láttam ilyen szép bestiát, te kackiás, székely menyecske! Remélem, lesz magadhoz való eszed, és nem teszed tönkre a jövőtöket. Nem vagy taknyos leányka, tudhatod, mit akarok tőled. S nem leszek hálátlan!

Kisirült az ajtón, ment a bárkaméretű autójába, vitte lovászlegénynek, istállószolgának a férjet. Ágota megbénult. Két vagy három órát feküdt az ágyon, a szívverése felgyorsult, lüktetett a vér a halántékán, dobolt a fülében, utána annyira lelassult, hogy ájulás környékezte.

– Hát erről van szó! Ezért fogad fiatal házaspárokat Jancsi úr! Mit csináljak, Istenem? Ha szólok Botondnak, véres verekedés lesz belőle. Ha nem szólok, ez a kövér disznó előbb-utóbb maga alá teper. Meg is halnék az undortól. Csak merje megpróbálni! Kikaparom a két savószínű szemét! Vagy mégiscsak szóljak Botondnak?

Este későn kerekedtek haza a férfiak. A doktor továbbszáguldott, s Ágota úgy esett Botond nyakába, ahogy még soha.

– Beszélünk kell, Kedves!

– Persze, hogy beszélünk kell, Húsom. El sem képzeled, mi mindent tudtam meg ma Jancsi úrtól. Nagy veszélyben vagyunk. Az autóban csak arról mesélt, hogy itt, Ausztriában rend van, nem lehet csak úgy, hipp-hopp beröppenni az országba. Ha valaki itt akar maradni, akkor letelepedési engedély kell, regisztrálni kell, munkavállalási engedély kell, asytra ne is számítsunk, azt már nem adnak csak futballistáknak és atomtudósoknak, külön-

ben is, már otthon megegyeztünk, nem vágjuk be magunkat a traiskircheni lágerbe, nem kell nekünk se Vancouver, se Új-Zéland! Ha nincs pártfogó, akkor kitoloncolják az illetőt az országból, irány haza. S minket, mint hazaárulókat, mint határsértőket, mint okirat-hamisítókat ítélnének el. Ő, mármint Jancsi úr, szívesen segít, nagy összeköttetései vannak a belügyminisztériumban, minden meglesz, csak viselkedjünk okosan. Én dolgozom a fiákeresek istállóiban, mondta, ő kirúgja a jugoszláv takarítónőt, s téged vesz föl helyette. Ki sem teszed a lábad a házból, s majdnem akkora fizetést kapsz, mint én, persze, feketén. Én kefélem a fiákeresek lovait, etetem, gondozom a kiscsikókat, takarítom az istállót, te vikszolod a rendelőt. Megfogtuk az Isten lábát, Ágota! Ha látnád, milyen szép lovak dobrokolnak ott. Nem akármilyen kancákkal, paripákkal hordozzák a Stephansplatzon az amerikai és japán urakat a fiákeresek. Így is meg lehet gazdagodni. Csak emelgetik pörge kalapjukat a magas bakon, s hull a pénz, mint a záporoső. Nagy fizetést ígértek, el sem képzeled, mekkorát. Én, persze, egy szót sem értettem az egészből, de Jancsi úr fordított, két év alatt meglesz az összeg a lelépőre. Emlékszel? Már otthon tudtuk, hogy Bécsben csak lelépővel lehet főbérlethez jutni. Addig valahogy kibírjuk itt a hörcsögök, a papagájok között.

Ettől a beszámólótól Ágota még jobban megrémült. Ezek szerint ő itt a gödölye. Áldozati oltárra fektetik. Felfalja őt ez a szörnyeteg, s rabszolgát csinál a férjéből. Még a rettenetes véget, a kitoloncolást is megjósolta, ha nem azt tesszük, amit ő parancsol. Ezek után nem mert szólni a férjének arról, miért szaladt vissza a reggel Jancsi úr. Még érezte a vasmarok szorítását a vállán, látta a savós színű szemeket, s hallotta a sziszegő hangot.

– Egyedül maradtam – nyilallott agyába a gondolat. – Gyenge nő létemre egyedül. De van tíz körmöm, és van lábam, amivel rúgni tudok. Ha csontomat töri, ha leszaggatja a húst rólam ez a disznó, akkor sem fog megkapni.

Nagyobb változás volt az életükben Jancsi úr örülete, mint a disszidálás. Botond hajnalban kelt, mert reggel nyolckor már indultak a hintók a város széléről a központba, s neki addig etetni,

itatni kellett. Méltóságosan kocogtak a lovak, különös látvány volt a két tollbokrétás paripa, a pörgekalapos kocsis, a festett jármű az autótengerben. Jancsi úr bérletet vásárolt Botondnak.

– Az első fizetésedből majd kifizeted az árát – mondta.

Az útvonalat, a járműveket is megnevezte, térképet is adott, úgy gondoskodott róla, mint egy jó rokon. Nem tudta Tifán Botond, mi az ára ennek a nagylelkűségnek, csak a felesége szíve repesett, mint riadt madár. Sírt Ágota, amikor senki nem látta, s átkozta a pillanatot, amikor nekivágtak ennek az útnak. Takarította a rendelőt, szesszel mosta le a műtőasztalt, az eszközöket, szerszámokat, felsúrolta az ivartalanított állatok vérét a padlóról. Milyen jó ezeknek a szerencsétlen páráknak, gondolta, őket már nem rontja a nyavalya.

Mint egy tervezőmérnök, úgy kiszámított mindent Jancsi úr. A rendelés nyolc órakor kezdődik, ő délelőtt még a fejét sem mozdíthatja más irányba, annyi állatot hoznak mindennap, de ott van a korareggel. Ágota hattól nyolcig egyedül van, korábban kell hát megérkezni a rendelőbe, az Isten sem zavarja őket.

Először szép szavakkal, hízélgéssel, ígéretekkel próbálkozott.

– A te kezekben a jövő, Ágota – mondta az asszonynak. – Legyél okos. Mi történik veled? Semmi. Este megkapod a férjed is. Szabad világba jöttetek, akkor nyíljon ki az agyad. Én csak öt percet kérek tőled, ennyit megérdemlek. Nem nézhetem a rendelőben a farod ringását, amikor lehajolsz, felsúrolni a padlót. Van fogalmad arról, milyen szép a segged járása? Van fogalmad arról, milyen gyönyörű kanca vagy?

– Inkább felakasztom magam – sikoltotta az asszony. – Ne merjen hozzám nyúlni, mert benzint veszek, s felgyújtom a rendelőt.

Ettől megijedt János úr. Egy-két napig nem hozta szóba a szándékát, de egy hét után, reggel fél hétkor rátört Ágotára. Ez volt az első dulakodásuk. Jancsi úr rálökte az ágyra, de Ágota úgy ugrott fel, mint egy anyatigris. Erős, izmos, karcsú asszony volt, rúgni kezdte a támadóját, az ágyékát célozta, de Jancsi úr egész életében vergődő állatokkal dolgozott, ragadozók tépőfogai ala-

kíttették ki a reflexeit, megvédte magát. Azt tudta előző eseteiből, hogy ütni nem szabad, annak nyoma marad. A kék folt bűnjel. Pánikba kell ejteni az áldozatot, az ijedtség az ő legnagyobb segítségére.

Naponta ismétlődtek a támadások. Beszéd már nemigen hangzott el, csak a test, a hím állati ösztöne munkált. Megragadta az asszony csuklóját, hátra tekerte a kezét, és úgy lökte az ágyra. Ágota felsikoltott a fájdalomtól, de tudta, azt csak az ivartalanított állatok hallják az elkülönítőben, nincsenek közeli szomszédok, hiába kiabál.

Végül Jancsi úr rászánta magát az utolsó lépésre is. Berohant a rendelőbe, kézbe kapta a szikét, amivel naponta dolgozott, s Ágotának szegezte.

– A szemed szúrom ki, te bestia! Hát nem akarsz megérteni, hogy teljesen elvetted az eszemet? Nem látod, hogy megbolondultam miattad? Tőlem felgyújthatod a rendelőt is, ha már vettél benzint, legalább ketten égünk benne!

Torkon ragadta, a szikét Ágota szemének irányította. Egészen közel, a szemgolyótól pár milliméterre állt meg a penge, ott remegett, rezgett, mint fába lőtt nyílvevő. Attól összeomlott az asszony. Hörgött, sikoltott, mint a meglőtt vad, s elájult. Jancsi úr letépte az altestéről a ruhát, fölfeszítette az ágyra, és megerőszkolta. Közben ébredezett Ágota az ájulásból, kinyitotta a szemét, s abban a féléber állapotban csak a se nem szürke, se nem kék szemeket látta, az állati lihegést hallotta, az iszonyatos bendőt érezte az altestén, s a döfést, a szúrást száraz ágyékában.

Aznap nem takarított. Ki sem lépett a kicsi szobából. A doktor többször meglátogatta, a véres szike mindig a kezében volt, duruzsolt, mormogott, dörmögött:

– Látod, nem lett semmi bajod. Nem pisilésre teremtette az Úristen azt, ami a lábad között van. Ha szólni mersz Botondnak, azonnal megyek a rendőrségre, s feljelentelek benneteket mint illegális bujkálókat. Tanú nincs, azt fogom mondani, hogy hazudsz, pénzt akartál kizsarolni belőlem. Egy ujjal sem nyúltam hozzád. Mit gondolsz, kinek fognak hinni? A menekült törvényen kívüli

élőhalott. Lejárt a harminc nap, már köröz otthon a román rendőrség. De ha befogod a szádat, s kedves leszel hozzám, ígérem, egy-két év múlva gazdag bécsi polgárok lesztek. Nekem annyi a pénzem, nincs, amit csináljak vele. Miért ne költsem rád? Még soha nem volt dolgom ilyen csodálatos nősténnyel.

Egy szó tapadt meg Ágota agyában. Élőhalott. Azt mondta ez a sakál: a menekült élőhalott. Ő duplán az. Egyik ájulásból a másikba esett, míg annyira magához nem tért, hogy kiszédelt a kicsi fürdőszobába, s beleült a fürdőkádba. Áztatta az altestét. Mosta, súrolta, szappanozta. Lemosta magáról a mocskot.

– A lelkemről nem tudom lemosni – kóválygott benne a zavaros gondolat. – Mit mondjak Botondnak? Az életemnél is jobban szeretem. Ha elmondom a borzalmat, ami történt, őt is örök boldogtalanságra ítélem. Megutálna, többet soha nem nyúlna hozzám, s Jancsi urat megölné. Biztos, hogy megölné, és a börtönben rohadna meg. De lehet így tovább élni? Hátha terhes maradtam ettől a röfögő disznótól? Szüljek neki egy savószemű, sváb kölyköt? Rá kell vegyem Botondot, hogy ne vigyázzunk tovább. Későbbre terveztünk gyereket, amikor már megkapaszkodtunk itt, az idegenben, de sürgősen, gyorsan, azonnal terhes kell maradni tőle, remélem, még nem késő. Nő vagyok, s a nőnek a terhesség mentsvára is lehet. Ha Botond gyermekét hordozom a szívem alatt, akkor a röfögő disznó fajtalanzkodása csak a testemet érinti, a lelkemet nem.

Jó hangulatban tért haza a férje aznap.

– Képzeld, Ágota, egyik vemhes kanca kiscsikót hozott a világra. Én is segédkeztem. Gyönyörű látvány volt! Megnyílt a teste, kisiklott a nyálkás húscsomó, s hamarosan lábra állt. Egyből az anyja csecsét kereste, turkálta. Honnan tudja egy ilyen kicsi állat, hol az élet forrása?

Mint sárlavina a szakadékba, úgy folytak Ágota megkínzott lelkére a szavak. Tompán, zsibbadtan hallgatott. Nem lenne jobb meghalni? Ha ő öngyilkos lesz, Botond eltemeti, meggyászolja, s idővel elvesz feleségül egy másik asszonyt. Gyönyörű férfi, minden ujjára kapna egyet.

– Mi van veled, Ágota? – kérdezte. – Olyan furcsa, merev az arcod. Beteg vagy? Kérjünk segítséget Jancsi úrtól, neki bizonyára vannak emberorvos barátai.

Mintha a föld alól beszélne, úgy kondult Ágota szava:

– Gyermekeket akarok, Botond. Sürgősen, azonnal gyermeket. Nekünk lenne a legszebb lányunk a világon. Lány legyen, ne fiú. Te kirepültél a világba, álomszép kiscsikók világra jöttét csodálhatod, lefoglal a munkád, de én itt maradtam ebben a klórszagú rendelőben, ebben az ördögkatlanban bezárva. Egész nap hallgatom az állatok vinnyogását, nyivogását, csipogását, nyüszítését. Láttam már kígyót, teknősbékát, kicsi krokodilt, kakadut is hoznak. Elviselhetetlen.

– De hát abban egyeztünk meg, Húsom, hogy megvárjuk, amíg rendeződik a sorsunk. Itt nincsenek feltételek egy kisbaba számára.

– Semmit ne szólj, Botond! Ha meg akarsz tartani, ha meg akarod őrizni a szerelmünket, akkor gyorsan, még ma este ejtsél teherbe. Mindkettőnk élete függ ettől a terhességtől. Ne kérdezősködj, ne faggass, engedelmes feleséged voltam mindig, most te legyél engedelmes. Nem tudok élni itt, csak akkor, ha érzem, egy kis részedet, egy porcikádat magamban hordom. Ezt, valószínű, te nem érted. Ezt csak egy nő érti és érzi. Közülünk sem mindenik. Bizonyára azért van ez így, mert a szökés, a sok izgalom miatt megbetegedett az idegrendszerem. Gyógyíts meg, Botond! Gyógyíts meg, drágám.

Több szó nem esett. Úgy omlottak egymásba, mint boldog, fiatal szerelmesek a nászéjszakán. Ágota minden porcikája remegett, csorogtak a könnyei. Átázott a párna.

S megindult az iszonyatos versenyfutás.

Jancsi úr vagy Botond?

Ágota soha nem zsolozsmázott, de hite erős volt, szilárd. Gyermekkorában órákon keresztül nézte, hogy morzsolgatja bogos kezeivel a nagyanyja az olvasó szeméit, s hallgatta fohászokba fel-felcsapó imádkozását Szűz Máriához. Hozzá fordult most ő is, az Isten-anyához:

– Segíts rajtam, Szűzanya! Neked angyali üzenet hozta az örömhírt: áldott vagy. Áldott vagy te az asszonyok között, mondjuk az imában. Én is asszony vagyok, földi porhüvely. De nem áldott, hanem átkozott. Nekem nem angyali üdvözlét hozza az örömhírt, hanem disznóröfögés. Isten parányi ökörszem-madara vagyok, de te láss meg engem ebben a szörnyű ember-bozótban. Szent Fiad szavaival kérlek, múljon el tőlem ez a pohár. Te Istent szültél, de ha nem segísz rajtam, én sátánt fogok szülni. Ennél nagyobb bűn nincs. Az éden kígyóját fogom megszülni, Mária! Krisztus Urunkat Emberfiának nevezzük, mert megtapasztalta a földi életet. Csak így tudott Megváltó lenni. Kérjed őt, Szűzanya, mentsen meg engem a paráznság bűnétől, mentsen meg a gyeheña tüzétől. Nem akarom, hogy tiszta búza helyett konkoly csírázzon ki bennem. Add, hogy az én földi istenemnek, Botondnak szüljek pufók, szép tomporú leánykát. Csak ő, csak a testemből kiszakadó másik nő tudja lemosni rólam a mocskot, ami rám ragadt.

Hulltak Ágota darabos szavai, nekicsapódtak a falaknak, plafonig telt keserűséggel és bánattal a kicsi szoba. Visszhangot várt, de a visszhang elmaradt. Denevérszárnyú, tompa, süket magány telepedett rája.

A reggeli látogatások ismétlődtek. Hetente egyszer-kétszer. Botond hat órakor lépett ki az ajtón, hétkor Jancsi úr rontott rá. Már nem védekezett. Felsőtestét soha nem takarta ki, csak a szoknyáját húzta fel, s a fejét fordította félre. Egyszer meg akarta csókolni a csikaszt, de úgy beleharapott az ajakába, előntötte a vér. Vér mindenütt. A rendelőben az állatok vére, itt, az ágyban a toportyáné. Kimosta az ágyneműt. Vasalóval szárítgatta, nehogy észrevegyen valamit Botond.

A következő hónapban már nem jött meg a menstruációja. Hiába számlálta a napokat, hiába latolgatta a dúvad látogatásait, nem tudta biztosra eldönteni, kitől maradt terhes. Ki a gyermek apja?

Két állapotot élt át.

Az egyik a borzalom nagypéntek gyásza volt. Akkor halt meg Krisztus.

– Ha a savószemű gyermekét szülöm meg, azt nem élem túl. De vajon lesz erőm anya létemre felkötni magam? Akit a világra hozok, az nem hibás. Milyen lenne az, ha egy bitangot sóznék Botond nyakába, és én elmenekülnék a halálba?

A másik állapot a végső vigasz állapota volt.

– Botond lányát szülöm meg! Olyan lesz, mint ő! Barna bőrű, fekete hajú, szurokszemű. És magas! És karcsú! És daloló, nótázó kedvű! És táncos! Mindig ilyen volt az én drága uram. Ezért szerettem meg halálosan.

A hatodik hónap után Jancsi úr látogatásai kimaradtak. A takarítás alól is fölmentette, de a havi összeget mindig átadta. Nem lehetett tudni, mi játszódik le benne. Ágota szerint semmi. Mert nincs lelke. Vagy tán mégis? Csak más, mint az övéké? Nyugaton ilyen az emberek lelke? Németországban élt sokáig, fajtársai elől menekült el.

Kis, hervadt, sovány szerencse érte Ágotát. Akkor törtek rá a szülési fájdalmak, amikor Botond itthon volt. Estefelé. Csak ők voltak a rendelő épületében. A mentőállomás számát tudták, Botond telefonált. Már elég tűrhetően beszélt németül.

Bevitték Ágotát. Botond a folyosón virrasztott.

A gyermek megszületését hajnalra jósolták az orvosok.

Sohár Pál

Vörös villogó fény az utcán

*nem látod? mit? a vörös foltokat a mennyezeten
átíszkolnak az éjszakán
fellopódnak az utcáról
vagy a házunk előtt álldogáló járműről*

*nem, nem kelek fel a cikázó vörös foltokért
majd az álom fertőtleníti az éjszakát*

*de kiért jöttek? a szomszéd házban lakó idős házaspár
valamelyikéért vagy a túloldali ház fiatal családjának
egyik gyermeke lett rosszul?*

a villogó vörös fény ismeri az irányt és az áldozatot

*de ez a vörös villogás biztosan a járvány vírusait szórja
a fákra a mókusokra az erdőben kóborló őzekre
az ablakunkon bekukucskáló örökzöld bokorra*

*nem, nem kelek fel az éjszaka derekán
engem ne mentsenek meg és én sem mentek meg senkit*

*talán egy szívroham tisztességesebb
módja az elvonulásnak mintsem vírusfelhőket hagyni hátra*

*hátha csak az öreg szívest vitték el
de azért tisztítsuk meg az ablakot whiskyvel
ha nincsen más kéznél
itt is ott is vörös foltok
a megfertőzött villanások lenyomatai a plafonon*

*hajítsd a whiskys üveget a villogó lámpába
és hagyj aludni
egy álom mentsen meg*

*megint az álmaid? mind megfertőződtek
és tudod hogy azok hova vihetnek
látod-e vagy sem
a mennyezetre freccsent vörös foltok nyoma
örökre itt marad*

*nem nem kelek fel inkább megvárom
hogy a vörös villogás rángasson ki a házból
ha a fekete helyett most ez a Kaszás új színe*

Igaz rémtörténetek

*Én már láttam a világvégét
ezerkilencszáznegyvennégyben,
amikor feljöttünk a pincéből,
és kinéztünk a második emeleti lakásunk
ezer darabra tört ablaküveg keretén*

*láttuk a feltörő tüzeket az éj sötét mezején,
vadvirágok borultak lángba mindenfele,
bokornagyságú tűz táncolt,
jajongva lángoltak fel a jegenyék;*

*szellem lettem én is, lobogtam mint
vékony füstfelhő az égő temető felett,
alattam lángokban a kis városunk; ilyen
a világ vége, ezután már nem történhet semmi,
sem jó, sem rossz.*

*De aztán egy napon, évtizedek múlva,
szeptember 11-én,
a Hudson folyó menti városban,
újra láttam a világvégét,
újra és újra és újra,
és ma már tudom, hogy semmi sem örök,
csak a vég,
és ez a gorilla toporzékol a világ felett, mint
aminek soha sincs nyugta.*

*Kezdet nélkül mit sem ér a vég,
valahol lennie kell egy másik világnak,
amely élni akar, ha nem máshol, akkor a föld
hasadékaiban, a gorilla lábai alatt,
mennél dühösebben tombol ez a szörny,
annál több hasadék keletkezik nyomában;*

*ma láthatatlan ez a gorilla, álcázza hatalmát
ez a szörny, fertőző farkával napok alatt
üresre söpörte a valamikor büszke sugárutakat,
hogy azokon a mai világvége szabadon masírozzon.*

Végidők hevében

*Amikor a tetőlakásodban a legnagyobb szükséged lesz rá –
(szép a kilátás a Central Park nemrég elkészült sivatagára)
áramszünet miatt, a klímád majd leáll, kézzel pedig nem lehet
működtetni.*

*Ne aggódj! Ha benzin sem kapható, lakájaid, majdnem ingyen
elhúzzák a Mercedesedet, merő hálából, vagy csak azért,
hogy életben hagyod őket;
nem kell tenned mást, mint rájuk fognod a pisztolyod,*

*máris bekötik magukat kocsid elejébe, és új életet lehelnek
a hintódba;
hámnak pedig jó lesz egy köteg áramra kiéhezett számítógépkábel;*

*Amikor a lőszerből is kifogysz, akkor rabszolgáidat lándzsával
tartod féken,
ami régi tévéantennákból és kiselejtezett útjelzőkből legyártható ...*

*A halmokban álló hulladékok korlátlan forrásai az emberi
találékonyságnak...*

*A jövő határtalan, csak a képzeleterő határolhatja be;
amikor a konzervek elfogynak és a gabonapehely-dobozok
összelapítva,
üresen hevernek, akkor majd patkányokra kerül sor...*

*szemfüles tőzsdések már nagyban fogadnak kedvező patkány-
szaporodásra...*

*De persze idővel a pénz szerepe megszűnik a kereskedelemben,
helyette ott lesz
a lándzsa és a dorong, ahhoz, hogy valakit fejbe verj,
a hulladéktégla is megfelel...*

*Tarts egy jó nagy franciakulcsot kéznél, talán nem is egyet, ha-
nem kettőt;
egyet az óvóhelyeden, a másikat a Mercedesedben,
nagy hasznát veheted mindkettőnek, hacsak egy másik ügyes
spekuláns rá nem teszi a kezét, és fejbe nem ver...*

*Idővel persze minden elfogy, minden a végére ér,
kivéve magát az időt,
de azon nem sok rágni való van, és csak szomjasabb leszel tőle.*

Bene Zoltán

Mandola története

1. fejezet

Sodródás (2015)

„...csak a szerelem marad meg... zengő, keserves, örökké nyugtalan emlékek... órák illata, amelyek emlékeztetnek... Különös éjszakákon hallott baljós-latú hangok vagy az egész életemet elmondó sóhaj-tások...”

Krúdy Gyula

„...Krúdy (Kandur) Gyula is megírta, hogy csak a nőkért érdemes élni.”

Bólya Péter

P. senkinek nem volt az őse, rokona is alig, ám ismerőse annál többeknek. Születési anyakönyvi kivonata szerint Csónakos Csabának hívták, azonban történetesen egy olyan nemzedékhez tartozott, amelyben a legtöbben még teljes terjedelmében olvasták *A Pál utcai fiúkat*, így aztán az általános iskola ötödik osztályában rá is ragadt a Papuskám becenév. Ez az évek során előbb Papusra, később P.-re redukálódott. Hovatovább eredeti neve a feledés homályába veszett.

P. városának három gimnáziuma közül a harmadik számúnak tartott intézményben érettségizett. Szintén hazai pályán szerezte meg történelem-angol szakos tanári diplomáját. Gyöngye négyes átlaggal és hektószámra védelt olcsó szeszekkel abszolválta a felsőoktatást. A főiskola után két esztendő tanított egy lakótelepi iskolában, majd, zavaros körülmények között lezajlott kipendelésének másnapján társult réges-régi cimboráinak egyikével, végül annak autóbalesetét és halálát követően magánzóként

folytatta a közös vállalkozást. Idejének nagy részét kávézóban és egyéb vendéglátóipari egységekben múlatta. Üzleti és magánügyeit oroszlánrészt ugyancsak ezekből intézte. Valamiféle speciális gépekkel kereskedett, senki sem tudta, pontosan mifélékkel; ha évi kettőt eladott belőlük, királyként, ha hármat, császárként, ha négyet, valóságos földre szállt olümposzi istenként élt (egyéb-ként sem középmagas, csenevész termetéről, sem hosszú, hegyes orráról, sem elálló füleiről nem jutott volna eszébe senkinek az 'isteni' jelző). Egyesek szerint görög, mások szerint olasz vállalat ügynöke volt, munkája havi harminc-negyven telefonhívásból és az elkelt masinak szállításának megszervezéséből állt. Következésképpen rengeteg szabadidővel rendelkezett. Amit a pultos lányok gusztálása közben bizalmas beszélgetések kihallgatásával, otthon és egyéb ingatlanokban a science fiction klasszikus regényeinek forgatásával, tucatnyi kedvenc írója (mindenekelőtt Krúdy Gyula és Bólya Péter) hosszabb-rövidebb elbeszéléseinek olvasásával, filozófiai értekezések tanulmányozásával, cider nevezetű, alacsony alkoholtartalmú italok szürcsölésével, olykor egy-egy punkrock koncert meglátogatásával, valamint széles ismeretségi körének tágitásával töltött ki.

Legmeghittebb pillanatait egy régi lány emlékével osztotta meg, olyankor melankolikusan meredt a semmibe, és elvétve keserédes mosoly jelent meg az ábrázatán. Hajszálnyit azért több volt ebben a mosolyban a keser, mint az édes, de idáig is hosszú út vezetett.

P.-t magától értetődően sokan irigyelték. Természetesen nem meghitt pillanatainak édesbús, nosztalgikus hangulata miatt. Azonban kevés munkával sok pénzt keresni: az emberiség nagy részének ez a leghőbb vágya – és P.-nek ez különösebb erőfeszítés nélkül, a körülmények kifürkészhetetlen összejátszása folytán sikerült. Ezért vált irigység tárgyává. Elhunyt barátja kapcsolatait és bejáratott csatornáit használva minimális energiabefektetéssel ügyködhetett, jó minőségű ruhákban járt, takaros belvárosi lakásban lakott, felső kategóriás autót hajtott, minden nyáron nyaralhatott volna a világ fölkapott üdülőhelye-

in, ha kedve szottyant volna rá – csakhogy, igen ritka kivételektől eltekintve, nemigen szottyant. A legtöbbször legföljebb a Balatonig jutott, ahol a strandon üldögélt, mustrálta a bikiniket, sült halat evett, és ha megunta a szemlélődést, falatozást, David Lewis *On the Plurality of Worlds* című könyvét, netán valamelyik Szindbád-regényt, esetleg Bólya Péter köteteinek egyikét olvasgatta (különösen kedvelte a *Mindenhez közel* címűt). P.-t boldog és gondtalan embernek hitte a világ.

Ő maga nem vallotta magát sem gondtalannak, sem boldognak. Amikor tulajdon helyzetére keresett jelzőt, legtalálóbbnak a várakozó kifejezést érezte. Élete utolsó két évtizede nagyrészt a várakozás jegyében telt, s attól tartott, hátralevő éveiben sem következnek be semmiféle változás ezen a téren. Nehezen tudta volna bevallani bárkinek is, hogy mi vagy ki, micsodák vagy kicsodák is képezik voltaképpen várakozásának tárgyát, illetőleg tárgya-it; legföljebb annyit ismert be egyik-másik komájának, hogy az érzés kétségkívül kitölti létezésének minden pillanatát. Olyannyira, hogy néha képtelen elhagyni a kávézót, amelyben üldögél, nehogy éppen akkor érkezzen meg valaki, vagy következzen be valami – amit jelként értelmezhet –, amikor távozik. Időnként hatalmába kerítette a cselekvési kényszer, olyankor beült a kocsi-jába, és nekivágott az országutaknak. Maga sem tudta, merre jár, falvakon vágott keresztül, városok elkerülő útjain száguldozott, kietlen környékeket és kies vidékeket szelt keresztül, benzinkutaknál evett és végezte szükségét, országhatárokat lépett át észrevétlen, hogy végül hegyvidéki panziókban térjen nyugovóra, húsz órát aludjon egy huzamban, és áttetsző bőrű, fiatal lányokról álmodjon, akik egyedül földig érő hajzuhatagukba burkolják kívánatos testüket, és miközben kacagnak, hófehér fogaik megmegcsillannak, mint Lucky Luke-é a képregényekben. Amikor fölébred, P. ágyékát feszíti a vágy, ám nem is gondol kielégülésre, viszont bőséges reggelit fal, kinyomozza, Európa mely tájékára vetődött, okostelefonján megtervezi a hazautat, és nekivág.

Nagy ritkán P. repülőre ül, s bár nem vonzzák az idegen országok, elrepül valahová messzire. Hátha ott akad rá arra, amire vár.

Egy nyomra, egy utalásra. Ha nem is magára arra a régi lányra, akinek emlékét oly áhítattal ápolgatta, de talán valamire belőle... Egyelőre azonban nem jár sikerrel.

Egy késő tavaszi napon a Kaukázusba repült, részint üzleti ügyekben, részint saját késztetéseinek engedve. A hatalmas utasszállító légörvénybe került, majd madárrajjal találkozott, minek következtében kényszerleszállást hajtott végre egy hatalmas pusztaság szélén. Az utasok kisebb sérülésekkel megúszták a kalandot, a pilóta leadta a segélyhívást, és megengedte, hogy az emberek elhagyják a Boeinget, amennyiben látótávolságon belül maradnak. Néhány órán belül megérkezik a segítség, mondogatták, arcukon kincstári mosollyal, a stewardessek. P. hitt nekik, és sétálni indult. Utastársai nem távolodtak el a géptől, P. azonban több száz méterre elcsatangolt. A pusztát virágba borították a tavaszi növények, rovarok szorgoskodtak mindenfelé, a Nap sugarai kellemesen melengették P. feje búbját. Egészen idillinek gondolhatta volna a helyzetet, amibe csöppent, ha hirtelen rá nem döbben arra a megmagyarázhatatlan tényre, hogy különös módon ugyan, de csúnyán eltévedt. Nemigen értette, miként lehetséges ez, hiszen egy síkságon mozgott, amelyen, ha körülnézett, könnyedén megtalálta a repülőgépet, még a szemét sem kellett megerőltetnie, ám valahányszor elindult feléje, idővel mindig eltért az iránytól. Mintha a gép rendre odébb sodródott volna a szilárd talajon, akár tengeren a mentőcsónak. Mikor ezt észrevette, megállt, körbekémlt, s amint megpillantotta a gigantikus törzset, a szárnyakat, a farkat, máris módosította az irányt. Amit hamarosan újfent elveszített. A gép csúszott arrébb, vagy ő tért el az odavezető útról, mindenesetre hiba csúszott a számításokba. Tucatszor történt meg ugyanez, s úgy érezte, mintha nem mind közelebb, de egyre távolabb kerülne a céltól. Kezdett kétségbe esni, kivált, amikor látta, hogy megérkeznek a mentőegységek helikopterei. Akkor föladta, leszámolt az életével, elfogadta, hogy itt kell nyomorultul elpusztulnia, itt, a seholban, egy névtelen világban, ahol örökké tavasz van, bágyasztóan döngicsélnék a rovarok, és tarkán virágozik a rét. Leült egy vakondtúrásra,

arcát a kezébe temette és azon töprengett, vajon ez lenne-e az, amire mindig is várt. Mielőtt azonban rátalált volna a válaszra, két egyenruhás férfi nőtt ki az orra előtt a földből, szláv nyelven, majd tört angolsággal szölongatták, nem értették, miért nem tért vissza a többiekhez, egyúttal sürgették, hogy iparkodjon, ne hagyja megaludni a tejet a szájában, tartson velük, mindenki rá vár. Vagy én várok mindenkire, suhant át P. agyán, miközben fölállt, a két férfi közrefogta, és elindultak a gép irányába.

Később többeknek is elmesélte ezt a furcsa történetet, de többnyire még csak nem is nevettek rajta. Sem érdekesnek, sem szokatlanak nem találták, utóvégre senki sem halt meg, vagy vált nyomorékká benne. Mintha a halál vagy a lebénelés szokatlan és érdekes lenne, nem pedig mindennapi és megszokott, gondolta P. csüggedten, s idővel letett arról, hogy beszámoljon eltévedéséről a seholban, ehelyett inkább kedves bókokat mondott a hölgyeknek, és meghívta őket egy italra, fecsegett az urakkal, és fizetett nekik egy-egy kört. P. alapjában véve szeretetre méltó ember volt.

2. fejezet

Lehetőségek (1995–2018)

A camera obscura, más néven lyukkamera egy lencse nélküli optikai eszköz. Valójában egy minden oldalról fénytől védett doboz – de akár szoba vagy autó is lehet (a német szocialista ipar emblematikus furgonjából, a Barkasból is készítettek már ilyen) –, amelybe a fény egy apró lyukon keresztül hatol be, s ez a behatoló fény a külvilág fordított állású képét rajzolja ki a camera obscurán belül, a réssel ellentétes oldalon. P. középiskolás korában, osztálykiránduláson járt Egerben, ahol egy ablaktalan szobában, egy asztal lapján bámulta elképedve Eger valós idejű látképét. A líceum kupolájának két oldalán hengeres formájú szerkezeteket helyeztek el az építők, így az északi forgó hengerbe szerelt tükör és lencse segítségével az alatta lévő szinten található kis, beső-

tétített szoba közepén álló fehér asztalon megjelenhetett a város látképe. Habár ez a szerkezet némiképp bonyolultabb, mint az átlagos lyukkamerák (tükröt és lencsét is használtak hozzá), mégis lenyűgözően egyszerű.

P., jöllehet évtizedek teltek el az osztálykirándulás óta, sokat gondolt az egri camera obscurára. Semmi elektronika, semmi informatika, semmiféle ultramodern technológia nem kellett ahhoz, hogy működjön. Talán létezik egy olyan világ, jutott erről eszébe egy csöndes estén, amelyben nincs elektromosság, mégis tele van elképesztő szerkezetekkel. Órákig, napokig, hetekig, hónapokig ezen tűnődött. Mondjuk, azért nincsen áram, mert nincsenek fémek, amelyek vezetnék, mészázott. És annak a világnak az emberei ennek ellenére képesek olyan technikai eszközök megalkotására, amelyektől tátva maradna a szánk, ha oda utaznánk... Megborzongott az efféle gondolatoktól.

P. a legtöbbször (az esztendőnek legalább háromszázhatvan napján) hitt a lehetséges világok realitásában. „Aktuális világunk csupán egy a sok közül. Kizárólag azért nevezzük aktuálisnak, mert benne élünk, és nem azért, mert más fajtájú, mint a többi. Más világok lakói joggal nevezhetik aktuálisnak saját világukat” – írja David Lewis, a lehetséges világok elméletének egyik legfőbb képviselője. A logika nyelvén megfogalmazva: ha úgy véljük, hogy egy kijelentés (x) lehetséges, azaz létezik olyan helyzet, amelyben x igaz, akkor voltaképpen azt gondoljuk: van a dolgok elrendezésének olyan módja, amelyben x fennáll. Ugyanakkor, természetesen, a dolgok elrendezésének olyan módja is lehet, amelyben x nem áll fenn. Ennek is, annak is ugyanakkora az esélye. Innen már csak egy lépés feltételezni azt, hogy ha ugyanakkora az esélye a megvalósulásra és a meg nem valósulásra, akkor létezik olyan helyzet, ahol megvalósul, és olyan is, ahol nem valósul meg. Amennyiben pedig x_1 és x_2 és x_3 egyaránt lehetséges, vagyis létezik olyan helyzet, amelyben x_1 igaz, s olyan is, amelyben x_2 , de még olyan is, amelyben x_3 is az, akkor x_1 , x_2 és x_3 óhatatlanul fennáll – akkor is, ha egyszerre és együttesen, egy világban nem lehetséges, hogy mind a három eshetőség lé-

tezzem. Mert ez esetben lehetséges más világokban. Például nem fogadható el, hogy valaki egyidejűleg el is tűnjön – mert, teszem azt, elrabolták, vagy bármilyen egyéb okból nyoma veszett –, és ne is tűnjön el, ám olyan igen, hogy az egyik valóságban elvész, a másikban azonban nem.

És P. (sok minden egyéb mellett) elképzelte, hogy egy olyan világban nézi az egri líceum camera obscuráját, amelyben nincs elektromosság, következésképpen és nagy valószínűséggel például film sincs. Mégis lehet olyasféle képeket nézegetni, amelyek olyanok, akárha fotók lennének. Mikor lehunyja a szemét, a múltja jelentősebb állomásai és történései is ebben a formában jelennek meg előtte: mintha fényképen... „A fotográfia talán öntudatlanul, de éppúgy az emlékezet jegyében íródik, mint Krúdy fikciós, tények és tárgyak nélküli elbeszélései. A fényképezés, akárcsak az irodalom, így lett a századfordulón az emlékezés metaforája.” Ezt Kiss Noémi *Fekete-fehér (Tanulmányok a fotográfia és az irodalom kapcsolatáról)* című kötetében olvasta egyszer. Ahogyan azt is, hogy „az emlékezés módja ugyan megköveteli a képek – legyenek azok irodalmi vagy fotografikus képek – jelenlétét, csakhogy ők ketten, kép és szöveg újra és újra kizökkennek a múltból és mintegy irányítják, konstruálják, befolyásolják a képzelőerőt: valójában csak egy *camera obscura* az, amit látunk a múltból, a város tereit sötétkamrában éljük meg, vagy éppen nyelvi jelekkel állítjuk elő, akárcsak a történeteket, és a szövegyszerű képek láttatják a múltat; mindkét esetben a történetet és a tereket is fikcióként éljük meg.” P. eltöprengett. Örült volna, ha teljes mértékben fikcióként élhetné meg azt az eseménysort, amely örökre meghatározta az életét. S bár sok tekintetben tényleg olyan bizonytalan és lebegő érzéssel idézte föl, mint egy régi filmet vagy regényt, mégis minden egyes idegszálával tisztában volt azzal, hogy minden megtörtént, amire emlékszik. Valamiképpen. Ha nem is éppen úgy, ahogyan képes föl- és megidézni, de azért nagyon is hasonló módon...

De nem ez a lényeg, legyintett. Kicsit (nem is kicsit) megharagudott magára.

A lényeg, gondolta, miután megbékélt valamelyest, hogy lehetséges egy sötét szobában képeket nézni a valóságról. És ez lenyűgöző. Egyúttal biztató. Sőt. Reményt keltő. P. szerint mindenesetre az. Káprázatos, hogy mennyi minden lehetséges. Döbbenetes a lehetőségek végtelenbe nyúló sora. Az ember számba venni sem képes őket, csak jönnek, jönnek, s nagy részük föl is olvad a mindenségben, anélkül, hogy megvalósulna. Kivéve, ha másutt valósul meg. Mások ezzel szemben realizálódnak nálunk, ezer másik világban ugyanakkor legföljebb fölsejlenek, de nem öltenek testet. És ezt P. megnyugtatónak találta. Sőt. Reményt keltőnek.

Végző soron Mandola miatt hitt a lehetséges világokban. Vagyis azért, hogy legyen lehetsége abban is hinni, hogy minden kétséget kizáróan létezik minimum egy olyan valóság, amelyikben tudható, pontosan mi történt Mandolával, akit a legtöbben Mandulának, néhányan Mandynek hívtak. P. leggyakrabban *kin-csemnek* nevezte. Legfőképp pedig szeretett volna belepillantani egy olyan camera obscurába, amely annak a valóságnak a képét mutatja, még ha a feje tetejére állítva is, ahol Mandola még mindig az ölében fekszik, hangyányit kancsal, álmodozó szemekkel bámul a semmibe, és a haja a földig lóg. Ha ilyen lehetséges világ nem létezik, akkor alig marad valami, amiért érdemes lenne élni. Akkor csak a mindenféle női testek maradnak, búslakodott P. Vagy női testrészek. Amikor egyszer megkért egy öreg székelyt, nevezzen meg egyetlen dolgot, ami miatt megérte megszületni és leélni egy életet, az öreg habozás nélkül rávágta, hát, a pina, fiam, mi a búbánat lehetne más?

3. fejezet

A világok közti hasadékok természete (2015)

P. azon a délelőttön a Banditába tért be, ahol az ígéző pillantású Barbi főzte a Lavazzát, csapolta a sört, nyitotta a cidert, üdítette a vendégeket. P. régi rajongója volt Barbinak, heti rendszerességgel

álmodozott selymes szőke hajáról, hosszú nyakáról és egyéb testrészeiről. Azon a napon bizsergő boldogsággal emlékezett vissza, miként találta őket egymás mellett az első hajnali napsugár, mely bekúszott a hálószobájába, s tanúja lehetett, ahogyan ő izgatottan és elszántan kitakarja Barbi testét, zihálva bámulja formás fenekét, gerincének lágy ívét, pompás vállát és nyakszirtjén a halványan derengő anyajegyét. Hosszú percekig legeltette a szemét azokon a pazar formákon, mielőtt kikászálódott az ágyból, hogy kávéfőzőn gyönyörű kedvesének (ő maga nem fogyasztotta a feketét, mióta a gyomrában nagyságrendekkel több sav termelődött, mint az üdvös lenne, ez az áldatlan állapot azonban majd elmúlik, és P., a savtól függetlenül, előbb-utóbb újra kávézni fog, végtére is már épp elég veszteség érte az életben). Kiimbolygott a konyhába, ügyetlenkedve bajlódott az előkészületekkel: előhalászta a kávésdobozt a szekrény mélyéről, bekapcsolta a főzőlapot, kettéválasztotta a sokat próbált kotyogóst, vizet engedett az alsó fertályába, belepasszította az alul csőben végződő szűrőt, melybe két púpozott kanál örleményt lapátolt, újra összeillesztette a szerkezetet oly módon, hogy a tömítőgyűrűvel szigetelt felső részt erősen összekerte az alsóval a fémbe vágott menetek segítségével; a vörösen izzó karikára helyezte a masinát, és türelmetlenül várni kezdte, hogy lefőjön az adag, s gyöngéd mosoly kíséretében átnyújthassa Barbijának. A hő hatására a zárt, alsó víztérben a vízgőz összegyűlt, a nyomás növekedett, minek következtében a víz nem kezdett forrni, hanem tovább melegedett, míg a magas nyomás át nem préselte a csővön, keresztül a kávé és a szűrőn egészen a felső tartályig. Miután mindez ólomlábakon vánszorgó percek alatt lezajlott, P. egy ízléses hollóházi csészébe nagy gonddal kitöltötte a Kenyában termesztett, kézzel válogatott arabica-szemek levét, óvatosan tálcára helyezte a porcelánt – csakhogy mielőtt bevihette volna a szobába, a szőke szépségnek, váratlanul fölébredt.

– Isten hozott – köszönt rá Barbi.

– Szép napot neked – villantotta ki fogsorát P., és máris magához vette a frissen bontott cideres üveget, amelyet a lány kéretlenül, a szokás hatalmától vezérelve tolt elé.

– Képzeld, veled álmodtam – nevetett közben Barbi, és etől P. vérkeringése egy teljes örökkévalóságot magába olvasztó másodpercig leállt. Minden sejtje megbénult, még a benne élő baktériumok életfunkciói is szüneteltek, talán a Föld forgása is abbamaradt, vagy minimum lassult, s a Nap zökkent egyet bejártott pályáján.

– És vajon mit? – préselte ki magából a kérdést.

– Bejöttél, és nem cidert kértél, hanem kávé.

P. alig hallhatóan fölnyögött.

– Én is veled álmodtam – hadarta sietve.

Barbit azonban nem érdekelte, milyen szerepet játszott a férfi álmában, legalábbis egy árva szóval nem érdeklődött felőle, csak a szendvicseket rendezgette elmerülten a pultra helyezett, bepolcozott üvegkalitkában.

– Lehet, egyazon időben álmodtunk egymásról – folytatta P. visszanyerve lélekjelenlétét és hangjának természetes csengését.

– Ez némely álmoskönyvek és egyes ezoterikusok szerint azt jelenti, hogy valamely másik dimenzióban, netán a számos lehetséges világ egyikében valóban együtt töltöttük azt az időt, amely időtartam alatt egyszerre álmodtunk egymással, s ez a tény, mármint a valóságos együttlétünk egy párhuzamos valóságban, szivárgott át a világok közti hasadékokon az agyunkba, és manifesztálódott álom formájában.

Barbi befejezte a szendvicsek rendezgetését, köszönt az éppen belépő vendégeknek, papírtörlőbe törölte a kezét, aztán közelebb hajolt P.-hez, és a fülébe súgta:

– Egy nagy, bűdös ló...!

P. tudomásul vette, hogy nem egyezik a véleményük, azzal a világok közötti hasadékok természetén elmélkedve helyet foglalt egy ablak melletti asztalkánál.

Modern ausztrál költészet, 3.

Kevin Hart versei
Turczi István fordításában

Gyere vissza

*Gyere vissza hozzám.
Az út csendben vár az ajtód előtt,
a szél erre fújja a leveleket.
Késő délután van,
szeretkezésre a legjobb idő; a fél világ
alszik most: a hegedűk
bánatukat feledve belesimulnak
bársonytokjukba, s a szerelmesek
csukott szemmel csinálják.
Gyere vissza. El akarom mondani,
hogy mindaz, amit valaha csak félig hittem,
igaznak bizonyult, rá akarok találni benned
arra a pontra, mit még sohasem érintettem,
és virággal borítani,
azt akarom, hogy az órák másodpercként
fussanak tova, míg el nem múlik a bánat.*

*Gyere vissza.
Ne az utcán lustán nyújtózó napfényt figyeld,
ne várd, hogy héj nélkül nőjön a gyümölcs.
Ismered,
milyen hév tölti el testünket délutánonként,
ismered a só ízét,
az arcot, mely kezedbe illik.
Ismét érezni akarom,
milyen az, amikor belélegzem a szavaidat;*

*még egyszer érezni akarom,
milyen az, amikor meghámoznak,
és egészben lenyelnek, újra meg újra.*

Come Back

*Come back to me.
The road is waiting quietly outside your door,
the wind is blowing the leaves this way.
It is late afternoon,
the best time for making love; half the world
is sleeping now: no longer sad
the violins fit
into their velvet cases, and lovers there
must do without their eyes.
Come back, I want to tell you how
all of the things I only half-believed before
are true, I want to find
that part of you I never touched
and make it blossom,
I want the clock to count the hours as seconds
until your sorrow is forgotten.
Come back.
Don't watch the sunlight lazing on the street,
don't wait for fruit to grow without a rind.
You know the way,
the heat that's in the flesh by afternoon,
the taste of salt,
the face that fits into your eyes.
I want to know, again,
what it's like to breathe your words;
I want to know, once more,
how it feels
to be peeled and eaten whole, time after time.*

Jeruzsálem

*Itt végződik a sivatag.
Ez az a város, ahol a holt még mindig eleven.
Itt estéknént
a nap és a hold egyszerre világít teljes fénnel,
és amikor megérkezel,
az út máshová nem vezet.
Lépj be a fogadóba,
és lásd az üres asztalt, a kihúnyt tüzet,
ezt az ablakot, ahol
a távoli hegyek a múltba merednek.*

*Emlékezz
arra az asszonyra a törött korsóval,
arra a fiatal férfira,
aki disznókat etetett a szomorú sivatagi szürkületben.*

*Azt mondják, a csend vezet minket ide,
szinte kézenfog,
úgy vezet, akár a szél rohanó ujjai a homokfelhőn át;
odabent a csend
valóban kézen fog.
Ott fejet kell hajtani, ha az ajtón belépsz;
oda egyszer betért valaki,
mint ki közülünk való,
és mindannyiunkhoz szólt, de mi nem hallgattunk rá.*

*Most érezd a mozdulatlanságot,
hol két ellentétes erő csap össze; ez az a hely,
ahol a kenyér azért töretett el,
hogy minket egyesítsen – ez a hely vágyaink fogadója.*

Jerusalem

*This is where the deserts end.
This is the city where the dead still live.
Here, at evening,
The sun and moon are both still full,
And when you arrive
The road can take you nowhere else.
Enter this inn
And see its empty table, its dead fire,
This window where
Those distant mountains stare into the past.
Remember
That woman with a broken jar,
That young man
Feeding swine in the sad desert twilight.
They say that silence leads us here,
That we are led
As if by hand, wind running fingers through the dust;
Inside, the silence
Will take you by the hand.
Here you bow to enter doors;
Here, a man once came
As one of us
To speak of all that we are not.
Now feel this stillness
Where two opposing forces clasp: this is the room
Where bread is broken
To make us whole, the inn of our desire.*

„Ez a kő Bécsre gondol” (Rudolf Carnap)

*Ez a kő Bécsre gondol – végtére is,
miért ne? Mérföldekekkel jobb mint
Rudolf Carnapra gondolni! Ha már így,*

*akkor hasonlítsuk össze Carnap Aufbau-ját
a Belvedere-vel, majd értékeljük, de tárgyilagosan.
Mindkettő barokkos, igaz, de csak*

*az egyik néz át a Dunán, hol Mozart
a fél életét töltötte; és emberi lakhelyül
szolgált a neolitikus idők kezdete óta!*

*És azt is megértem, miért, ha felrémlik
bennem a Schönbrunn vagy a Stephansplatz.
Nem csoda, ha a kövek végig erre gondolnak,*

*nem csoda, hisz én is! Hát igen, a teraszok
és a bécsi kávé városa – és azok a langymeleg
őszi napok, mikor lehullt levelek közt gázoltunk.*

*A balpart ott Brisbane-re hasonlít, és megtalálható,
igen, Perth is! Szent István templomhajója 95 láb magas
– kell ennél nagyobb kegyelet? Zene, művészetek*

*ott mind otthonra lel, de meg kell küzdeni a tömeggel,
ha az embernek a Téli Kastélyt támad látni kedve! El innen
ezekkel a kövekkel! A bécsi szobrok márványparókái*

*rafinált szögben állnak, s a csillagokhoz ott valcer dukál –
mi ez? Csak nem Mozartot hallok a rádióadón?
Égi jelnek ennyi is elég. A táskám már útra készen:*

*most éjfé van, tudom, de Ausztriában délután!
A taxis becsapja kocsija ajtaját, és felmarkolja
a poggyászáim: „Maga mit visz ezekben, követ?”*

'This Stone Is Thinking of Vienna' (Rudolf Carnap)

*This stone is thinking of Vienna – so, why shouldn't it?
That's better by a mile than thinking of Rudolf Carnap! After all,*

*compare his Aufbau with the Belvedere
and then – be honest – put a price on each.
They're both baroque, it's true, but only one*

*looks out across the Danube flowing by
Vienna's where Mozart worked for half his life;
it's been a site of human habitation*

*since Neolithic times! And I see why,
what with the Schonbrunn and the Stephansplatz.
No wonder stones think of it all the time,*

*I know I do! Ah, city of terraces
and Vienna coffee – those warm autumn days
spent kicking leaves. You'll find a left-bank there*

*like Brisbane and that other place, yes, Perth!
St Stephen's nave is ninety-five feet high –
what more do you desire? Music, art*

*it's all there, but you'll have to fight your way
to see the Winter Palace, past all those stones!
In Vienna statues set their marble wigs
at rakish angles, and waltz beneath the stars –
what, is that Mozart on the radio?
That's proof enough for me. My bags are packed:*

*it's midnight now, I know, but afternoon
in Austria! The cabbie slams his door
and lifts my suitcase, 'What you got here, stones?'*

Flemingtoni futam

*Egy középkori látványosság minden pompájával
gyülekeznek a versenylovak a starthelyen,
a tarotkártya figuráihoz hasonlatos, selyeminges zsokék*

*és a bőrnadrágos, tweedzakós bukik már elfoglalták állásaikat,
és a kézben tartott jövő meggyőződésével tekintetükben;
mit sem törődve a szerteröppenő madarakkal, mindenki*

*a felcsapódó ajtóra, a felvillanó vörös jelre koncentrál.
Start, megkezdődik a versenyfutás az idővel, a hangoskodó
tömeget néma eleganciával hagyják maguk mögött,*

*a zsokék leszegett fejjel és felemelt fenékkal hajtanak,
akár a Tour de France kerékpárosai. Az elektromos időmérő
részecskéire osztja az időt, mialatt a lovak feltörik a talajt,*

*és a jószerencse jelképét nyomják a puha földbe,
az akadálnak feszülnek, rugaszkodnak, repülnek,
mígnem két ló megválnak lovasától, s már csak*

*az óramutató ütéseit kell elviselnie, görcsösen
vágyszakozva, akár a halál utáni életben. Ezek
figyelnek lélegzet-visszafojtva most, pedig a forduló*

*miatt semmi sem látható, csak a készülő vihar
dübörgése visszhangzik fülükben, a célegyenesre
függesztik szemüket, és szuggerálják, ki legyen az,*

*aki elsőnek tűnik fel, és meghozza a szerencséjüket.
Csak az óra jár most szenttelenül, és a kommentátor
őrjöngése, akár egy nekivadult írógép, minden egyes*

*másodpercet újabb szavakkal zsúfol össze. A szemekink
mindennél többet mondanak, amikor az egyik ló,
mint a friss váltófutó kezében a stafétabottal, könnyedén*

*elhúz társai mellett, feje úgy döfi át a levegőt, mintha
az utolsó szakasz egyenesen a lejtő legalján lenne.
A jövő bolondot csinált a múltból, s most beáll a sorba –*

*zizegő levelű ősz van, és még az óra örült szerkezete is
megáll, ahogy a lovak lelassítanak, hisz megpróbáltatásuk
véget ért, s az idő már megint mögöttük kullog.*

Flemington Racecourse

*The racehorses assemble at the starting barrier
in all the finery of a medieval pageant, the jockeys
in silks like figures from a tarot pack, the bookies*

*in leather and tweeds standing beside their boards
each confident that the future has been controlled;
and everyone, except the dissembling birds, is still*

*concentrating on a frisky tail, a flashing red light.
They go, against the clock, leaving the shouting crowd
in noiseless elegance, the jockeys with heads bent*

*and bottoms raised like cyclists in the Tour de France.
The electronic timer divides time into its hairs
as the horses break ground, continually printing*

*the earth with emblems of good fortune, all leaning
towards the fence, bunched up and fighting, until
two suddenly break free from the pack and only the timer*

*is beating them, each number something impulsive
and longed-for, like life continuing after death.
Thousands have come to watch, forgetting cars, yet*

*at the turn nothing can be seen, there is only
the sound of a storm approaching, streamlining
on the straight into the particulars of faces*

*straining to be the first to get the future over with.
Only the timer is heartless now, and the manic voice
of the commentator, like a loud typewriter, crams*

*each new second with more words than ever before.
Our eyes will tell us so much more, how one horse
now leaves the others easily, like a fresh runner*

*just handed a baton, how it pushes through the air
as though the final run were straight downhill.
The future as fooled the past, and joined its ranks –*

*it's autumn with paper leaves, and even the brilliant,
evil mind of the timer stops as the horses slow down,
their ordeal over now, and all time before them.*

KEVIN HART – érzelmi tisztaság, intellektuális mélység, metafizikus pontosság, meditatív érzékenység, talán ez a négy karakterjegy jellemzi leginkább a Londonban 1954-ben született, Brisbane-ben nevelkedett poeta doctus verseit. Tanulmányait az Ausztrál Nemzeti Egyetem filozófiai fakultásán végezte, majd másfél évig Európában és az Egyesült Államokban írással foglalkozott. Jelenleg a melbourne-i Monash Egyetem angol- és összehasonlító irodalom-tanára. A fordítóhoz eddig hét verseskötete jutott el, köztük az új és válogatott verseinek gyűjteménye (*New and Selected Poems*), valamint a *Gonosz hőség* (*Wicked Heat*) című könyve. Az ő fordításában ismerte meg az ausztrál olvasóközönség Giuseppe Ungaretti verseit. Elméleti munkássága is jelentős, több monografikus igényű tanulmánykötetet publikált, ezek közül a Samuel Johnson hatásáról (*Samuel Johnson and the Cultural Property*) és ausztrál kortársáról, A. D. Hope költőről írt munkái a legismertebbek.

250 éve született Friedrich Hölderlin

Harmadfél évszázada, 1770. március 20-án született Johann Christian Friedrich Hölderlin. Főművének, *Hyperion* című lírai regényének egy részletével indul a minden idők egyik legnagyobb költőjére emlékező sorozatunk.

Hudy Árpád fordításai

1. Hüperión Bellarminhez

Nincs semmi, amiről azt mondhatnám, sajátom.

Távol és holtan szerettem, és semmi hang nem hoz nékem többé hírt felőlük.

Semmi dolgom immár a földön. Csupa akarással láttam munkához, véremet adtam hozzá, s árva garassal sem gazdagítottam a világot.

Dicstelenül és magányosan térek vissza, és járom be hazámat, mely, mint halottas kert, hatalmasan vesz körül, s talán vár rám kése a vadásznak, ki bennünket, görögöket, mint a vadon vadját, multságára tart.

De fénylesz még, égbolt napja! Zöldelsz még, szent föld! Ömlenek még zúgva a folyók a tengerbe, és árnyas fák susognak déltájt. A tavasz örömeke álomba dalolja halandó gondolataim. Az eleven világ bősége táplál, és itatja mámorral romlandó lényem.

Ó, üdvös természet! Nem tudom, mi lel, midőn szépségedre vetem tekintetem, de a mennyek minden öröme benne van ama könnyekben, melyeket előtted hullatok, szerelmes a szerelme előtt.

Hyperion an Bellarmin

Ich habe nichts, wovon ich sagen möchte, es sey mein eigen.

Fern und tod sind meine Geliebten, und ich vernehme durch keine Stimme von ihnen nichts mehr.

Mein Geschäft auf Erden ist aus. Ich bin voll Willens an die Arbeit gegangen, habe geblutet darüber, und die Welt um keinen Pfening reicher gemacht.

Ruhmlos und einsam kehr' ich zurück und wandre durch mein Vaterland, das, wie ein Todtengarten, weit umher liegt, und mich erwartet vielleicht das Messer des Jägers, der uns Griechen, wie das Wild des Waldes, sich zur Lust hält.

Aber du scheinst noch, Sonne des Himmels! Du grünst noch, heilige Erde! Noch rauschen die Ströme in's Meer, und schattige Bäume säuseln im Mittag. Der Wonnegesang des Frühlings singt meine sterblichen Gedanken in Schlaf. Die Fülle der allelebendigen Welt ernährt und sättiget mit Trunkenheit mein darabend Wesen.

O seelige Natur! Ich weiss nicht, wie mir geschiehet, wenn ich mein Auge erhebe vor deiner Schöne, aber alle Lust des Himmels ist in den Thränen, die ich weine vor dir, der Geliebte vor der Geliebten.

(Friedrich Hölderlin: *Hyperion*. Erster Band. Tübingen, 1797. p. 9–10.)

2. Az ismeretlen klasszikus

Ötvenhat esztendő volt Hölderlin, és már húsz éve elborult elmével tengette életét a később róla elnevezett középkori lakótoronyban, amikor 1826-ban megjelent első verseskötete, amely lírai életművének felét sem tartalmazta.

Költeményeinek nagyobb – és jelentősebb – része több mint száz évig, vagyis a huszadik század elejéig irodalmi almanachokban és újságokban lapult, vagy nehezen kibetűzhető kézírataiban.

A tizenkilencedik század csupán a *Hyperion* írójaként ismerte őt, e különleges, lírai regényt már a kortársak nagyra becsülték. Nem úgy verseit, noha azok szoros rokonságban állnak elégikus és himnikus prózaművével. Goethe, Heine és Nietzsche költői nemzedékének és olvasóközönségének még olyan, a német – és nyilván a világ- – irodalom gyöngyszemei közt számon tartott költeményeire sem volt szeme és füle, mint a *Hälfte des Lebens* (*Az élet fele*).

Az 1826-os válogatás neves irodalmár szerkesztői kihagyták az 1804-ben írt és nyomtatásban megjelent verset, mert az elmebaj termékének ítélték. Még a költő verseinek 1906-os összkiadása is ebbe a kategóriába utalta. Jó száz évvel később viszont a német költészet legtöbbet elemzett tizennégy verssoraként tartja számon az irodalomtörténet. Többször megzenésítették, számtalan nyelvre lefordították. Nyilván magyarra is – a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalain tíz költői tolmácsolása is olvasható nyelvünkön. Az alábbi nem – mivel eddig még sehol sem jelent meg.

Életút felén

*Sárguló körtékkal bókol
És vadrózsával telten
A tóba a part,
Szépséges hattyúk,
Csókoktól bódultan
Meríttek főt
Szentséges józan vizekbe.*

*Jaj, ha a tél jó, hol
Veszem majd a virágot, és hol
Napsugarat
És árnyát a földnek?
Némán falak
Állnak, hidegen, szélben
Csapdos a zászló.*

Hälfte des Lebens

*Mit gelben Birnen hänget
Und voll mit wilden Rosen
Das Land in den See,
Ihr holden Schwäne,
Und trunken von Küssen
Tunkt ihr das Haupt
Ins heilignüchterne Wasser.*

*Weh mir, wo nehm' ich, wenn
Es Winter ist, die Blumen, und wo
Den Sonnenschein,
Und Schatten der Erde?
Die Mauern stehn
Sprachlos und kalt, im Winde
Klirren die Fahnen.*

Hälfte des Lebens.

Mit gelben Birnen hänget
Und voll mit wilden Rosen
Das Land in den See,
Ihr holden Schwäne,
Und trunken von Küssen
Tunkt ihr das Haupt
Ins heilignüchterne Wasser.

Weh mir, wo nehm' ich, wenn
Es Winter ist, die Blumen, und wo
Den Sonnenschein,
Und Schatten der Erde?
Die Mauern stehn
Sprachlos und kalt, im Winde
Klirren die Fahnen.

A költemény első megjelenése – Taschenbuch für das Jahr 1805. (Zsebkönyv az 1805-ös esztendőre)

A HÓNAP ALKOTÓJA

MÁRTON LÁSZLÓ

Elefántok a dolgozószobában

Laik Eszter beszélgetése
Márton Lászlóval

Márton Lászlóról nehéz elképzelni, hogy olykor pihen is. Pedig valamikor biztosan erőt kell gyűjtenie a „mázsás” műfordítások és a súlyos témák ihlette regények között, de úgy tűnik, a pihenőidőben inkább drámákat ír. A hónap alkotóját arról kérdeztük, miként csinálja mindezt.

– *Előfordul nálad olyasmi, hogy semmittevés? Olyankor hogyan és hol „teszel semmit”? Néhány éve írtál az Irodalmi Jelenben a svábhegyi házról, amelynek a kertjében meg is örökített a fiad egy örökzöld alatt. Ma is kiülsz még a fa alá?*

– Gyerekkoromtól fogva mindig is író akartam lenni. Utóbb arra jöttem rá, hogy az írói létezés folyamatos írói munkát jelent. Akkor is írok, amikor ezt nem írásban végzem, hanem fejben. Egy ötlet felmerülése olykor csak öt perc, de legalább akkora volumenű tevékenység, mint az esetleg évekig tartó kivitelezés. Akkor nem vagyok író, amikor a családommal vagyok, és amikor állampolgárként kell viselkednem. Ezeket külön tudom választani, de hát a családi élet sem tétlenkedés (például beszerzem a piacon a hozzávalókat, és megfőzöm a hatszemélyes ebédet), az állampolgári cselekedet pedig végképp nem az (például elsétálok a közeli általános iskolába, és az egyik tanteremben leadom a szavazatomat). Még a pihenés, az alvás is a tevékenységhez illeszkedik. Joggal beszél a modern pszichológia álommunkáról.

Ezzel együtt fel vagyok készülve a semmittevésre, de az egy síron túli program.

Viszont a szereplőim között akadnak semmittevők. Ebben az értelemben igenis előfordul nálam a semmittevés. Például Batányi János, a *Minerva búvóhelye* című regényben színre lépő Johann B. harminc évet töltött linzi kényszerlakhelyén, és ez idő alatt nem csinált semmit, mert nem volt megengedve neki semmilyen aktív tevékenység. Én pedig arra voltam kíváncsi, hogyan alakíthatom cselekménnyé a kényszerű semmittevést. A *Testvériség*-trilógia egyik hőse is ilyesféle kényszerű semmittevő, akár ő az igazi Károlyi István, akár egy furfangos csaló az illető. Legutóbbi drámámban, amelyben nyolc pápa hal meg egymás után, a kilencedik pedig, férfiruhás nő lévén, szül, az ötödik pápát Emeritusnak hívják, és ő egyenesen életcéljául tűzi ki a semmittevést. Ezt az epizódot is olvashatják majd az olvasók az Irodalmi Jelenben.

Egy fa alatt ülni, és ott írói ötleteket mérlegelni vagy olvasni: van ebben valami meditatív spontaneitás, ugyanakkor kapcsolódik a régebbi magyar irodalomhoz, gondoljunk Arany Jánosra és tölgyeire. Ma délután (március 20-án, pénteken) szépen sütött a nap, és én egy fa tövében olvastam. Hozzáteszem: anélkül, hogy vétettem volna a járványos időben szükséges óvatosság ellen. A legnagyobb óvatlanság talán az volt, hogy a mű, amelyet olvastam, illetve újraolvastam, Albert Camus *A pestis* című regénye volt.

– *Legutóbbi regényed, a Két obeliszk hőse Karl Kraus osztrák író, ám a regénybeli Karl K. kilétére csak az utószóban derül fény. Hogyan találtál rá Krausra, miért épp őt választottad hősődü? Fontos-e a regény szempontjából, hogy valós alak bújik meg a név mögött?*

– Eltérően korábbi munkáimtól ez a regény közös projekt volt. Van egy osztrák barátom, Christian Thanhäuser. Grafikus, fametsző, továbbá van egy kis kiadója is. Linz közelében, Ottensheimben él. Egyik beszélgetésünk során kiderült, hogy Karl Kraus mindketők számára fontos. Innen már csak egy lépés volt az ötlet, hogy írjak róla egy elbeszélést vagy regényt, ő pedig fametszeteket készít

Kraus helyszíneiről. Két helyet kedvelt különösen, a csehországi Janowitzot vagy csehül Janovicét és a svájci Tierfehdet, Glarus kantonban, a Tödi nevű hegymasszívum tövében. A következő lépés az volt, hogy eljutott hozzám egy különös kiadvány: Karl Kraus összegyűjtött szerelmes levelei Sidonie Nadherny von Borutin bárókisasszonyhoz, két vastag kötetben. Nagy szerelem volt, a sírig, Kraus haláláig tartott, és még utána is: Sidonie, amikor 1949-ben, az utolsó pillanatban elmenekült Csehszlovákiából, semmi mást nem vitt magával, csak Kraus leveleit, így maradtak fenn. Olvasva a leveleket leesett az állam. Nem hittem volna, hogy Kraus, ez a kíméletlen igazságkereső és ádáz vitatkozó, szeretni is tud. És milyen kedves, milyen melegszívű, amikor a szeretett nőhöz beszél! Innentől világos volt, hogy a történet erről a szerelemről szól, és két részből fog állni. Első rész: 1914. június, kevéssel a szarajevói merénylet és a háború kitörése előtt, Janovice, Nadherny-kastély, Sidonie húsz-, Kraus negyvenéves. Második rész: 1934. július, Glarus kanton, Svájc, Sidonie negyven, Kraus hatvanéves, és sejti, hogy nem sok ideje van hátra. Hitler már uralomra jutott, a világ már sodródik az új háború felé. Ausztria még független ország, de a náciak már éppen meggyilkolják a velük szembeszegülő osztrák kancellárt, Dollfusst. Christian grafikusként gondolkodott, számára a regény első fele, Janovice kerek formákból állt: a kastély kupolája, lombos fák, második fele, a svájci magashegység csupa cikcakk és szöglet.

Ja, és ez egy érdekes nyelvi kísérlet is volt. Párhuzamosan írtam két szövegváltozatot, egyet németül, egyet pedig magyarul. Kíváncsi voltam, tudok-e németül regényt írni. Úgy látszik, tudok. A két változat egyszerre készült el, egyszerre is jelentek meg 2018 májusában Ottensheimben és Pesten.

És hogy a kérdésre is válaszoljak: az osztrák olvasónak nyilván sokkal fontosabb az életrajzi-történelmi Kraus, mint a magyaroknak. A magyarok nem igazán tudják, ki volt Kraus. Publicisztikáját nem olvashatják magyarul, emlékezete nem vert nálunk gyökeret. Főműve, *Az emberiség végnapjai* című dokumentumdráma megjelent ugyan Tandori Dezső fordításában, de annak is

van vagy negyven éve. Így tehát azt javaslom itthon, amit osztrák és német olvasóimnak nem javasolhatnék: atyámfiái és -lányai, tekintsetek ezt a regényt szintiszta kitalációnak! Minden egybeesés az úgynevezett valósággal merő véletlen.

Az utószó ezzel egy kicsit szembemegy. Thomas Macho írta, a híres filozófia- és kultúrtörténész. Eredetileg a német kiadás számára készült, de úgy döntöttünk, a Kalligram és én, hogy kerüljön be a magyar változatba is. Thomas Macho elmagyarázza az olvasónak, hogy ami a regényben van, az szintiszta valóság, vagy ha mégsem, akkor csak azért vannak a fantasztikus vagy mesés elemek, mert M. L., a szerző szabadulni akar az életrajzi regény kliséitől. Ez az osztrák és a német olvasókat megnyugtatja. A magyar olvasók nagy része viszont azt hiszi, hogy Thomas Macho is az én képzeletem szülötte, és az utószó ugyanúgy fikció, mint maga a regény.

– *A kétnyelvű „kísérlet” kapcsán engem az is nagyon kíváncsi-vá tesz, hogyan fogadta a regényt az osztrák és a magyar közönség, illetve szakma. Volt-e valami beszédes különbség a recepcióban? De az idegen nyelven írás metódusa is érdekelne: lefordítod önmagad, vagy németül gondolkodsz?*

– Az volt számomra az érdekes, hogy tudok-e egy másik nyelven írni. Tehát megírtam három-négy fejezetet németül, aztán pihenésképpen (pihenés volt már csak azért is, mert nem kellett kitalálnom a cselekményt, hiszen az már megvolt), szóval pihenésképpen ugyanazt magyarul is. Nem volt ez fordítás. A fordítás másféle munka, a tudat másik rekeszét veszi igénybe. A német és a magyar szöveg két okból nem vág egybe teljesen, csak – mondjuk – 95 százalékban. Egyrészt vannak nyelvi jelenségek, poénok, amelyek csak az egyik nyelvben működnek, a másikban nem. Ezeket helyettesíteni vagy pótolni kell. Másrészt volt egy német anyanyelvű, osztrák szerkesztő, Ludwig Hartinger, és volt a Kalligram szerkesztője, Tóth-Czifra Júlia, ők más-más változtatásokat javasoltak a szövegben. Mindkettőjünkkel remekül ment a közös munka, de már csak az eltérő kulturális kontextus miatt is mások voltak a szempontjaik.

Az osztrák olvasók és kritikusok nagyjából két problémával kerültek szembe. Az egyik: ha ez egy Karl Krausról szóló életrajzi regény, akkor miért száll fel Max Thun gróf rétisasként (ráadásul egyszerre két rétisasként, hímként és tojóként) a bécsi Természettudományi Kutatóintézet udvarán a levegőbe? Hogyhogy Robert Hoffmann svájci szociáldemokrata politikus lavinává (marxista lavinává), Arthur Hoffmann svájci konzervatív politikus fordult farkassá változik? A másik: a baloldali osztrák olvasóknak nem könnyű feldolgozniuk azt a történészek által sokszor kifejtettényt, hogy Ausztriában a két világháború között nem a szociáldemokraták, hanem a klerikális-konzervatívok fordultak határozottan szembe a nácikkal. Kraus kétszer is keservesen csalódott az osztrák munkásmozgalomban: egyszer 1914-ben, amikor a szocdemek támogatták a háborút, egyszer pedig az 1930-as években, amikor a munkáspárt az „Anschluss”, a Németországhoz való csatlakozás híveként lépett fel, gondolván: a nácik előbb-utóbb elmúlnak, a német–osztrák egység megmarad. Kraus élete végén ezért támogatta a tragikus sorsú Engelbert Dollfust, akit az osztrák baloldaliak ma is „ausztrófasisztaként” tartanak számon, szerintem mélységesen méltánytalanul.

A magyar olvasók ilyen és ehhez hasonló referenciális problémákat ritkán észlelnek, és így van ez jól.

– *Én most az első típusú „problémához” kanyarodnék vissza (ami persze nem független a másodiktól sem), hiszen ebben a regényben egyéb furcsaságok is megesnek, például Sidi bárónő egyik lovát tanácsos úrnak tanácsos szólítani, vagy például egy langúrmajom hadsereget szervez Ceylon ellen. Korábbi regényeiben is előszeretettel játszol a fikció és valóság egymásra vetítésével, de úgy tűnik, a szürreálisig a Két obeliszkben jutsz el. Hogy ez milyen élvezetes írói játék számodra, átüt a regény minden lapján – de cáfolj meg, ha tévedek...*

– Annak örülnék, ha mindezek vegyítése, fikció és imagináció, valamint a valóságreferenciák együvé szöve, az olvasó számára volna élvezetes. Az olyan olvasóval, aki előtt nem jelenik meg az életrajzi Karl Kraus alakja, nincs is ilyen szempontból gond. Vagy

rá tud hangolódni a történetre, vagy sem. Azzal sincs gond, aki a regénybeli utalásoknak legalább egy részét felismeri. Például, hogy „langúr” egybeírva és ejtve egy majomfajta, külön viszont, mint „Lang úr” egy bécsi születésű filmrendező, Fritz Lang, akinek leghíresebb filmjében Peter Lorre – a regényben Rolle, ami magyarul „szerep” – a főszereplő. Akkor van nehézség, ha az olvasó a Krausról szóló életrajzi regényt keresi, és ezt az értelmezést erőlteti. Ha már személyre vonatkoztatja valaki az olvasást, akkor látnia kell, hogy nem egy személy van, hanem legalább három, vagy inkább négy. Kraus mellett ott van Sidonie, továbbá az említett Max Th., aki azonosítható a Max Thun gróf nevű biológussal és koreográfussal, aki „valóban” a majmok mozgását utánozta, és akihez „valóban” férjhez ment a „valódi” Sidonie, majd csakhamar el is vált tőle. És ott van mellettük Mechtilde L., azaz a „valóságban” Mechtilde Lichnowski, aki egy jelentős német író-nő volt, bár ma már (vagy még) nem szokás olvasni a műveit. Viszont Karl Kraus egyszer csakugyan kimentette a Vltavából vagy más néven Moldvából, még hozzá az utolsó pillanatban. Az író-nő erről részletesen beszámol egy későbbi visszaemlékezésben. Konopischt „valóban” közel van Janowitzhoz, ott Ferenc Ferdinándnak „valóban” volt egy kastélya, a trónörökös „valóban” ebből a kastélyból indult végzetes szarajevói útjára, ezt egy korabeli újságban olvastam, és még hosszan sorolhatnám. A lényeg az, hogy ebben a regényben a „valódi” dolgok, a valóságreferenciák is valószínűtlenek és kísértetiesek. Én olyan szürreális agyrémet nem tudnék kitalálni, mint Ferenc Ferdinánd vadásznaplója (létezik, olvastam) vagy egy angol hadihajó műszaki leírása (létezik, olvastam). Másrészt: mi az, ami „nem létezik”? A majomhad-sereg Ceylon elleni támadása benne van a Rámajánában, azaz ugyanúgy „létező” dolog, mint, mondjuk, Héraklész hőstettei. Az „odradek”, amelyet a trónörökös lepkehálóval fog egy padláson, Kafka egyik novellájában fordul elő. Nem a kisujjamból szoptam, visszakereshető, lehet hivatkozni rá, ebben az értelemben „létezik”. De hát az a szép a regény műfajában, hogy az elbeszélő új összefüggéseket teremthet a meglevő dolgok között.

– *Ha visszatekintek regényeid és prózáid sorára, már egészen korán, a kilencvenes évek közepétől-végétől, de a Jakob Wunschwitz igaz történetétől egyértelműen kirajzolódik az az irány, amelyben ezekből a bizonyos „valódi” és a „mesés” elemekből keveredik ki a jellegzetes mártoni világ. Ha ezeket történelmi regényeknek nevezném, félrevinne, hiszen szó sincs a móríczyi vagy gárdonyi vagy Bánffy Miklós-i értelemben vett „hősies” történelmi regényről, hanem inkább mintha valami történelem nevű gonosz kis kobold rémisztő mesterkedéseit látnánk. Hogyan viszonyulsz a történelemhez?*

– Akár regényről, akár drámáról beszélünk: ha egy általam írt szövegben megtörténik valami, akkor ebben a történésben ott a történelem is. Nem tud nem ott lenni. Nekem a kulturális emlékezet legalább olyan fontos, mint a táj vagy az atmoszférateremtés, márpedig a kulturális emlékezet a történelem mozzanatait közvetíti. Más kérdés, hogy egy író – esetünkben egy bizonyos M. L. – miképpen tudja élettellel megtölteni regény- vagy drámakoncepcióját. Amit én csinálok, az a stílusvegyítés egyik válfaja. Engem mindig is az ellentmondások, a többértelműségek érdekelték, és igen hamar felismertem, hogy egy tragikus mozzanat akkor lesz igazán tragikus, ha ott van benne (vagy legalább a közelében, a háttérben) az abszurdum is. Másrészt az önfeledt hülyéskedésnek is akkor lesz némi súlya, ha vannak benne komolyan vehető mozzanatok. Az irónia fontos része az írói szemléletnek, a felvilágosodás óta nélkülözhetetlen. Az olyan szerző, akinek semmi érzéke sincs hozzá, írói értelemben rokkantnyugdíjas, hiába van gazdag életanyag vagy jókora nyelvi erő birtokában. Másrészt viszont az sem jó, ha az irónia mindent szétmar egy szövegben. Ezen véreznek el az úgynevezett „történelmi áthallások”, tudniillik az aktualizáló értelmezésre tett szerzői javaslat mindent egyaránt lekicsinyít, és nem engedi meg, hogy az olvasó vagy a néző a dolgot, az eseményt, a személyiséget magát nézze, eredeti formátumában. Akkor jó az irónia egy írói életműben vagy egy konkrét szövegben, ha úgy működik, mint a földfelszín alakításában a szél és a csapadék: a puhább kőzet elmállik, a kemény sziklák megmaradnak.

Ami a színpadot illeti, ahol nincs szerep nélküli narrátor, és a cselekményt a szereplők beszéde alakítja, fontos előkép számomra Heinrich von Kleist, aki a római–germán konfliktus színrevitelekor a modern partizánháború forgatókönyvét írta meg. És Madách, aki a *Tragédiában* a történelmet revüként igyekszik megragadni, az emberiség állítólagos fejlődését egyetlen képbe sűríti. Az ő szemléletének előzménye már Kölcseynél is megvan, például a *Vanitatum vanitas* című költeményben. És ne hagyjam említetlenül Teleki László *Kegyenczét*, amelyben egyedülálló módon ötvöződik a metsző irónia és a pontos korrajz a hanyatló Rómáról.

A kérdésben említett szerzőkről most csak annyit, hogy Móricz *Erdély-trilógiáját* rendkívül nagyra becsülöm, megoldatlanságaival együtt is gigantikus remekműnek tartom. A *Testvériség-trilógia* írásakor többször elolvastam, és nagyon sokat tanultam belőle, éppen történelemszemléletéből és országismeretéből. És a másik Zsigmondtól is, Keménytől.

– *A Két obeliszk, a Hamis tanú, az Árnyas főutca vagy A mi kis köztársaságunk fajsúlyos társadalombírálatok, még sincs bennünk egy csöpp direkt ítélkezés sem. Pedig az említett irónia bármikor könnyen átcsúszhatna akár cinizmusba – természetesen nem az áldozatokkal, hanem az elkövetőkkel szemben –, de ezt is nagy ívben kerülöd.*

– Fontosnak tartom különválasztani az író szerepét az állampolgáritól. Utóbbiként elkerülhetetlen, hogy közügyekben ítéleteket fogalmazzak meg, de nem hiszem, hogy ezeknek meg kellene jelenniük szépirodalmi munkáimban. Vagy pontosabban: igenis megjelenik az ítélet, csak éppen nem mozgósító jellegű szlogenként. Például a *Hamis tanúból* világosan kiderül, hogy a szerző elítéli a rasszizmust és az előítéleteket, *A mi kis köztársaságunkból* meg az, hogy a koalíciós időszakot a megbukott fasizmus folytatásának és a küszöbönálló sztálini terror előkészítésének tartom, de a két munka nem egyik vagy másik téziszről szól, nem egyszerűsíthető le egy-egy ilyen kérdésre. Szerintem az írói világ teherbírásának, poétikai tágasságának egyik fontos

jele, hogy mennyi ítélkezést vagy akár személyes indulatot hozozhat a szöveg anélkül, hogy direktté válna.

A cinizmus külön kérdés. Engem egy időben intenzíven érdekelték az ókori cinikus gondolkodók (mondhatjuk így is: *kínikoszok*), Diogenésszel az élen, de akár Lukianoszt is ide számíthatjuk, aki szatíráival a modern regény fontos előzménye is volt. Kíváncsi voltam: az ő drasztikus lényeglátásuk mikor fordult át a hatalmi pozícióban levők nyegleségébe, amellyel manapság szokás a cinizmust azonosítani. Diákkoromban fontos útmutatóm volt Peter Sloterdijk monumentális műve, *A cinikus és kritikája*, amely a weimari köztársaság időszakáig tekinti át az újkori cinizmus eszmei fejlődését. Tőle tudom, amit aztán Faustfordítóként hasznosíthattam, hogy Goethe színpadi ördögének cinizmusa középkori, sőt részben antik eredetű, de vígan él tovább a modern hatalomgyakorlásban. És igen, mélységesen igaz: nagyon nem mindegy, hogy alul- vagy felülnézetből cinikus-e valaki. Állítólag a háború után volt népszerű mondás Budapesten: „A villamos kerekei alól felhangzó cinikus röhögés nem mindig őszinte.”

– *Ha azt mondom, Goethe, Kleist és Walther von der Vogelweide, akkor eltaláltam az eddigi életművedben legmeghatározóbb három szerzőt?*

– Ennek a három szerzőnek, illetve műveiknek valóban sokat köszönhetek. Goethe esetében főműve, a *Faust*, Kleistnél főleg a *Kohlhaas Mihály* című elbeszélés, Walthert illetően a teljes fennmaradt költői életmű: ezek műfordítói pályám fontos teljesítményei. A fordítást kommunikációs folyamatnak tekintem: a fordító nemcsak az olvasóval, hanem a lefordítandó művel, rajta keresztül a szerzővel is párbeszédet folytat, amennyiben tanulmányozza és a célnyelvben rekonstruálja észjárását. Számomra ennek mindig is voltak írói következményei. Amikor Kleist elbeszéléseit fordítottam, felmerült bennem a kérdés: egy elbeszélő, ilyen lenyűgöző kompozíciós érzékkel, miért nem írt igazi nagyregényt, többsíkú nagyepikai struktúrát? Hát például azért nem, mert nem volt rá ideje, fiatalon meghalt. Elhatároztam, hogy írok

egy regényt egy olyan történetből vagy motívumból, amelyet Kleist biztosan ismert, de nem használt fel. Ebből jött létre a Jacob Wunschwitz kelmefestő kivégzéséről szóló regény 1996-ban, amely epikai értelemben áttörés volt számomra, megnyitotta az utat a következő tíz év regényeihez. A *Faust* jelenetei és a fordítói, értelmezői munka közben támadt dramaturgiai ötletek, felismerések ismét megnyitották előttem, húsz év szünet után, a dráma műfaját. Nem hittem volna, hogy valaha még drámákat fogok írni, és most egymás után írtam hármat is. Walther esetében ki kellett találni a költői személyiséget és annak alakulását, még hozzá kizárólag a versek alapján, mert versen (versbeli autofikción) kívüli életrajzi fogódzóink nincsenek. Továbbá kommentárokat kellett írnom a versekhez, el kellett magyaráznom Walther önéletrajzi, politikai, vallási utalásait. Így a versek és a próza váltakozásából olyasféle versekkel teletűzdelt, regényszerű képződmény jött létre, *Walther von der Vogelweide összes versei* címmel, mint Weöres Sándor *Psychéje*, annyi különbséggel, hogy Weöres kitalálta és megalkotta Lónyai Erzsébet életművét, én pedig lefordítottam Waltherét, vagyis létező szövegekkel dolgoztam. Persze, Walther esetében a szöveghagyomány tisztázatlanságai miatt alapkérdés: tényleg létezik-e egy-egy neki tulajdonított szöveg? De ebbe inkább ne bonyolódjunk bele.

Hozzáteszem: vannak más, kevésbé ismert fordításaim is, amelyek íróilag szintén fontos indíttatásokat adtak. Például a 13. század elején élt Gottfried von Strassburg Tristan-regénye, amely a modern pszichológiai regény egyik *előfutára*. Olyan, mintha egy középkori Flaubert vagy Tolsztoj írta volna. Azért fordítottam le 2001 és 2012 között, mert kíváncsi voltam, hogyan oldja meg egy régi szerző a maga kezdetleges eszközeivel (viszont zseniális megsejtéseivel) a modern szerzőkre jellemző, összetett elbeszélői problémákat. Vagy, hogy még egy példát mondjak: pályám kezdetén, 35-40 évvel ezelőtt intenzíven foglalkoztam német barokk költőkkel, Andreas Gryphiussal és másokkal. Költői világuk és nyelvezetük sok-sok fogódzót adott fiatalkori prózapoétikai megoldásaimhoz és egyáltalán, írói szemléletem alakításához.

Ha viszont eltekintünk a műfordítástól, akkor nehéz megmondanom, mely szerzők voltak számomra meghatározók. Egyrészt, mert rengetegen voltak, vannak, akik hatottak rám. Másrészt, mert minden életkorszakban más szerzőket éreztem közel magamhoz. Ha elmondom, hogy mi a viszonyom Swifthez, akkor azt is el kell mondanom, mi a viszonyom Gogolhoz. Ha Sterne és *Tristram Shandy*, akkor Diderot is a *Fatalista Jakab*bal. Ha Dosztojevszkij, akkor Camus is. Ha Dickens, akkor... és így tovább. Shakespeare-ről nem nyitunk bekezdést, mert nem lenne vége. És akkor még nem beszéltem a magyar szerzőkről, kortársakról, közelmúltbeliekről, régebbiekről. Klasszikusokról és felfedezésre várókról. Itt jegyzem meg, hogy életem során nagyon sok rossz könyvet is olvastam, és ezek némelyikéből legalább annyit tanultam, mint a remekművekből. Ajánlom a pályakezdő íróknak, hogy időnként olvassanak rossz könyveket, annak világos tudatában, hogy ez bizony egy rossz mű. Jó mulatság figyelni, mit miért rontott el a rossz szerző, milyen lehetőségeket hagyott ki. Persze, káros szenvedély ne legyen belőle. És fontos az arány. Egy rossz könyv után legalább két jó.

– *Szeretnék majd még egy kicsit az említett szerzőknél és fordításonál időzni, de a pályakezdőkkel jó végszót adtál: neked hogyan indult a pályád? Honnan az irodalom és a német nyelv/kultúra szenvedélyes szeretete és ismerete? Nyilván tudod, de ha szóba jössz bárhol, általános vélemény: atyaisten, mi van ennek az embernek a fejében...? Szóval, hogy a csodában fér meg neked mindaz a fejedben, ami ott van – ha nem túl profán egy ilyen kérdés.*

– A kérdés második felére rövid és egyszerű a válasz. Nem elég jó írónak lenni, az sem árt, ha a szerző olvasónak is jó. Vannak írók, akik csak saját magukkal, azon belül saját alkotói problémáikkal törődnek, és úgy érvényesül a tehetségük. Én nem tartozom közéjük. Bennem mindig is élt a mások észjárása és teljesítménye iránti kíváncsiság. Különösen vonzódok azokhoz az írókhoz, akik úgy olvasnak, mintha írnának, és úgy írnak, mintha olvasnának. Flaubert és Weöres neve már elhangzott, harmadikként álljon itt Jorge Luis Borges. Ha úgy beszélnek magamról, mint

egy ismerősömről, azt mondanám: tudása széleskörű ugyan, de egyébként nemigen sorolható be, nem tekinthető szakszerűnek. Nincs is tudományos pályafutásom, ezért nem (vagy csak kivételesen) taníthatok egyetlen. Ez néha hiányzik, de többnyire úgy látom, hogy nem tudnék ugyanazzal a tudattal egyszerre írni problémákat írás közben megoldani és tanítás közben kifejtetni.

Azt nem tudom, hogy szeretem-e a német nyelvet. Ugyanúgy, mint az anyanyelvemet, amelyhez nemcsak a használat, hanem érzelmek és érzelmetli személyes emlékek is kötnek, biztosan nem. Viszont eléggé jól ismerem. Bizonyos tekintetben jobban is, mint a német anyanyelvűek nagy része. Sok régi szöveget elolvastam, és tudok középfelnémetül, ami egy másik nyelv, viszont a középkori vagy kora újkori nyelv felől nézve a mai német nyelv is sokkal többet mutat meg magából, mint egyébként.

Hogy honnan jön mindez? Nagyon hamar, még gimnazistaként rájöttem, hogy szükségem van a magyar mellett egy másik nyelvre, amelynek segítségével többet tudok meg a világirodalomról és a filozófiáról, mint ami magyarul hozzáférhető. Azért lett ez a német, és nem – mondjuk – az angol, mert akkoriban a pesti antikváriumok tele voltak értékes német könyvekkel, még hozzá elképesztően olcsón adták őket. Éltek itt németül olvasó emberek valaha. Ők eltűntek, a kétnyelvűség mint kultúra eltűnt, a könyvek egy darabig itt maradtak. Jó ideig nem dobták ki őket, de nem kellett senkinek, mert legtöbbször gót betűvel (szakszerűen szólva, fraktúrával) volt nyomtatva, és általános előítélet, hogy azt nem lehet elolvasni. Meghatározó élményem volt az a tapasztalat, hogy igenis lehet, ugyanolyan könnyen, mint a latin betűs szövegeket, csak hozzá kell szokni. Egykettőre hozzászoktam. Aztán azt is megértettem, hogy egy barokk vagy reformáció kori szöveget is el lehet olvasni, szintén minden különösebb nehézség nélkül, csak ahhoz is hozzá kell szokni.

Külön történet a pályám kezdete. Ha részletesen elmondom, az minimum száz oldal. Röviden: gyerekkorom óta mindig írni akartam lenni, és az is lett belőlem. Nem hittem a szüleimnek és a többi felnőttnek, akik váltig noszogattak, hogy legyen orvos vagy

ügyvéd vagy vegyészmérnök vagy más efféle rendes ember, és akkor a rendes munkám mellett majd írogathatok is. Gyerekként naiv voltam, de ezt az egyet azonnal megértettem: vagy rosszul tudják, vagy félre akarnak vezetni. Első lényeges felismerésem az volt: vagy író valaki, vagy nem az. Olyan nincs, hogy melleleg írogatni. Azaz van, tudunk ilyen, Kafkától Ghelderode-ig, de az többnyire megnyomorított élet, szárnyaszegett pálya. A második felismerés: az írói mesterséget tanulni kell ugyan, de nincsenek készen kapott szabályok. Egy írónak mindent ki kell kísérletezni, a felmerülő problémák együtt alakulnak a megoldásokkal. Erre még mindig nagyon fiatalon, a hódmezővásárhelyi laktanyában jöttem rá. Ott írtam az első regényemet. A személyiség önfelszámolásáról szólt. Valahol most is megvan a kézirat, de volt annyi eszem vagy önismeretem, hogy meg sem próbáltam publikálni. Később, az egyetemen voltak segítők. Említhetem Balassa Pétert és Margócsy Istvánt. Nem kedvelték egymást, én viszont mindkettőjüknek sokat köszönhetek. Főleg a velük folytatott rendkívül tartalmas beszélgetéseknek. Hogy kézzelfoghatóbb segítséget is mondjak: Istvánnak köszönhetem első folyóirat-publikációmát a régi Mozgó Világban, Péternek pedig az első kötetemet: ő hozott össze a Magvető Kiadó legendás hírű szerkesztőjével, Zsámboki Marival, aki Esterházy és Krasznahorkai indulásánál is ott volt, és aki az én első kötetemet is kiharcolta az akkori igazgatónál, Kardos Györgynél. Marinak kiváló minőség-érzéke volt, és nem nyúlt bele a szövegbe, ha nem volt muszáj. A többi már a pálya folytatása.

– *És ha erre a pályára most egy nagylátószögű objektívvel tekintünk vissza, látsz-e benne komolyabb irányváltásokat? Ha, mondjuk, kiragadom Bengi László rólad készült monográfiájának egyes fejezetcímeit – „Allegória”, „Válságkor”, „Történelem”, „Hagyomány” –, érzésed szerint leírják-e ezek vagy hasonló a hívszavak a pályafutásod ívét?*

– Nem vagyok híve a „szerző halála”-doktrínának (Barthes, Foucault és követői), de azt azért én is úgy látom, hogy Bengi László jóval felkészültebb az M. L. nevű szerző életművéből,

mint maga a szerző. Aki ráadásul szubjektív is. Ha el tudnék tekinteni a személyes érintettségől, akkor is azt mondanám, hogy Bengi igen kiváló munkát végzett, és hálás lehet neki az M. L.-olvasó. Én viszont nem tartozom az M. L.-olvasók táborába. Ha a saját szövegemet olvasom, az vagy nyomdai levonat javítása, vagy szemelvényt keresek nyilvános szerepléshez.

Ami a pályám alakulását illeti, nem annyira irányváltások, inkább korszakváltások vannak. Volt egy hosszan elhúzódó fiatalkori időszak az első érvényes szövegektől (1970-es évek vége) az *Átkelés az üvegen* című regény befejezéséig (1991). Ezt mind a prózában, mind a korai színművekben a szélsőséges abszurd és a manierista concettizmus jellemezte. Azért nem tekinthető ma sem hámozott luftballonnak, ami akkor létrejött, mert intenzív képzési-önképzési folyamat eredménye.

Másképpen alakult már ekkor is a próza, mint a dráma. Első két könyvem után (*Nagy-Budapesti Rév-üldözés*, novellák, 1984 és *Menedék*, regény, 1985) elbeszélőként szinte kizárólag az *Átkelés...* írására koncentráltam, és szabadon folytattam a radikális kísérletezést, amire néha rá is fizettem, például az *Átkelés...* komplett első változatát, cirka 450 gépelt oldalt 1988 elején kénytelen voltam kidobni. Fájdalmas döntés volt, de megérte. A dráma műfajában viszont az első két bemutató után (*Lepkék a kalapon*, Radnóti Színház és *Kínkastély*, Szigligeti Színház, mindkettő 1987) feladtam az írásmód radikalizmusát, és alkalmazkodtam a mindenkori színház elvárásaihoz. Ez aztán visszaütött: rengeteg olyan drámát írtam, amelyek mai megítélésem szerint megérdemlik, hogy feledésbe merüljenek. Ami ebből a korszakból ér valamit, az a *Lepkék...* mellett a *Carmen*, Mérimée kisregényének adaptációja (1989), és persze a Báthory Zsigmondról szóló drámatrilógia, *A nagyratörő*. Ez a korszak drámaírói főműve, egyszersmind lezárása: viszont akkor nem mutatták be, legalábbis Magyarországon nem. (Kolozsvárott játszották az első részt 1992-93-ban.) A balliberális színháziaknak nem tetszett a nemzeti téma és annak komolyan vétele, a nemzeti konzervatívoknak pedig nem volt elfogadható a történelmi folyama-

tok színpadon ábrázolt ellentmondásossága. Nagy elégtétel volt, amikor csaknem húsz évvel később Egerben mégis bemutatták mindhárom részt Csizmadia Tibor rendezésében, és kiderült, hogy ez egy színpadon jól működő, közönséget vonzó dráma. És hogy az eltelt idővel dacolva ez még mindig egy mű.

Viszont a megírás után, az 1990-es években úgy éreztem, hogy drámaíróként nincs tovább, zsákutcába kerültem. És ezt követően húsz évig, 2013-ig nem is írtam újabb színművet. Mégsem volt rossz időszak az 1990-es évek második fele, mert a *Jacob Wunschwitz igaz történetével* elkezdődött az érett regények sora. Nem sorolom a címeket: 1997 és 2006 között négy regény (közük egy trilógia három kötetben). Ezt az évtizedet nevezhetjük a történelmi regények korszakának.

Műfordítás szempontjából ekkor kezdődött az „öt elefánt” időszaka. Első elefantom Sebastian Brant 15. századi bázeli jogtudós *A bolondok hajója* című szatirikus világlátomása, egyben az újkori német költészet nyitánya volt (2008). A második elefánt Gottfried von Strassburg *Tristan és Isolda* című verses regénye (2012). A harmadik Goethe *Faustja* (2015, első és második rész, Ős-Faust, plusz a mondakör első irodalmi feldolgozása, az 1587-es anonim Faust-könyv). A negyedik a *Walther von der Vogelweide összes versei* (2017), és az ötödik *A Nibelung-ének*, ez most fog megjelenni, talán április elején. A könyvfesztiválon már ott lesz. Ezek bazi nagy könyvek, a szó minden lehetséges értelmében. A Tristan-regény akkora, mint egy lexikon, és kereken három kilogramm. De a *Faust* sem pinduri.

Közben volt egy novellairó időszak, ennek eredménye három könyv: *Amit láttál, amit hallottál* (2008), *Te egy állat vagy* (2011) és *M. L., a gyilkos* (2012). Ezután az újabb regények időszaka következett, szintén három könyv: *A mi kis köztársaságunk* (2014), *Hamis tanú* (2016), *Két obeliszk* (2018). És most megint drámák. Húsz éve, az ezredfordulón nem hittem volna, hogy valaha még drámát írok, de az egri bemutatók és a Faust-fordítás után ismét érdekelni kezdett a színpad. Az év második felében meg fog jelenni egy drámakötet, benne három nemrég befejezett színpadi munka.

De korszakolható az írói pálya könyvkiadók szerint is. 1980-as évek: Magvető, utána kereken húsz évig, 2011-ig: Jelenkor, 2012 óta: Kalligram.

– *Feltételezem, hogy az „elefántjaiddal” egy kicsit hasonló viszony alakul ki fordítás közben, mint regényhőseiddel – ilyenkor úgyszólván beköltözől Brant, Goethe, Walther von der Vogelweide fejébe? Mennyire maradsz közben M. L.?*

– Sem a regényhőseimmel, sem a lefordítandó művek szerzőivel nem szoktam azonosulni. Ők a mindenkori Másik. Én az Én, ők a Te. (Kivéve Goethét, aki csakis Maximilian Klinggerrel tegeződött. Nem tudom, hogy pont vele miért. Nem hinném, hogy különösebben szerette vagy becsülte volna. De sem Schillerrel, sem a feleségével, Christianéval. Úgyhogy ő nem „Te”, hanem „méltóságos titkos tanácsos úr”). Szóval, minél érdekfeszítőbb a dialógus, annál inkább átlátok rajtuk, mind a szerzőkön, mind a regényhősökön, és annál ridegebb távolságot tartok tőlük.

Egyetlen lényeges különbség van: a regényhősökkel érdemes könyörtelennek lenni, például adott esetben akkor is meg kell ölni vagy nyomorba és elhagyatottságba kell taszítani őket, ha magánemberként megesik a szívem rajtuk. Ez a szabály a fordítandó szerzőkre nem vonatkozik, velük illik előzékenynek vagy legalábbis filológiai értelemben korrektnek lenni. Persze, itt is szerzője válogatja. Például Goethe személyiségén és életrajzán nincs mit megkonstruálni, mindkettő részletekbe menően megvan. (Nekem annyi írói mozgásterem van, hogy összefüggést láthatok, vagyis teremthetek a *Faust* kompozíciója és a megírás hosszúra nyúlt stádiumai között.) Walther von der Vogelweide esetében ezt is, azt is a versekből, a versek autofikciós elemeiből kell kikövetkeztetni. Ha az egyik versében azt írja, hogy a tegernsee-i főapát vizet adott neki, ő pedig otthagyta „a csuhást”, akkor mérlegelni kell, miről lehet szó. Bor helyett vizet töltöttek a serlegébe? Vagy: kapott ugyan kézmosóvizet, de ebédet vagy vacsorát nem? Vagy: leöntötték egy vödör vízzel? Nem a válasz az érdekes, úgysem fogjuk megtudni „az igazságot”, hanem a lehetőségek sorra vétele, ami viszont félig-meddig regényhőssé

teszi Walthert. Egy másik versében azt írja, hogy egy bizonyos Gerhard Atze megölte az ő lovát, amely három márkát is megért, mégpedig azért, mert az ő lova unokatestvére volt annak a lónak, amely leharapta Gerhard ujját, és így Gerhard nem tudja esküre emelni a kezét. Először is: mi ebben a vicc? Az ugyanis érezhető, hogy Walther viccel, vagy legalábbis gúnyolódik. Másodszor: létező személy volt-e Gerhard Atze? Ha „tényleg” létezett (korabeli oklevelek említik, a thüringiai tartománygróf tisztviselője volt), akkor „tényleg” megölte-e Walther lovát? Volt-e „tényleg” Walthernek lova, és az vajon „tényleg” ennyire értékes volt? Három márka nagyjából másfél kiló ezüstnek felel meg. Vagy inkább arról lehet szó, hogy a tartománygróf ígért Walthernek egy összeget, amelyet Gerhard Atze (intéző, sáfár, gazdasági igazgató) nem fizetett ki, holott Walther abból lovat vehetett volna, és így Gerhard „megölte” a lovát? Ezek filológiai értelemben korrekt kérdések, ezek nélkül nem is értelmezhető a vers, mégis a regényesedés irányába viszik mind az életművet, mind a költő alakját.

– *Talán az is beszédes mozzanat a fordító–költő viszonyban, hogy Vogelweidét következetesen Waltherként említed, illetve nekem is felhívtad a figyelmem, hogy az interjúban írjuk ki a teljes nevét. Élt másik Vogelweide is, vagy egyéb okból szükséges a teljes név?*

– Az irodalomtudósok szerint így korrekt. Középkori európai szerzők esetében a keresztnév az igazi név, a többi csak cicoma. Temesvári Pelbártnak is Pelbárt a neve, nem pedig Temesvári, Janus Pannonius is elsősorban Janus, és csak másodsorban Pannonius. A „Vogelweide” helynév, szó szerint „madárlakoma”. Olyan erdei tisztás volt, ahol a vadászsólymoknak jutalmul kiszórták az elejtett vadak zsigereit. Ilyen madárlakoma-tisztás minden erdőben volt, Németországban és Ausztriában több száz, talán több ezer is lehetett. Néhol ház épült a közelében, aztán tanya vagy falu lett belőle, és az is a Vogelweide nevet kapta. Ilyen nevű lakott helyből legalább húsz volt a középkorban, de ma is van négy vagy öt. Ezek mind versengenek Waltherért. Úgyhogy nem Vogelweide nevű személyből volt több, olyan egy sem volt, hanem Vogelweide nevű helységről. És megfordítva: Walther nevű

személyből több is volt a középkori írásbeliségben (például a Waltharius-eposz főhőse, akinek bőrébe Walther bele is bújik az egyik versében), és a helynév szolgált megkülönböztetésül.

Más kérdés, hogy akit a keresztnévén emlegetünk, az már egy kicsit a barátunk. Nekem Heinrich von Kleist is „Heinrich”. Amikor fordítottam a munkáit, életkora szerint az öcsém lehetett volna. Most a fiam lehetne.

– *Az Irodalmi Jelen olvasói néhány éve figyelemmel követhették a Faust fordításának műhelymunkálatait azokon a leveleken keresztül, amelyeket Schilling Árpád rendezőnek, a Faust I–II. színre állítójának küldtél. Ezek egyedülálló lenyomatai az szövegértelmezésednek, ami számomra éppolyan modernnek tűnik, mint maga a fordítás. Mennyire kellett át- vagy újraértelmezned a korábbi fordításokat?*

– Nem foglalkoztam a régebbi fordításokkal. Néha belenéztem Kálnoky László vagy Csorba Győző változatába (ők fordították legutóbb, hatvan évvel ezelőtt a második részt), de csak kíváncsiságból, hogy lássam, hogyan oldottak meg egy-egy nehezebb problémát. Egész mást gondoltam a műről, mint ők, és másképpen is oldottam meg a nehézségeket. Nem őket értelmeztem újra, hanem drámának, színpadi szövegnek olvastam azt, amit ők (Kálnoky is, Csorba is, az első részt átültető Jékely Zoltán is) szintiszta költészetnek, monumentális lírai alkotásnak olvastak. Aztán, amikor elkészültem a fordítással, írtam hozzá egy utószót. Ebben kitértem a korábbi fordítások értékelésére is, ehhez pedig nemcsak elolvastam, össze is hasonlítottam őket. A 19. században az első részt Dóczy Lajos, a másodikat Váradi Antal fordította. Színvonal és fordítói intelligencia tekintetében ég és föld köztük a különbség, Váradi javára, noha a nyelvi avulás miatt ma már színpadilag ez is, az is használhatatlan. De ugyanez, mármint, hogy színpadilag nem jönnek számításba, elmondható Sárközi György és Franyó Zoltán jóval későbbi első-részváltozatairól is. Mindez nem kisebbíti sem munkájuk értékét, sem egyéb érdemeiket. Ráadásul Franyó éppen börtönben ült koholt vádak alapján, amikor *Faust*-fordítása – neve feltüntetése

nélkül! – megjelent (1950), Sárközi pedig nem érthette meg munkája megjelenését (1947), mert a háború utolsó heteiben meggyilkolták a nyilasok. Jékelynek az 1950-es években, amikor az első rész átültetésén dolgozott, fizikailag nem esett bántódása, de aki életét ismeri, az tudja, hogy sok egyéb sérelemben volt része, és a pálya szélén tengődött. Ha más nem is, ez nekem súlyos tanulságokkal szolgált. Sokkal jobb körülmények között dolgozhattam, mint tiszteletre méltó elődeim.

– *Margócsy István ÉS-beli kritikájában Faustod erényeként hangsúlyozta, hogy elsőként nem hagyta figyelmen kívül a mű fennkölt rétegei mellett a karneváli, ironikus, bohóctréfás jellegét sem. Mit gondolsz, meddig maradhat érvényes egy műfordítás?*

– Igazából az a kérdés, hogy a fordítások miért avulnak el hamarabb, mint a saját művek. Miért van az, hogy Vörösmarty és Arany Shakespeare-fordításai, részletszépségeik ellenére, ma már színpadon használhatatlanok? Miközben Vörösmarty és Arany saját költészete továbbra is él és virul! De ma már a nyugatosok fordításai is elavultak, holott Kosztolányi, Babits és Tóth Árpád eredeti költeményein egyetlen porszem sincs. Vagy csak egy-kettő, imitt-amott. A magyarázat az, hogy a fordító nemcsak a nyelvi közleményt ülteti át, hanem a kulturális kontextust is, továbbá saját fordítói koncepcióját, műelemzését is irodalmi alkotássá formálja. Egy fordítói koncepció fölött hamarabb eljár az idő, mint egy saját alkotói ötlet fölött.

Magára a konkrét kérdésre nem könnyű válaszolni. Minden fordítás másképpen és másmilyen ütemben öregszik, továbbá lehet jobban és rosszabbul öregedni. Arany *Hamletje* (1867) szépen idősödik. Igaz, hogy a színészek nem tudják el- és kimondani, és a közönség nem érti, de óriási költői potenciálja van, és nyelvileg valóságos kincstár. Mégis leváltotta Nádasy Ádám, és jól tette. Győry Vilmos *Don Quijotéja* (1876) rosszabbul vénül, de mindmáig nem akadt senki, aki frissebbet, jobbat gyártott volna helyette. Az új kiadások a régit toldozzák-foldozzák. Egy jó fordítás (a rosszakat most hagyjuk) általában ötven-hatvan év után kezd látványosan avulni. De vannak kivételek. Károli Gáspár bib-

liafordítása nem avíttnak, hanem archaikusnak érződik. Heltai Gáspár „Ezópus”-fordítása vagy Haller János *Gesta Romanorum*-átültetése a régi magyar irodalom legszebb szövegei közé tartozik. Az is előfordul, hogy egy világirodalmi klasszikus mű régi fordítása azért jelenik meg újra meg újra, mert nincs másik, lásd a *Don Quijote* példáját. Vagy Lessing drámáinak többségét ma is Kazinczy Ferenc nyögvenyelős magyarításában olvashatja, aki nem tud németül.

Hogy a kimondatlan kérdésre is feleljek: nyilván az én fordításaim is elavulnak majd. Tisztelet és tisztelgés annak az eljövendő műfordítónak, aki le fogja váltani őket.

– A Nibelung-ének *átültetésének gondolatához hogy jutottál el?*

– Az első indíttatást Szócs Gézának köszönhetem. Volt neki egy kitűnő folyóirata az ezredforduló utáni években, *A Dunánál* volt a címe, és Géza értelemszerűen kereste vagy keresette a dunai tárgyú írásokat. Ő kért meg, hogy fordítsam le a *Nibelung-ének* dunai átkelésről szóló epizódját. Lefordítottam, talán 2002-ben, meg is jelent. Egykori kedves tanárom, Vizkelety András, akitől kezdeti germanisztikai tudásom jó részét kaptam, szintén biztatott a mű lefordítására, mondván, hogy Szász Károly fordítása (1868) rég elavult. Mindez azonban kevés lett volna ahhoz, hogy nekirugaszkodjam egy ilyen nagy munkának. (Rövidesen megjelenik, vastag könyv lesz.) Az igazi indíttatást egy írói jellegű felismerés adta. Arra jöttem rá, hogy a Nibelungok története a modern korfestő regény – például a *Háború és béke* vagy a *Híd a Drinán* – előzményének tekinthető. A kompozíció nemcsak Siegfried meggyilkolását és Kriemhild bosszúját integrálja a cselekménybe, hanem a mitológiából a történelembe való átlépést, valamint Nyugat- és Kelet-Európa szerencsétlen kimenetelű találkozását is. Amikor ezt végiggondoltam, az is világossá vált, hogy ez lesz műfordítói gyakorlatomban az ötödik elefánt.

– *Mit jelenthet a 21. században egy magyar olvasónak A Nibelung-ének? Arra gondolok, a Faust-mondakör felvetette kérdéseket, ugye, magától értetődően egyetemesnek és örökérvényűnek*

tartjuk. *A Nibelung* „az olyan germán”, hogy ilyen ál-köznyelvi fordulattal éljek. Szóval, mit tudunk mi ezzel kezdeni?

– Ó, igen, *A Nibelung-ének*hez sok előítélet kapcsolódik Németországban is, itthon is. Unalmas volna sorolni őket. Inkább csak annyit mondok: el kell olvasni. Igazi nagy mű, világirodalmi rangú remeklés. Elsősorban ezt jelentheti a mai magyar olvasónak. Továbbá azért is fontos lehet, mert magyar vonatkozású munka. A történet második fele Attila hun király udvarában, a középkori (és a mai) Magyarország területén, konkrétan Esztergomban játszódik. Az ismeretlen szerző, akinek még a neve sem maradt ránk, láthatóan tisztában volt a magyar viszonyokkal, és tudott a hun-magyar folyamatosság eszméjéről. Hunniát időnként „Ungerlant”-nak, azaz Magyarországnak nevezi. Ide jutnak el Wormsból a burgund vitézek, hogy aztán Kriemhild bosszúja miatt mind egy szálig meghaljanak.

Ellentétben a középkori nyugati (például francia) szerzőkkel, akik a hunokat ördögfattyaknak és vadállatoknak, Attilát pedig dúló-pusztító, vérszomjas, kapzsi barbárnak festik le, *A Nibelung-ének* Attilája bölcs, szelíd és toleráns király. Udvarában pogányok és keresztények békésen élnek együtt. Attila kísérete mindenféle nemzetiségű lovagokból áll össze. Vannak köztük germánok (Dietrich, Rüdiger és Hildebrand), vannak lengyelek, görögök, oroszok és „vlahok”, utóbbiak vagy délszlávok, vagy a mai románok ősei. És mind jól megvannak egymással. Attilának nincsenek hódító tervei, országát és népét integrálni akarja a nyugati civilizációba. Félig-meddig már meg is van keresztelve, illetve egyszerre keresztény és pogány. Mint tudjuk, ez Géza fejedelem specialitása volt. Más jellegzetességek alapján úgy sejtem, a szerző mégsem annyira Gézáról, inkább fiáról, Szent Istvánról mintázhatta Attila alakját. Innen nézve a mű gyarapíthatja nemzeti önismeretünket is, ha ezt a fogalmat nem üres frázisnak tekintjük, hanem komolyan kíváncsiak vagyunk rá, hogyan helyezte az ismeretlen szerző az Árpád-kori Magyarországot nagyepikai cselekménybe.

Arany János kedvelői számára jó hír, hogy a kissé háttérbe szorult *Buda halála* új értelmet és értelmezést nyerhet, felfrissülhet

A Nibelung-ének felől olvasva. Szász Károly évekig együtt tanított Arannyal Nagykőrösön, híve és tisztelője volt. Bizonyítható, hogy készülő fordítását megmutatta Aranynak, és a középkori mű döntő hatással volt a Csaba-trilógia koncepciójára.

A hunok és a burgundok közti, tömegmészárlással végződő, merész kíméletlenséggel megírt összecsapás pedig azt példázza, hogy a különböző civilizációk találkozása kölcsönös megértés és megbecsülés nélkül agressziót vált ki, és katasztrófába torkollik. Ez, azt hiszem, eléggé időszerű figyelmeztetés.

– Térey János *Nibelung-lakóparkját annak idején a Holmiban egy jelentős tanulmányban méltattad. Mit gondolsz, a fordításod ihlethet akár új feldolgozásokat?*

– Térey költészetére már a kezdetekben, az 1990-es évek közepén felfigyeltem. Többször is írtam róla, utoljára másfél éve a *Káli holtak* című regényéről, amelyet, számos fanyalgóval ellentétben, izgalmas és szerencsés kísérletnek tartok. Jancsira nem annyira *A Nibelung-ének*, inkább Wagner *Ringje* hatott, de azért elolvasta a középkori művet is, Szász Károly tolmácsolásában. Ez két példányban is megvolt neki. Az egyiket nekem adta, azt használtam fordítás közben. Ennek nyilván gesztusértéke is volt. Az ő elvesztése, korai halála mellett külön fájdalom nekem, hogy nem olvashatja az új fordítást.

Utolsó találkozásunkkor, tavaly áprilisban *A Nibelung-ének* metrikájáról, a Nibelung-strófáról és a nibelungizált alexandrinusról is beszélgettünk. Ez a versforma úgy, ahogy a tankönyvekben le van írva, egy 19. századi, utólagos konstrukció. Első félsor: három és fél jambus, utána sormetszet. Második félsor: három vagy három és fél jambus, páros rím. Csakhogy a középfelnémet versszöveg nem ilyen. Ennek részleteibe inkább nem mennék bele, elég annyi, hogy a fent leírt metrikai sémánál spontánabb és szabálytalanabb, és én ezt próbáltam érzékeltetni. Jancsival ilyeneket megbeszélhettem, őt ezek a dolgok érdekelték. 2008-ban, amikor Christoph Ransmayr osztrák író *A repülő hegy* című, szabadversben írt regényét fordítottam, Jancsi tanácsolta nekem, hogy a sorvégekbe építsem be a késő római prózában, Szent Je-

romosnál vagy Szent Ágostonnál használatos metrikai klauzulákat, amelyeket az eredeti szövegben is hallani véltem. Beépítettem őket, noha Ransmayr hangoztatta, hogy a szöveg nem vers, hanem szabadon tördelt próza, németül „Flattersatz”. A magyar szövegben mégiscsak van valami alig észrevehető verses jelleg, ahogy egyébként az eredetiben is.

Visszatérve a kérdésre: természetesen örülnék, ha akár *A Nibelung-ének*, akár más általam fordított irodalmi alkotás megmozgatná valamelyik kortárs szerző fantáziáját. Még inkább örülnék, ha az olvasókat is megmozgatná.

– *Említetted, hogy drámaköteted is készül, és valóban régen jelentkeztél drámáival. Ezek szerint szép csendben megírtál több drámát is?*

– Ha egy író nem hal meg fiatalon, akkor felgyűlnek a megvalósulatlan vagy befejezetlen tervek. Regényötleteim többségét megírtam, a drámákkal – a már említett okokból – nem voltam ennyire szerencsés.

A most kötetbe kerülő három dráma közül csak az egyik teljesen új, a címadó *Bátor Csikó*. Ez egy mesejáték. Egy fiúról szól, aki szeretne félni, de nem tud. Ennek kapcsán felvetődik a kérdés: mitől lehet (szokás, ajánlatos) manapság félni? Ez pedig az alapvetően vicces, kissé groteszk mesét csakugyan ijesztővé teszi.

A kötet elején álló Démoszthenész-dráma viszont már egy régi ötlet, az 1990-es évek elején merült fel, aztán félbehagytam. Egyszer, 2003-ban Forgách Andrásnak megmutattam a töredéket, és akkor az ő segítségével befejeztem. Jártam fel hozzá a Nagymező utcába, és átbeszéltük a jeleneteket. Közben jó sok vörösbort megittunk. Ez a változat meg is jelent a Színház folyóirat mellékletként 2005-ben. Úgy éreztem, hogy majdnem jó, de csak majdnem. Tavaly februárban, a Nibelung-utószó befejezése után elővettem, és másfél hónap alatt átdolgoztam. Most jó lett. Nincs többé tennivaló vele. Talán csak be kellene mutatni. Ebben a színműben az érdekelt, hogyan jeleníthető meg egy egyén – egy jó szándékú, de tehetetlen és rosszul öregedő politikus – személyes tragédiáján keresztül egy egész városállam züllése és bukása.

A kötet végén olvasható színmű a középkori pápaságról szól, annak egy abszurd eseményéről. A 9. század végén a meggyilkolt Formosus pápa holttestét utódja, VI. István pápa kiásatta, koholt vádak alapján törvényszék elé állíttatta, halálra íteltette (a hullát!), és különös kegyetlenséggel kivégeztette, ügyet sem vetve rá, hogy az elítélt csupán egy porhüvely, a feloszlás előrehaladott stádiumában. Ez egy megtörtént eset, „római hullazsinat” néven emlegetik a történészek. Tizennyolc évesen olvastam róla, és rögtön elkezdett foglalkoztatni. Úgy képzeltem, hogy abszurd drámát, kamaszkori szavammal „rémböhózatot” fogok írni róla, egyszerre mulatságosat és borzalmasat, olyasfélét, mint Shakespeare *Titus Andronicusa*, amelyet szintén akkoriban olvastam, és lenyűgözött. Az első változatot 1978 tavaszán írtam a laktanyában, sorkatonaként. Ez a szöveg másfél évtizeddel később, 1993-ban eljutott Ruszt Józsefhez (Kárpáti Péter adta oda neki), és ő megrendezte a Kolibri Pincében. Csak ámultam és bámultam. Ezt én írtam? És ilyen remek előadást lehet rendezni belőle? Ruszt rendezése és előtte a próbái (zseniális próbákat tartott) annyira fellelkesítettek, hogy elhatároztam: megírom „rendesen” a darabot. Végére is – gondoltam – nem kevesebbet, hanem többet tudok az írásról, mint kamaszkoromban, elolvastam néhány forrásművet is: hát nosza, rajta. 1994 tavaszán nekiálltam, másfél évig, 1995 végéig dolgoztam az új változaton, és minden részeredmény ellenére ez lett írói pályám eddigi legnagyobb kudarca. A nagyobb tudással, több írói tapasztalattal megírt, elvileg „érett” változat sokkal rosszabbul sikerült, mint a hebehurgya serdülőkori szöveg. Egyéb dolgok mellett ez is közrejátszott abban, hogy a 90-es évek közepén elhatároztam: színpadi szöveget soha többé nem írok.

Aztán, a *Démoszthenész* befejezése után tavaly májusban elővettem *A római hullazsinatot* is. Egy darabig azt kellett végiggondolnom, mit rontottam el negyedszázaddal ezelőtt. Miért nem úgy alakult a cselekmény, ahogyan szerettem volna? Hogyan csinálhatnám újra, jobban? Hosszú volna elmondani, mi mindenre jöttem rá. Elég annyi, hogy nekirugaszkodtam, és nyár végére ez a színmű is elkészült. És most megvan.

Így kell szép csendben több drámát megírni.

– *Úgy emlékszem, ez a rettenetesen bizarr római hullazsinat előkerül a Két obelisztkben is, előző regényed, a Hamis tanú pedig szintén egy megdöbbentően abszurd per története, csak épp a „felvilágosultabb” 19. századból. A közelmúlt vagy a jelen, az aktualitások sosem csábítottak szépirodalmi feldolgozásra? Némely események, mondhatni, színpadra termettek.*

– A *Két obelisztk* harmadik fejezetének vége felé van szó róla, hogy Karl K. esetleg írhatna egy rémbohózatot a „hullazsinatról”, Formosus pápa holttestének perbe fogásáról. Sem a regénybeli Karl K. nem írta meg ezt a művet, sem az életrajzi Kraus nem tervezett effélé, én viszont akkoriban, 2017 tavaszán már tudtam, hogy meg fogom írni a régi dramolett végleges változatát. Így tehát ez a mozzanat kétszeres biztatásnak tekinthető. A szerző egyrészt biztatja önmagát egy közeljövőben várható munkája megírására, másrészt biztatja tollforgató regényhősét is: „Ne aggódj, öregem, ha te nem írod meg, majd megírom én.” Külön kérdés, hogy amennyiben író a regényhősünk, mennyire engedjük írni: kicsit-e vagy nagyon? Szerintem az a jó, ha semennyire sem, különben túlságosan megerősödik, gyakorolni kezdi írói hatalmát, és nem hagyja írni a tényleges szerzőt. Az életrajzi Karl Kraus egyébként nagyon szeretett pereskedni: 1924 és 1936 közötti fontosabb periratai ki vannak adva négy vastag kötetben, haszonnal forgattam őket.

Külön kérdés a *Hamis tanú*, amely az 1882-es tiszzaeszlári vérvádról szól. Nem szól viszont arról az 1883-ban Nyíregyházán tartott perről, amelyről Eötvös Károly visszaemlékezése, *A nagy per* a címét kapta, és amely bekerült Krúdy Tiszaeszlár-regényébe is. Az én regényem cselekménye még a per kezdete előtt véget ér. A per anyaga fent van az interneten, de könyvtárban is könnyen elérhető. Igen terjedelmes, gazdag anyag. Olvastam, kijegyzeteltem, használtam. Viszont úgy láttam, hogy az a regény, amelynek cselekményét errefelé kormányozza a szerző, okvetlenül zátonyra fut. Egy ilyen szövevényes és – pontosan fogalmaztál – megdöbbentően abszurd per lényege a részletekből tárulkozik fel, azok viszont lelassítják, sőt le is állítják a történetet.

Tömöríteni viszont nem érdemes, mert akkor éppen az sikkad el, ami fontos: a hatalmi viszonyok működése a mikroközösségek szintjén. Ezért döntöttem úgy, hogy a környékbeli dohánytermelő települések lerombolásával fejeződjék be a regény: a hatalom birtokosainak nem érdekük, hogy önállóan cselekvő, jómódú, vállalkozó szellemű gazdálkodó réteg alakuljon ki a tulajdonukban levő területen. Inkább elüldözik őket. Ezért élnek – a regényben is, a korabeli valóságban is – olyan nyomorúságos körülmények között a Tisza-vidéki falvak lakói. Könnyű elhiteni velük, hogy azért nem jutnak egyről a kettőre, mert a zsidók elszedik a pénzüket, sőt, még a kis cseléd lány vérét is belesütik a maceszbe.

Ezek után maga a kérdés: mi van a közelmúltbeli vagy mai témákkal? Az aktualitások sohasem érdekeltek igazán. Ha egyszer egyszer megpróbálkoztam egy időben közeli dolog írói feldolgozásával, nem volt vele szerencsém. Hol az anyaggyűjtéssel voltak nehézségeim, hol pedig személyiségi jogi problémák állták az utamat. De hát az is kérdés: hol végződik a távoli, hol kezdődik a közelebbi múlt? Az 1990-es évek végén, amikor az *Árnyas főtucát* írtam, élő adatközlőkkel dolgozhattam: idős emberek meséltek gyerek- és fiatakorukról. Eleven közelmúltról volt szó. És *A mi kis köztársaságunk* sem a kőkorszakba tekint vissza: 1944 végén, '45 elején játszódik. Néhány évtizednyi távolságra, úgy látszik, szükségem van, legalábbis a prózában.

Ami a színpadra termett eseményeket illeti: nemcsak őket kellene megtalálnom – erre úgy-ahogy képes volnék –, hanem azt a társulatot is, amely eljátszaná a belőlük írt színművet. Ha rajtam múlik, és ha már úgyszincs munkakapcsolatom élő színpadi műhellyel, akkor inkább visszamegyek az athéni állam bukásáig vagy a középkori pápai trón körüli anarchiáig.

– *Az előző kérdésemre azt válaszoltad, regényötleteid többségét megírtad. Fogadhatom ezt kételkedve? Nehéz elképzelni, hogy folyamatos kutakodásaid során ne lásd meg valamiben a regény-témát.*

– Úgy értettem, hogy ellentétben a drámával, ahol évtizedekig húzódott egy-egy megírási folyamat, a regény műfajában nincsenek

veszteglő, pangó ötleteim. Nincsenek kudarcba fulladt, azaz megíratlan vagy félbehagyott regénykezdemények. A regény műfajában az a tapasztalatom, hogy nem érdemes túl sokáig (a szükséges előkészületeknél, anyaggyűjtésnél tovább) halogatni egy-egy munka megírását, mert az ötlet elavul, elévül. A drámaötlet, úgy vettem észre, jobban ellenáll az időnek. Azt is tapasztaltam, hogy nem jó egy ötletet részletekbe menően előre kidolgozni, mert akkor – nincs rá jobb szavam – kihűl, megdermed. Ez igaz mind a regényre, mind pedig a színművekre. Akkor izgalmas az írás folyamata, ha a problémák munka közben, együtt fejlődnek a lehetséges megoldásokkal. Nem arról van tehát szó, hogy ne terveznék regényeket, mert igenis vannak regényterveim. Arról van szó, hogy ezek a tervek mindaddig vázlatosak és kezdetlegesek, amíg el nem kezdem kidolgozásukat. Ha viszont nekilátok, akkor meg is tudom csinálni. Az író öregedésének kisszámú előnyei közé tartozik a rutin. A rutin nem önisméltés, hanem a felhalmozódó tanulságokból adódó biztonságérzet. Fiatalkoromban például aggasztott és meg is bénított írás közben, hogy mi lesz egy-egy készülő regény befejezése. Lesz-e, sikerülni fog-e, ha nem látom előre? Ma már tudom, hogy az a jó, ha nem látom előre, és számomra is meglepetés. Az ebben a rutin, hogy konkrét befejezés helyett azt látom előre: úgyis meglesz, és jó lesz. Még hozzá attól jó egy befejezés, ha művészileg lezárt egészzé teszi a művet. Ez nekem sikerülni szokott. De akkor sem dől össze a világ, ha nem sikerül. Móricz Zsigmond például híres az összecsapott vagy semmilyen befejezéseiről. Ezek látványos példája a *Míg új a szerelem*, amelynek írásába Móricz láthatóan beleunt, ezért a regény vége egy kicsit – vagy nem is kicsit – lóg a levegőben. És mégis milyen nagyszerű munka!

– *Mivel a hónap alkotója vagy éppen az Irodalmi Jelenben, az olvasók egy drámarészlettel is találkozhatnak téled, illetve a megjelenés előtt álló A Nibelung-ének egy részletét is megismerhetik. Mivel ajánlanád ezeket a szövegeket, hogyan fogjunk hozzá az olvasásukhoz?*

– Mindkét szöveg ízelítőnek tekintendő. Közös bennük a modernné írt és olvasott középkor, és az is összeköti őket, hogy

mindkét mű látóhatárán ott vannak a nyugati szemmel nézett magyarok: az egyik szövegben Attila hunjai, a másikban pedig kalandozó pogány honfitársaink. Ők egy későbbi jelenetben színre is lépnek mint Adalbert toszkán herceg szövetségesei, akiket a herceg Dél-Itália feldúlására küld. Történelmi tény, hogy sor került ilyen hadjáratra a honfoglalás utáni évtizedekben. Akkoriban három barbár – és nem utolsósorban: pogány – erő fenyegette Európa nyugati részét: a vikingek, a szaracénok és a kalandozó magyarok. A *Nibelung-ének*ben is jelen van a pogány hunok mellett az északi fenyegetés: ebben a műben a szászok és a dánok üzennek hadat a burgundoknak, és csak Siegfried hősiességén múlik, hogy nem ők győznek, sőt el sem jutnak Burgundiába, vagy ha mégis, akkor hadifogolyként.

Az akkori Nyugat-Európa államainak valahogyan kezelniük kellett a fenyegetést, valamit kezdeniük kellett az expanzív erőkkal. Két lehetőség kínálkozott: vagy integrálni őket a kereszténységbe, vagyis az európai államok közé – ez történt a skandinávokkal, és ezt az utat választottuk mi, magyarok –, vagy kiszorítani őket a kontinensről, ez pedig a mórokkal történt az Ibér-félszigeten. Ennek viszont igen súlyos ára volt. Nem szükségesek áthallások, nélkülük is látszik, mennyire aktuális napjainkban *A Nibelung-ének*, és milyen sok a párhuzam a mai Nyugat és a kora középkori Itália válságtünetei között.

Az olvasókat pedig szeretettel üdvözlöm, és ezúton is üzenem nekik: mulassanak, borzadjanak, gondolkodjanak el.

A Nibelung-ének

Márton László fordítása
(Részlet a fordító jegyzeteivel és magyarázatával)

Harminchatodik kaland

A nagyterem felgyújtása

2078

„Le a sisakokkal!” – szólt Hagen, a vitéz. –
„Én és néhány barátom vagyunk rátok vigyázni kész.
És ha még ránk akarnak támadni Attila hunjai,
királyaimat igyekszem rögtön riasztani.”

2079

Fejét lecsupaszítja a sok derék levente.
A holttesteken ülnek, akiknek halálba mente
és vérük kihullatása az ő kezüktől való.
A vendégek fogadtatása ezért vérfagyraló.

2080

Még az este leszállta előtt a király
úgy döntött, és a királynő, hogy támadni muszáj.
Odavonult hun daliákból húszezer fegyveres,
aki a küzdelemre jó alkalmat keres.

2081

A vendégek ellen keményen kezdődött a harc.
Dankwart, Hagen öccse, akit nem riaszt a kudarc,
felugrott urai mellől, hogy az ajtót védje bármiképpen.
Azt lehetett hinni, meghalt. Visszajött sértetlenül, épen.

2082

Eltartott a kemény harc, míg be nem esteledett.
A vendégek csoportja bátran védekezett

Attila vitézei ellen a hosszú nyári nap során.
Hej, de sok bátor hős feküdt ott kardcsapásaik nyomán!

2083

Ideje ennek a gyilkolásnak volt a nyár napfordulója,
amikor Kriemhilda úrnő lett gyásza megbosszulója
közeli atyafiságán, és meghal szolgáik soka.
Örvendeni Attila királynak többé nem lesz oka.

2084

A hősök napja lepergett. Tudják, nagy a veszély.
Tudják, a gyors halál jobb, ha kínjuk ideje csekély,
mint borzalmas szenvedéssel hosszú gyötrelem.
Megy hát a büszke daliáktól béke iránti kérelem.

2085

Kérték, vigyék oda őket, ahol a hun király mozog.
A három hős, akire tapad rút alvadt vér és páncélmocsok,
kilép a nagyteremből. A hős három király
nem tudja, kinek panaszolja, ami nekik annyira fáj.

2086

Attila és Kriemhilda úrnő a közelükbe lép.
Az ország az övék. A vidékről csődül a hadinép.
Attila: „Mit akartok?” – ilyen szót odavet. –
„Most kéritek a békét? Az most már aligha lehet!”

2087

Olyan nagy a siralmam, amit okoztatok nekem,
hogy veletek béke nem lesz, amíg tart az életem.
Megtöltétek gyerekünket és sok rokonomat.
A feyvernység, a béke nektek hiú remény marad.”

2088

Felelte erre Gunther: „Megvolt rá az okunk.
Vitézeidről megölve egész szolgálhadunk

a szálláson. Ugyan már, mivel érdemeltem ezt?
Amikor idejöttem, azt hittem, hogy szeretsz.”

2089

Halljuk ezután az öccsét, Giselhert, a fiatal:
„Attila daliái, már aki meg nem halt,
mit hánytok a szememre? Bűnökből micsodát?
Hazátokba úgy lovagoltam, mint jóbarát!”

2090

Felelték: „Jóságod fejében az a jutalom,
hogy hazánk és az udvar csupa siralom.
Az innenső partot a Rajnán kár volt elérned.
Árvaságba löktétek hazánkat te és a két fivéred.”

2091

Gunther vitéz felelte igen dühösen:
„Ha a kölcsönös gyűlöletből békét hozunk ki közösen,
ti és mi, jövevények, az mindnyájunknak jó lesz.
Nem adtunk okot arra, amit velünk az uralkodó tesz.”

2092

Szól a vendégekhez a gazda: „Károtok és siralmam
nem egyenlítik ki egymást. Irtózatossá válok,
a gyász és a gyalázat által arra vagyok ösztökélve,
hogy közületek senki innen ki ne juthasson élve.”

2093

Így szól a hun királyhoz az erős Gerenód:
„Parancsolja hát nektek Isten, hogy meg legyen adva a mód!
Ha minket, idegeneket megöltök, legalább kimehessünk
a szabad levegőre, és ott tisztességgel elessünk!”

2094

Ami a végzetünk lesz, történjék röviden!
Pihent harcosaidból kell, hogy még sok legyen.

Mi a harctól fáradtak vagyunk már. Hát akkor öljetek meg!
Ne legyünk martaléka vége-nincs gyötrelmeknek!”

2095

Attila daliái már majdnem megengedték,
hogy a nagyteremből kijöjjön valamennyi vendég.
Ezt meghallotta Kriemhild. Szörnyen dühbe gurult.
A vendégekkel a béke még létre sem jött, már felborult.

2096

„Na nem, ti hun vitézek! Amit ti szeretnétek,
azt, hűségetekre mondom, bizony, hogy ne tegyétek!
Ne hagyjátok kijönni a bosszúvagyó gyilkosokat,
különbön rokonaitokból láttok meghalni sokat!

2097

Ha senki közülük nem marad, csak Ute három fia,
három nemes fivérem, és ha sikerül a szabadba jutnia,
és lehül mindhármon a páncél, végeteket előre látom.
Bátrabb lovagok még sohasem éltek ezen a világon!”

2098

Szolt az ifjú Giselher: „Nővérem, te drága!
Idejöttem a Rajna mellől, és letört bizalmam ága.
Miért hívtál erre a földre, ahol a végzetem rám talál?
Mivel érdemeltem, hogy a hunoknál érjen a halál?

2099

Nem voltam hűtlen soha hozzád, nem bántottalak sosem.
Amíg ide lovagoltam, hajtott az a hiszem,
hogy a jóakaróm vagy, nővérem, te drága!
Testvéreidet ne engeddd, hogy a hunok kardja levágja!”

2100

„Nincs kegyelem. Neked sincs. Kegyelmet én se kaptam.
Hagen cselekedetétől én a földre roskadtam.

Béke nem lehet addig, míg életemnek el nem jön a vége.
Mindnyájan lakolni fogtok!” – mondta Attila felesége. –

2101

„De ha Hagent nekem most kiadjátok túszy gyanánt,
hajlítható leszek én is megmaradásotok iránt.
Hiszen a fivéreim ti vagytok, közös anya gyermekei.
Szavam a békülésre a hun hősoeket hátha ráveszi.”

2102

„Ettől őrizzen Isten!” – Gernot így beszél. –
„Abból, akik ezren vagyunk itt, jobb, ha egy sem él,
és itt vész az atyafiságod, semhogy túszy adjunk
egyetlenegy vitézt is. Ebben maradjunk!”

2103

„Ránk úgyis a halál vár!” – Giselher mondja ezt. –
„Kezünk lovagi fegyvert, míg élünk, el nem ereszt.
Aki velünk vívni szeretne, annak mi készen állunk.
Barátomnak nem leszek árulója. Inkább jöjjon halálunk!”

2104

Szól Dankwart – ne higgye senki, hogy hallgatásba merül –:
„Hagen, a bátyám nincs egyedül.
Akik a békét megtagadják, miatta megkeserülnek.
Szavaim – világosan beszélek! – fülüket el nem kerülnek.”

2105

Szól erre a királynő: „Hősök, nagy dolgot bízik rátok!
Rohanjatok fel a lépcsőn, hogy sérelmeimet megbosszuljátok!
A jutalmatok olyan lesz, amilyen érdemetek!
Hagennek a rátartiságért busásan megfizetek!”

2106

Aki odabent van, annak ásunk pokoli vermet!”
Szól, hogy lángba borítsák a négy sarkán a termet.

„Minden sérelmeimnek méltó bosszúja ez!”
Attila sok lovagja Kriemhild szavának érvényt szerez.

2107

Akik még kint rekedtek, azok is bezavarva
kardokkal és gerellyel. Ez torkollt hangzavarba.
Nem akar elkülönülni a szolgától a fejedelem.
Megtörni az egymás iránti hűséget? Nem, sohasem!

2108

Felgyújtani adja parancsba a termet Attila felesége.
Gyöttri a daliákat a lángnyelvek hőisége.
A széltől lángra kap már az egész épület.
Azt hiszem, hadinépet nem fogott még el ilyen nagy rémület.

2109

Odabent kiabáltak: „Jaj nekünk, nagyon nagy baj van!
Bár inkább odavesznénk csatában, viadalban!
Ha Isten nem segít meg, mindnyájan meg kell halnunk!
A királynő a haragját oktanul tombolja ki rajtunk!”

2110

Egyik szól odabentről: „Mindnyájan meghalunk!
Mit ér a szép fogadtatás, amelyben a királytól részesült hadunk!
Ebben a hőségben a szomjtól magamat hányom-vetem.
A nagy szorogattatásban mindjárt kialszik életem.”

2111

Tronjei Hagen így szól: „Ugye mindenki jól ért?
Akit gyötör a nagy szomj, nem tehet mást: igyon vért!
Ilyen hőség közepette a vér jobb, mint a bor.
Számunkra már nem kerülhet ennél jobb dologra sor.”

2112

Akkor az egyik levente egy hullához térdepel.
Sisakot, lecsatolva, a nyílt sebhez emel.

Mohón kortyolni kezdi a vért, a sebből folyót.
Akármilyen szokatlan, még nem ivott ennyire jót.

2113

„Hagen úr, jutalmazzon Isten” – mondja a kimerült –,
amiért tanácsod által ilyen jó italom került!
Ritkán esik, hogy ehhez fogható borra szert teszek.
Ha még élek egy kicsinykét, neked hálás leszek.”

2114

Hallván a többiek mind, hogy társuk iszik ennyire jót,
ők is szürcsölni kezdik a vért, a sebekből folyót.
Ettől a kimerültek nyernek újult erőt,
és ez gýaszba borít majd szeretteik miatt sok drága nőt.

2115

A kigyulladt nagyterembe folyton hull a parázs.
A vitézek számára a pajzsuk az egyetlen takarás.
A füst és a hőség további gyötrelmet okoz.
Azt hiszem, hősökre nézve kint ennyire semmi sem fokoz.

2116

„A fal mellé húzódjatok le” – Hagen bölcsessége igen tág –,
„hogy ne hulljanak sisakotokra a lángoló gerendák!
Ne törődjetek azzal, ha belegázoltok a vérbe!
Hívott minket a királynő borzalmas ünnepélyre!”

2117

Ilyen kínok közepette töltik az éjidőt.
A költő, a bátor őrt áll az ajtó előtt.
Hagen hadbeli társa pajzsára támaszkodik.
Figyeli, hogy Attila népe milyen új gázságra vetemedik.

2118

Ekkor így szól a dalnok: „Vonuljunk a terembe!
A hunok majd meglepődnek, minket magukkal látva szembe,

mert azt hiszik, hogy a tűztől már meghaltunk mi mind,
de a helyünkön leszünk még, és rajtuk ütünk megint!”

2119

Szól burgund születésű Giselher gyerek:
„Azt hiszem, hajnalodik már. Fújnak hűvös szelek.
Adja Isten az égben, hogy megmaradjon életünk!
Nővérem, Kriemhilda úrnő rúti ünnepet rendezett nekünk!”

2120

Szól az egyik levente: „Látom, virrad a nap.
Jobbra fordulni sorsunk alkalmat úgyse kap,
így hát fegyverbe, hősök! Védjétek magatokat!
Attila neje hamarosan újabb csapásokat osztogat!”

2121

Azt hiszi a király úr, minden vendég halott.
Az ostrom és a tűzvész ilyen módon hatott.
Pedig odabent még van élve hatszáz derék vitéz.
Uralkodóért senki sincsen inkább küzdeni kész.

2122

A kiküldött felderítők látják világosan,
hogy sok idegen él még, akármilyen hatalmasan
pusztították a hunok őket, nagyurat és közvitézt.
Ott állnak a teremben épen, túlélve az eddigi vészt.

2123

Kriemhildának jelentik: sokan élnek töretlen.
Azt mondja a királynő: „Teljesen lehetetlen,
hogy túlélhesse bárki a tűzvészt, a rájuk szakadót.
Én inkább hiszek abban, hogy minden burgund halott.”

2124

Még szeretne élve maradni a három király és a hadinép,
ha valaki szóba állna velük valamiképp.

Csakhogy megegyezésre hajló hun nagyúr nem akad.
Így hát meghalni készek. Bosszújuk is ebből fakad.

2125

Amikor virrad a hajnal, kemény küzdelem
indul. A daliáknak ez nagy veszedelem.
A bátor lovagokra lőnek gyilkos gerelyt.
Ők meg lovagi módon védekeznek e helyt.

2126

Attila daliái el vannak tökéelve,
hogy Kriemhild jutalma végett nem hagynak burgundot élve,
továbbá teljesítik a király parancsait.
Sokat ez a törekvés a halálba hajít.

2127

Csodákat lehet mesélni jutalom-ígéretekről.
Kriemhild arany-adománya pajzs-öbölnyire megnől.
Mindenkinek osztogatja, aki csak kér belőle.
Nagyobb díjat sohasem ért még ellenségnek a bőre.

2128

A király parancsára kardot szegez egy jókora sereg.
Kiáltja Volker, a bátor: „Itt is vannak ám emberek!
Ránk támadó hősök nekem még sosem tetszettek annyira,
mint akik vérünk által vágyakoznak a király aranyaira!”

2129

Számosan ezt kiáltják: „Ti hősök, közelebb!
Pusztulásunk ideje így lesz minél rövidebb!
Meghalni itt csak az fog, aki halált érdemel!”
Legtöbbjük gerelyektől átluggatott pajzsot emel.

2130

Mit mondjak egyebet még? Ezerkétszáz vitéz,
az ellenséggel kiállva, kemény harcot intéz.

A vendégek sebei lehűtik a forró harci vágyat.
Mebékélésre nincs mód. Folyik a vér a bágyadt

2131

testekből, a sebekből. A legtöbbjük halálos.
Barátját sok olyan siratja, aki maga is káros.
Minden levante meghalt. A királynak nincs már vitéze.
Nagy a rokonság siralma az elesettekre nézve.

Jegyzetek

A felgyújtott nagyteremben zajló eseménysor a világirodalom legborzalmasabb jelenetei közé tartozik, nem utolsósorban sokrétűsége és nagyszabású volta miatt. Mai szemmel nézve egyesíti a fekete romantika vérhömpölygetését a posztmodern katasztrofista vagy totális háborús víziókkal. Mindezekon pedig átsejlik az archaikus borzadály, az ókorban közsímet *neküia*, azaz alvilági halotti áldozat, a holtak vért szűrösölő árnyaival. A Szerzőnek még az is fontos, hogy a kollektív pusztulást a nyári napfordulóra időzítse, amikor a fejedelmi udvarokban a legpompásabb vigasságokat tartották.

Megszokhattuk már, hogy a műben az épületek és helyiségek epizódról epizódra, kalandról kalandra változnak. A harmincnegyedik kalandban például hétezer holttestről olvasunk, vagyis a nagyteremnek igen magasnak kellett lennie, hogy ennyi test feltornyozva elférjen benne, a lépcső pedig valószínűtlenül széles, ha ennyi hullát lehajíthatnak rá a burgundok. Ezúttal viszont nem a méretek a fontosak, hanem az, hogy a nagyterem külön épület a királyi várnegyeden belül, és hogy zsúppal, náddal vagy zsindegyel van fedve (máskülönben nem lehetne felgyújtani), viszont kőből vannak a falai (máskülönben a burgundok nem találnának éppen a fal mellett menedékhelyre). Különös kontrasztot alkot a rendíthetetlen bajtársi hűség, amelynek köszönhetően Hagent akkor sem adják ki Guntherék, ha ezáltal esetleg megmenekülhetnének, valamint a testvéri szeretet teljes felmorzsolódása, amely Giselher és Kriemhild párbeszédében érhető tetten. Az olvasónak azon is egyre többet kell gondolkodnia, hogy „a király” (der kunec) megnevezés az adott helyzetben kit is jelent, Attilát-e vagy Gunthert – miközben a két fejedelmi személy pozíciója közti különbség nagyobb már nem is lehetne.

2085

páncélmocsok, „harnaschvar”: verejték, por, kenőzsír és rozsda keveréke.

2086

csődül a hadinép: a hunok folyamatosan kapnak erősítést, a kimerült burgundok viszont nem számíthatnak semmilyen utánpótlásra.

2092

a gazda: Hunnia gazdája, Attila.

2095

béke, „*der vride*”: nem békekötést, hanem bármiféle megállapodást jelentene, ha sor kerülhetne rá. Ám Kriemhild számára fontos, hogy semmiféle „*vride*” (fegyverszünet, feltételekről szóló tárgyalás, szabad elvonulás) ne jöhessen létre.

2097

lehül (...) *a páncél*: a mű egyik különösen hátborzongató mondata. Kriemhild elszólja magát: akaratlanul is elárulja, hogy már a nagyterem felgyújtását tervezi.

2100

Hagen cselekedete: most már nemcsak Siegfried, hanem a gyermek Ortlieb meggyilkolása is Hagen lelkén szárad.

2116

fal mellé: a nagyterem kigyulladt tetőszerkezete középpütt beomlik. A fal melletti sáv aránylag biztonságos.

2121

király úr: Attila.

uralkodó: Gunther.

2127

pajzs-öböl: a pajzs közepén levő bemélyedés. Mércének is használták, főleg zsákmányolt kincsek elosztásakor.

2128

a király: Attila.

2130

ezerkétszáz vitéz: a 2102. strófában ezerről, a 2121. strófában csak hatszázról van szó. Ahogy a nagyterem alakja és mérete, úgy a hunok ellen harcoló burgundok létszáma is változik.

2131

a király: Gunther.

Laik Eszter

A Tödi-hegy árnyékában

A *Két obelisz*k és Márton László regényvilága

Ha az ember életében egyszerre következik el egy fájdalmas kikosarazás és az első világháború, óhatatlanul tragikus hőssé válik. Drámai sorsát csak tovább mélyíti, ha húsz év múltán újra találkozik egykori kedvesével, és immáron mindkettejüknek egy *második* háború egyre hevesebben tomboló előszelében kell talpon maradniuk. A világ és az ember voltaképpen alig változik, sugallja a történet melankóliája, maga a szerelem is ősrégi. Akibe kívül-belül mély barázdákat vájnak az évek, az a *Két obelisz*k főhőse, Karl K., aki a regény lapjain szép lassan alakul át romantikus szerelmesből rezignált megfigyelővé. Eleinte „erősnek és magabiztosnak érzi magát. Meg van győződve róla, hogy képes lesz lebeszélni a trónörököst Szerbia megtámadásáról”, később már úgy érzi, „közeledik a vénasszonyok nyara, (...) egy vénasszony jellegű könyvet szeretne elolvasni”. Karl K. és Sidonie N. baroness maguk is megtettesítik a regénycímben megjelenő két obeliszket, emberi tartásukkal magasodnak ki a világ romjaiból. Szimbolikus jelentésükön túl az obeliszkcek valóságosan is jelen vannak a regény két fő helyszínén: Csehországban és Svájcban. Míg az emberpárt kezdetben származásuk, társadalmi körülményeik (Karl K. zsidó és polgári elem, aki sehogy sem illik az arisztokrata közegbe), választják el egymástól, később – egy betegség képében – a balsors; az obeliszkpárt a földrajzi távolság – az egyik Sidiék janovicei kastélyában áll, a másik a näfelsi főtéren.

Az olvasónak, ha még nem merült el korábban Márton László regényvilágában, de meg akarja azt ismerni, érdemes a *Két obelisz*kkal kezdeni. Túl azon, hogy az író egyik legolvasmányosabb műve, bizonyos tekintetben romantikus regényt vehetünk kézbe. Nem a szó lektúr értelmében, hanem mint a 19. századi romanti-

ka jellegzetes jegyeit magán viselő, ám azokat modernizáló-újraértelmező regényt. Olykor posztmodernizáló, de csak a Márton László-i értelemben – az író sosem téveszti szem elől, hogy a regény alapvetően történetmesélés, még ha hangsúlyossá válik is az elbeszélés mikéntje. A főhőseink ideáit átható, már-már naiv szabadságeszmény, az erős líraiság, az álmok és a nosztalgia hatalma, a szüntelen erőre kapó játékos ironia mind arra készítetnek, hogy bátran olvassuk romantikus alkotásként a *Két obeliszket*, és nincsen ebben semmi anakronizmus.

Tűpontos realitásérzékekkel együtt maga a főhős, Karl K. is romantikus alkat. Az igazságért szenvedélyesen kiálló baloldali, zsidó származású bécsi újságíró, kiadó, szerkesztő, *A Reflektor* című lap alapítója, „rettegett szatirikus. (...) A sötét jelenkor egyik fényforrása”, aki az 1927-es bécsi vérengzés után a publicisztikájával vívott harc mellett teliplakátolja a várost a rendőrfőnök lemondását követelve. Ezek alapján egy osztrák olvasó rögtön beazonosíthatja a főhős modelljét, Karl Kraus osztrák költő-esszéíró-újságírót, aki Ausztriában a mai napig kultikus figura. (Az osztrák közönségnek van is módja a beazonosításra, mert a regény két nyelven született, magyarul és németül.) A magyar olvasó tájékozódását Thomas Macho kötetbeli utószava segíti, de mint a legtöbb Márton-regénynek, a *Két obeliszkn*ek is sajátja, hogy nem szükséges tudnunk, milyen „valós” személyeket rejtenek a nevek, és milyen „valós” események húzódnak az egyes történetzilánkok mögött.

Egyáltalán: bármiféle valóságreferenciával óvatosan kell bánni Márton László regényvilágában. Látszólag csábító, hogy életrajzi regényként olvassuk a *Két obeliszket*, vagy a hasonló írói eljárásokat felvillantó, jóval korábbi *Minerva búvóhelyét* (itt a főszereplő Johann B. Batsányi Jánosra emlékeztet), esetleg a tizsaeszlári per irodalmi adaptációjaként tekintsünk a *Hamis tanú*ra. Szó sincs azonban arról, hogy ezek a regények „feldolgozásai” volnának egy-egy életútnak vagy történelmi mozzanatnak. Márton László ahhoz hasonló eljárással formálja meg a lapokon anyagát, amikor a fotográfus több rétegben fényképezi egymásra az elé táru-

látványvilágokat, némelyik réteget haloványabban, a másikat finom torzulásokkal, itt kevesebb, ott több fényvel, s az így születő műalkotás kiad egy csakis a szemünk előtt leképződő, saját valóságot.

A *Két obeliszből* is visszafejthetők az „ellenőrizhető” rétegek, ebben az utószó is segít – a mai Csehország keleti csücskében található janovicei (vagy janowitzi, ahogy az elbeszélő akkuratusan megadja a történelmi névváltozatokat) kastély, ahová a regény kezdetén Sidi meghívja Karl, valóban a baroness családjának birtokában volt; valós személyeket, Freudot, Hoffmanstaht látjuk a bécsi Café Imperialban üldögélni, ahogy valóban meggyilkolták Dolfuss osztrák kancellárt 1934-ben, és valós a regény második felének központi helyszíne, a fenséges svájci Tödi-hegy (nota bene: a Tödi jelentése 'halál'), melynek tövében 1936-ban a régi szerelmesek újra találkoznak. Karl K. kulcsmondata, a „Hitlerről semmi sem jut eszembe” – amely a regényben „a Tödi szögletesen idomtalan sziluettjét” fürkészve fogalmazódik meg benne immár idősödve és megsejtve az újabb világéget – a valóságos Karl Kraus utolsó művének nyitómondata. Hosszan sorolhatnánk még a valós mozzanatokot, de a regény, az igazi történes mégis mindezen tájak, szereplők, események *mögött* húzódik, és arról mesél, hogyan próbál tisztességes maradni a magára maradt ember egy öt kirekesztő, fensőbbeséges, cinikus, majd végül aljas és pusztító világban.

A realitás mintegy ellenpontjaként felvonulnak a Márton-féle próza elmaradhatatlan elemeiként a tarka szürreáliák: Sidi biológus unokatestvére az általa vizsgált különféle állatokká változik át, a baroness bátyja gramofonhangként utasítja el Karl bátortalan leánykérési kísérleteit – nehéz szebb, beszédesebb és ötletesebb metaforáját elképzelni a Karl finterogva elutasító arisztokratikus világnak –, ahogy svájci hegymászásuk alkalmával a kései szerelmesek emberfarkas és lavina képében felbukkanó politikusokba botlanak. De vajon nem szürreálisabb-e mindennél, hogy miközben Karl a janovicei kastélyban vendégeskedik, és szerelmük szárba szökkenéséről ábrándozik, a szomszédságában elte-

rülő birtokon Conrad von Hötzendorf osztrák vezérkari főnök a Szerbia ellen indítandó háború helyett „új terveket kovácsol” a Monarchia és Európa térképének teljes átrendezéséről, és nagy sikert arat hallgatósága előtt? Nem szürreálisabb-e, hogy Dolfuss bécsi kancellárnak nemcsak keresztnéve, de végzete is azonos a 13. században brutálisan meggyilkolt Engelbert kölni érsekével? S nem képtelenebb-e, hogy milyen pontosan beigazolódnak Karl K. megérzése „a harmincéves háborúnál is pusztítóbb” világégés közelgéséről 1914-ben?

Fantasztikum és realitás Márton László regényeiben sosem bagozható szét, már csak azért sem, mert a mesélés gesztusa, ami valamennyi művének alaphelyzete, eltörli a kettő közötti lényegi különbséget. Míg a *Hamis tanú*ban a fikciós elemek a megbízhatatlan elbeszélő szóáradatából, valamint a szereplők csapongó anekdotázásaiból és agyszüleményeiből fakadnak – nem kevés humorral fűszerezve –, *A mi kis köztársaságunk*ban maga Hömpölyzug teremti meg a fikció terét, az *Árnyas főtűc*ában pedig azok a bizonyos árnyak, amelyek már nem létező személyek történetei, addig a *Két obelisz*kben a fantasztikum egy kicsit más szerepet kap. Márton László ezúttal erősen a líra felé mozdítja el a prózát: a szürreális elemek itt a képi megfogalmazásmód legfontosabb eszközeivé válnak. Metaforák, allegóriák, szinesztéziák, csavaros nyelvi játékok beszélnek a direkt, a „próza” közlések helyett. A tájleírások hatását érzékletesen erősítik a fejezetek élén Christian Thanhäuser plasztikus fametszetei, ezek a korfestő alkotások szinte tapinthatóvá teszik a környezetet. A líraisággal párhuzamosan az elbeszélésmód is meditatívabb: sok az aprólékos tájleírás, a tűnődés, az álom, a kontempláció, mintegy beköltözhetünk a szereplők fejébe. A *Hamis tanú* ezerfelé burjánzó, az elbeszélés fonalait a kibogozhatatlanságig gabalyító, zaklatott narrációja után a *Két obelisz*k olvasása egyenesen megnyugtató: mindvégig főszereplőink sorsa marad a vezérfonal, a néhány mellékszál is ezt a szőttest szövi.

A szürrealitás kapcsán érdemes szólni a Márton László regényeiben megjelenő szatirikus-játékos hangról, amely szintén 19.

századi örökség. Márton művei közül leginkább a *Hamis tanú* tobzódik a szatirikus megoldásokban, a kikacsintós-anekdotázó-tréfálköző elbeszélésmód lépten-nyomon Mikszáthot idézi fel az olvasóban, olykor Aranyt (fel is bukkannak a műben, mint annyi más író és fiktív szereplő). A *Két obelisztk* abszurdba hajló líraisága mintha az orosz realista szatírában gyökerezne. A szatíra és a groteszk különösen nagy szerephez jut Mártonnál az amoralitás vagy a történelem abszurdításának ábrázolásában. Ennek egyik briliáns jelenete a *Két obelisztk*ben, amikor Karl K. egy ornitológus vándorgyűlésnek álcázott illegális bolseviktalálkozóba csöppen abban a tierföldi szállodában, ahol maga is megszáll az első világháború alatt, és még egy bizonyos Vlagyimir Iljics nevű „ornitológussal” is szóba elegyedik. Nem rokontalan hang Márton Lászlóé a kortárs magyar irodalomban sem: Spiró György az utóbbi években több művében is vitriolosan mintázza meg a mai magyar valóságot.

Ahogy a szürrealitásról nem leválasztható a szatíra, úgy a szatíráról a nyelv: Márton László legsajátosabb védjegye. Különös, „láthatatlan” narrátora – mindentudó vonásai szintén a romantikus regényhagyományból táplálkoznak – regényről regényre kísér bennünket, ha más-más alakban is. Ez a rejtőzködő elbeszélő olykor aprólékosan pedáns, máskor nem győzi helyesbíteni magát, nem biztos helyszínekben és időpontokban, eltér a tárgytól, máskor minden részletet feltár a szereplők múltjából. Előképe már az 1997-es Jacob *Wunschwitz igaz történetében* felbukkan. A *Két obelisztk*ben bizalmas hangja határozza meg az elbeszélés módját: mintegy beavatja az olvasót a szereplők által még nem sejthető jövőbe, persze egyben saját korlátait is kijelöli: „[Sidi] Még nem sejtí, és Karl K. sem gyanítja, hogy ez lesz az utolsó együtt töltött éjszakájuk Janowitzban. Holnap fel fog bukkanni a kastélyparkban Max Th. gróf, még hozzá teljesen váratlanul, minden előzetes bejelentkezés nélkül. Hogy léghajóval fog-e érkezni, vagy a helyiérdekű vonattal utazik Prágából Beneshauba, ott bérkocsit fogad majd Janowitzba, azt még nem tudom. Abban is teljesen bizonytalan vagyok, hogy érkezése csakugyan teljesen

meglepetésszerű lesz-e. Karl K. számára biztosan az lesz, na de Sidi számára? Nemistudom, nemistudom.” Olykor furcsa elszólások hivatottak „leleplezni” az elbeszélő kilétét, például a regény vége felé, amikor azt mondja: „*A mai nap, ha nem tévedek, Karl K. hatvanadik születésnapja. Ahogy anyanyelvemen mondani szokás: »Isten éltesen sokáig, füled érjen bokáig!«*” Máskor komikusan „teszi helyre” saját magát, hogy ne zökkenjen ki az elvárható stílből, mint itt is: „*Hoppácska – ezt azért így nem írnám le. Robert G. füle visszazsugorodott normális nagyságára, ezzel szemben a feje búbjából kinő még egy fej, lényegesen kisebb az elsődleges fejnél, viszont ugyanazokat a vonásokat hordozza.*”

A Két obeliszknek különösen az első negyedében jellemzőek az élőlőzöt utánzó, tréfás, már-már karikatúraszerű nyelvi eszközök, melyek a hangsúlyozást szolgálják. Láttuk ezt a fenti idézetben is, de ehhez hasonló, amikor Alfred Tirpitz német admirális elképzelését tolmácsolja az elbeszélő: „Németországnak, amely évszázadok óta szárazföldi hatalom, tengeri nagyhatalommá is kell fejlődnie. Igen, ismétlem, kellkellkell.” Erről az angoloknak persze más a véleménye: „Angliának legalább kétszer olyan erős hadiflottával kell és kellkellkell rendelkeznie, mint Franciaországnak és Németországnak együttvéve.” A 'kellkellkell' így válik a regény később is visszatérő nyelvi szimbólumává. Mondatszinten ezzel rokoníthatók a halmazott mellérendelések, felsorolások, amelyek a versszerűség felé mozdítják el a szöveget: „*Ő a nyilvánosság urológusa, patológusa és hisztológusa. A sötét jelenkor egyik fényforrása. Ő egy fáklya, egy villanykörte, egy holdsarló. Egy reflektor, vagy hogy pontosabban fogalmazzak, ő maga A Reflektor*” – olvashatjuk Karl K.-ról.

A regény szerkezetét tekintve Márton László megtartotta a szerzőteagázó és sokféle melléktörténetből művészién összeszőtt matéria koncepcióját, mégis sokkal fegyelmezettebb struktúrával áll elő, mint a *Hamis tanú*ban, ahol szétfeszítik a történet keretét az *apropó*-gondolatmenetek. A *Jacob Wunschwitz*ban megfogalmazott alapelv tulajdonképpen minden Márton-műben fellelhető: „Egy ember igaz története valójában emberek és dolgok megszámlálha-

tatlan sokaságának igaz története”. A *Két obelisz*k is sok kisebb történetet hord fel a vászonra, amelyek közül több akár önálló elbeszélésként (kibővítvé még regényként) is megállná a helyét. Ezekben az epizódokban csillan meg igazán az az elképesztő mennyiségű művelődéstörténeti anyag, amely Márton műveinek a sűrűjét képezi, és amelybe olyan könnyű belemerülni – vagy éppenséggel nem, ahogy a kritikák olykor felróják a Márton-regényeknek. E kritikák szerint a művelődéstörténeti momentumok ilyen mértékű halmozása élvezhetetlenné teszi a szövegeket, de a *Két obelisz*k jó arányérzékkel szerkesztett műként elkerüli ezt a csapdát. (Ezért is ideális ezzel kezdeni az ismerkedést a mártoni prózavilággal.) A mellékepizódok közül az egyik Nepomuki Szent János története, melyet egy kirándulás apropóján mesél el a narrátor, míg hőseink megállnak a hohenfurti Moldva-hídon a szent szobra előtt. Ennek az epizódnak szerkezetiileg szinte tökéletesen szimmetrikusan elhelyezett párja Engelbert kölni érsek vértanúságának története, melyet megrázó részletességgel, a maga hátborzongató drámaiságában bont ki előttünk az író. Mesteri írói fogás és katartikus hatást kelt, amikor néhány oldallal később egy kései Engelbert, Dolfuss kancellár meggyilkolásánál köszönnek vissza ugyanezek a jelenetek, s mindez Karl K. álmában jelenik meg, figyelmeztetni akarván a kancellárt a veszélyre. Önálló regénybe illő Peter Rolle, született Rosengarten Ábrahám epizódja, akit ifjú színészként Karl K. karol fel, és indítja el a karrierjét egy jelentős kölcsönrel. A kölcsön vissza nem kapásának életeken átívelő kálváriája keserédes mosolyra fakasztja az olvasót, miközben könnyeit nyeli.

Az ismétlődő motívumok mellett az olyan dramaturgiai megoldások is nagy fokú tudatos szerkesztettségre vallanak, mint a regény felére időzített síkváltás, amikor „átcsöppenünk” az 1914-es Csehországból az 1934-es Svájcba, s egy gyönyörű átvezetéssel itt válaszol Karl K. Sidi húsz éve feltett kérdésére: „Valami baj van?” Márton László sokszor maga rejti el regényeiben az értelmezés kulcsát vagy legalábbis segédletét. (Az *Árnyas fűtca* valójában végig efféle „metodikai útmutató”). A *Két obelisz*k egy jelenetében Sidi beszél hosszan az irodalmi szövegek értelmezéséről: „Egy elbe-

szélés vagy regény voltaképpen értelme olyan, mint valamely szőnyeg ornamentikája: ott van az, csak észre kell vennünk, és helyesen kell értelmeznünk. És miközben kitergetjük az epikai szövedék valóságos jelentését, a szőnyegszövedéket is kiterítjük a szobában. / Ha egy olvasó nem képes a szöveget és a szöveg ilyen módon való feldolgozására, ha sem a szőnyeg mintázatát nem tudja szemmel követni, sem a motívumok közti összefüggéseket nem fedezi fel, akkor segítségre szorul...” A szőnyegminta-hasonlat tökéletesen ráillik arra a regényre is, amit olvasunk: a mű önmagát magyarázza.

A szöveg líraisága – amely sok ponton az *Árnyas főutca* feledhetetlen képeivel és mondataival mutat rokonságot – kétségtelenül a regényzárlat felé vezető álomjelenetekben teljesedik ki. Sidi álma a regényen belül is az írói teljesítmény lobogása. „*Sidi azt álmodta, hogy megsókolta az arcát az ördög, és olyan érzése támadt, mint-ha egy izzó, hegyes vas fúródott volna a csontjába és a csontvelejébe, a testébe és a lelkébe. (...) / Álmában egyre izzóbban égett a csók nyoma, egyre tüzesebb és gyulladtabb lett az a hely, ahol az ördög szája érintette. Bedörzsölte az arcát, lemosta az arcát, de az égető érzés nem enyhült. / Valamilyen szolgálatért vagy segítségért, amelyre álmában képtelen volt visszaemlékezni, az ördög egy keresztségben nem részesült csecsemőt kívánt tőle, de ő nem volt anya, nem volt neki gyereke sem keresztelve, sem keresztelenül, még álmában sem.*” A hosszan folytatódó, képekben tobzódó álomjelenetben Sidit az általa szeretett férfi sírjánál látjuk, s a nő „*a jegygyűrűjét, amelyet Karl K.-tól kapott még a háború előtt, lehúzta az ujjáról és behajította a sírba a szeretett férfi után, és a gyűrű hangosan koppant a koporsó fedelén.*” Így búcsúzhatunk el még a regény tényleges vége előtt Karl K.-tól, aki ugyan még ott szuszog kedvese mellett egy szállodai ágyon, de a betegség árnya, na meg a Tödiről meginduló lavina már előrevetítik a véget. Bízvást mondhatjuk, hogy a kortárs magyar irodalom legszebb előrevetítése ez.

Márton László

A római hullazsinat

Részlet egy történelmi szatírájából

A dráma megtörtént eseten alapul. A magyar honfoglalással nagyjából egy időben, a Kr. u. 9. század vége felé Formosus pápa holttestét utódja, VI. István kiásatta, koholt vádak alapján perbe fogatta, halálra íteltette és (a holttestet!) különös kegyetlenséggel kivégeztette. Ezt a kuriózumot, valamint a „pornokráciának”, azaz ringyóuralomnak nevezett káoszt és Johanna nőpápa legendáját dolgozza fel a tragikus és komikus-groteszk elemekben egyaránt bővelkedő színmű. Az alábbiakban a Formosus hatalomra kerüléséről szóló jelenettel ismerkedhet meg az olvasó.

Második felvonás. Harmadik jelenet

A Laterán-palota. Emeritus pápa egyedül.

EMERITUS

Légy a világ farán kelés!
 Az jó, ha tetterőd kevés,
 De legjobb a tétlenkedés.
 Tettekre a nap sem szorul,
 Míg az égen végiggurul.
 Esőcsepp is lehull magától:
 Semmit sem tesz, semmit sem gátol.

PORTÁS (*jön*)

Bíborosok zörgetnek, néznek.
 Azt mondják, ügyeket intéznek.
 „Fogadjon minket öszentségre!”

EMERITUS

Fütyülök az ilyen mentségre.
 Erőiddel takarékoskodj,

Mert a levegőd már nagyon fogy!
 Elintéznivalók? Ügyek?
 Ugyan már! Ezek ürügyek,
 Bennük a túlbuzgóság tombol,
 Hogy kizökkentsenek a nyugalomból,
 Amelyben él az Örökkévaló is
 És a szférák között a földgolyóbis.

PORTÁS

Az én hajlékom egy kis fülke.
 Nyáron jó hűvös, télen fűtve.
 De ha onnét egyszer kihágok,
 Összedőlnek egész világok.
 Az Isten a portásnak ad észet,
 És méltóságán nem tűr szennyet.
 Egy nagy portás őrzi a mennyet,
 És még nagyobb őrzi a Hádészt. –
 Szóval, ne engedjem be őket?
 Hát jó, majd rájuk mordulok.

EMERITUS

Egy kis nyugalmat koldulok!
 Ha minden forró fej bezörget,
 Akkor ez nem az én helyem, de söntés.
 Akármi lesz, hibás a döntés,
 Ha én egyszer döntést hozok.
 A trónusom máris mozog.
 A végén még elkárhozok!
 (*Bíborosok jönnek.*)

I. BÍBOROS

Nagyon nagy baj van, Szentatyám!

II. BÍBOROS

Tele van máris a gatyám,
 Mert ez a baj tényleg nagy ám!

III. BÍBOROS

A fél világ ránk acsarog!
 Csattognak éles agyarok!
 Jönnek a pogány magyarok!

EMERITUS

Magyarok? Az miféle népség?

I. BÍBOROS

Ahol járnak, nem marad épség.

II. BÍBOROS

Az úgy volt, hogy Attila hunja

A pusztán a lődörgést unja...

Hipp-hopp: magyarrá változott.

III. BÍBOROS

Most idejön az átkozott!

I. BÍBOROS

Adalbert herceg hívta őket!

A magyarság idenyomul.

Erkölcshöz nem idomul.

Nyerge alatt nyers hús puhul.

II. BÍBOROS

Megvárjuk az emberevőket?

PORTÁS

Ezek csak zümmögnek, mint a legyek.

Annyit mondok: na, én megyek. (*El.*)

II. BÍBOROS

Magyarkérdés! Magyarprobléma!

És legfőképpen magyarkrízis!

EMERITUS

Engem undorít ez a téma.

Aki említi, annak anatómia!

III. BÍBOROS

Igen ám, de van más baj, tíz is.

Például a Tiberis árad,

És mindnyájunkat elsodor.

I. BÍBOROS

Mondhatnál szentmisét egy párat,

Hogy süllyedjen a vízfodor!

EMERITUS

Árad a víz, aztán apad.

Mindig csak ez a sora ennek.

Barbárokból mindig akad:
 Idejönnek, aztán elmennek.
 Higgyétek el, hogy mindig passzív
 A szenvedélyektől tisztult, kopasz szív.

PORTÁS (*bedugja a fejét*)

Jön, Szentatyám, Zenobia.

I. BÍBOROS

Bennem erős a fóbia.

II. BÍBOROS

Hová bújjak, ha jön a sárkány?

III. BÍBOROS

Ő lesz a levesben a sáfrány!

(*Jön Zenobia és Johanna.*)

ZENOBIA

Én, Zenobia, a pápacsináló asszonyok
 Ősanyja, eljöttem hozzád, hogy lássalak,
 Hogy szemügyre vegyelek és végigmérjelek,
 Főként pedig az a cél vezérelt ide,
 Hogy eléd vezessem leszármazottamat.
 Lásd őt, és vedd szemügyre, és mérd végig is.
 Ugye csinos? Ugye megakad rajta a szemed?

EMERITUS

Szemem akkor is megakadna,
 Sőt fennakadna, ha nem éppen
 Veled együtt jött volna hozzám.

ZENOBIA

Születésekor még fordítva állt a feje,
 De egy bölcs orvos helyrehozta a hibát.

EMERITUS

Csak ámulok! És bámulok csak.

ZENOBIA

A feje és az esze így helyére került.
 Gonddal nevelte őt három pogány tudós.

EMERITUS

Bizonyára meglett a haszna.

ZENOBIA

Ha felsorolnám, hogy mennyi mindenhez ért,
Nem fogynék öreg estig sem belőle ki.

EMERITUS

Lemondok róla. Ne sorold fel.

ZENOBIA

A lány, milyen csinos, annyira szerény.
A pápa előtt nem mer megszólalni sem.

EMERITUS

Te viszont tőlem valamit vársz.

ZENOBIA

A bölcsek annyi tudást töltöttek belé,
Hogy értelme egy püspökével versenyez.

EMERITUS

Ha így van, szívből gratulálok.

ZENOBIA

Nem hallod? Esze annyi, mint egy püspöké!
Így hát nevezd ki püspökké ezt a lányt!

EMERITUS

Én azt nem tehetem.

ZENOBIA

Miért nem?

EMERITUS

Mert nem szokás.

ZENOBIA

Ostoba válasz!

Te koldus voltál. Ha egy koldusból pápa lehet,
Miért ne lehetne püspök az én dédunokám?

EMERITUS

Egyrészt... azért nem lehet, mert nő.
Másképpen... van a korhatár. Majd ha megdő!

I. BÍBOROS (súg)

Csak a kánonjogra hivatkozz!

II. BÍBOROS (súg)

Mondd, hogy niceai zsinat!

III. BÍBOROS (súg)

„Döntéseimbe ne avatkozz!”

EMERITUS

A vénasszony szívet, inat
Reszketésbe hoz egyaránt.

ZENOBIA

Vigyázz, mert bukni fogsz haránt.

I. BÍBOROS (súg)

Az egyházjog!

II. BÍBOROS (súg)

A zsinatok!

III. BÍBOROS (súg)

A Biblia! Szent iratok!

I. BÍBOROS

Mondd, hogy most nincs üresedés!

II. BÍBOROS

Mondd, hogy nagy a tülekedés!

JOHANNA (*kinyitja a pápai ruhásszekrényt, ruhadarabokat vesz elő, sorra felpróbálja őket*)

Jaj, de szeretnék lenni főpap!

Fejemen, mint a felkelő nap,

Hatszögletű bíbor birétum,

Amely ágbogas, mint egy arborétum.

Ha egyszer én leszek a püspök,

Apostolok nyomába lépve küzdök.

Ha egyszer én leszek az érsek,

Akkora elszántságot érzek,

Hogy a szélben, ha majd lobog a stóla,

Nem fogok lemondani róla!

Arannyal átszőtt skapularé!

Pásztorbot! Végén okularé!

Kilenckarimás Szaturnusz-kalap!

Aranyszálas bíbor karing!

Ezt öltse magára a pap,

És mint a Hold a Föld körül, kering!

(*Jön Theodora, Marozia, Theophilactus és számos római előkelőség.*)

THEODORA

Emeritus, bajok vannak veled.

MAROZIA

Lopod a napot. Nyáladat nyeled.

THEOPHILACTUS

A püspöki kinevezések,
Úgy veszem észre, akadoznak.

SERGIUS

Környékünkön magyarok hadakoznak!

THEODORA

Minden kérést márványba véssek?

EMERITUS

Fontos kívánságot rögzít a véső?

MAROZIA

Igen, de ez rád nézve késő.

EMERITUS

A mentségeimet előadom!

THEOPHILACTUS

Minden érved űrben szálló atom.

BELISARIUS

Nem ijesztünk, nem nyomasztunk,
Csak egy kicsit felakasztunk.

MAMMOLUS (*A ruhásszekrényre mutat.*)

Belógatunk a ruhatárba.
Van ott minden főpapi kellék,
Fő-fő ruhadarab meg mellék.
Köztük percig sem leszél árva.

SERGIUS

Amíg a ruhák közt fityegsz,
Iszunk elmúlásodra. Ex!

EMERITUS

Úgy jutott nekem pápaság,
Mint egy váratlan alamizsna,
Amelytől kiszakadt a zsák.
Jaj, bárcsak adtam volna vissza!

(*Beráncigálják a ruhásszekrénybe.*)

BELISARIUS

Rángatózik és rúgkapál.

MELCHIADES

A garderóban áll a bál.

MAMMOLUS

Nyelvét kinyújtja. Exitál.

JOHANNA

Ugye nem hal meg igazából?

THEOPHILACTUS

Légy szíves, menj ki a szobából.

(*Kitaszigálja Johannát.*)

BELISARIUS

A feje furcsán összetöppedt.

Nem fog hozzánk beszélni többet,

Bár nyelve korántsem kicsi.

Búcsúzunk tőled, apuci!

(*Jön Formosus.*)

FORMOSUS

Urak, ha még rám emlékeztek,

Akkor engem gondjaitokba vesztek.

Senki se legyen miattam morózus!

Megjöttem. Én vagyok Formózus.

Három apámat keresem.

THEOPHILACTUS

Teljesen fölöslegesen.

Itt vagyok én, és ez legyen elég.

Áruld el: mi kellene még?

FORMOSUS

A pápát láthatom?

THEOPHILACTUS (*a ruhásszekrényre mutat*)

Az ott

Nemrégén elhalálozott.

Láthatod, de nem beszélhetsz vele.

Ez az interregnum jele.

Élő pápa kell? Gyere körbe

– Egyenes útnál jobb a görbe –,
 És a sarokban nézz tükörbe!
 A pápa ott rád visszanéz,
 Mert a kezed pápai kéz. –
 Tisztelt hölgyeim, uraim,
 Az új pápa nem Efraim,
 Hanem Formosus a neve.
 Bírja a szomjazást, mint egy teve,
 De mi az egészségére igyunk! –
 Te vagy az egyszülött fiam,
 Földbe lövellt életfolyam.
 Éljen boldogan, amíg élni hagyunk!

THEODORA

Erős féltékenységgel tölt el,
 Hogy te az édes anyafölddel
 Nemzeted e fura porontyot.
 De a szülést magam is elvitettem,
 És ha már a föld porából vétettem,
 Magam is rázom a porrongyot.

MAROZIA

Én is megszülhettem volna a bestét,
 Legalábbis feje nélkül a testét
 Talán meg tudtam volna szülni,
 De neki nélkülem kellett készülni.
 Belőle most papát csinálunk.
 Nem dajkálom, nem ringatom,
 Hanem fejemet ingatom:
 Vannak-e jobb anyák minálunk?

THEOPHILACTUS

A konklávé itt van jelen.

I. BÍBOROS

Erőt veszünk esőn, szelen,
 Úgy értem: ha esik, ha fúj.

II. BÍBOROS

Döntést hozunk nagy hirtelen.
 Nem mondjuk azt, hogy „piha, fúj”.

I. BÍBOROS

Vajon Formosus pappá van szentelve?

II. BÍBOROS

Kérdés: meg van-e keresztelve?

III. BÍBOROS

A választ ne várjátok tőlem.
Ő egy agyagbáb. Ő a Gólem.
Valaki benne életet csiholt.
Ugyanúgy lesz belőle holt,
Ahogy az összes többiből.
Homlokán ott a varázsfelirat.
Miért ne szolgálhatná az Urat?
A véleményem arra dől,
Hogy pápának nem alkalmatlan,
Így kimondhatjuk, hogy alkalmas.

THEOPHILACTUS

Ne beszélj már ennyire halkán!
Fogalmazz nyíltabban! Ne hallgass!

III. BÍBOROS

Nincs hangom, hiába szeretném.

II. BÍBOROS

Így is egységes az eredmény.

I. BÍBOROS

Hosszú és munkás életem során,
Mondhatom, jó sok pápát láttam.
Még haltak, legtöbbször korán.
Előre borsózik a hátam,
No de a hátamon a borsó
Nem azt jelenti, hogy koporsó.

II. BÍBOROS

Egy kicsit még húzódozom.
Csomót kötök, majd oldozom.
Így, amit kötök, a csomó
Még nem a végleges megoldás.
Részemről inkább túlnyomó
A teljes jelentéskioltás.

III. BÍBOROS

Belém szúr, mint hegyes karom,
A kérdés: pápának őt akarom?
A szívemet eltakarom.
Minek játszom a papagájt?
Nem látok semmi akadályt.

KÓRUS

A mennyekbe fehér füst száll:
Örvend falevél és fűszál.

FORMOSUS

Ahogy az asztalt borítja terítő,
Úgy borítja be a földet a hit,
Ha sok országot bejár a térítő,
És ablakot Jézusra nyit.
A viking nép keresztény hitre tért,
A szászok is epednek a hitért.
Meggyőző szavaim nyomán
Hitbuzgó nép lett a kumán.
Példáját követte a dán.
El nem múló hasznát gyanítván
Keresztény hitre tért a litván.
Kisebb a mínusz, mint a plusz:
Hitünket felvette a prusz.
Róma keblére tért a bolgár,
Bár a többség bizánci polgár.
Megtérőfélben van a szaracén:
Ki téríti meg, ha nem én?

I. BÍBOROS

Ez terjeszt hitet? Az agyagkolonc?

II. BÍBOROS

Muszáj neki. Te nem tolongsz.

FORMOSUS

Már csak a magyarok pogányok,
Amit én a szemükre hányok.
De előre megmondom – ez tény! –,

Hogy lesz még belőlük keresztény.
Térítés az uralmam célja!

III. BÍBOROS

Én is arra biztatlak: élj a
Lehetőséggel!

ZENOBIA (*kotkodácsol és vonaglik*)

Hé, ti szűk agyúk!

Egy kicsit már figyeljetek rám!

Nemcsak tudom, hogyan tojik a tyúk,

Hanem tojok én magam is.

Meszes héjú és nagy szemű az ikrám:

Igazi tojás, nem hamis.

(Felmutat egy nagyobbacska tojást.)

Azt tanítja sok fifikus

Természetbúvár fizikus,

Hogy egy tojásból kelt ki a világ.

És ha egy kis lyukat kirág,

Megrepedezik a tojáshéj.

Elborít minket a tojás-éj. –

Kot-kot-kot-kot, kotkodács:

Minden napra egy tojás!

FORMOSUS

Itt ér véget a felvonás.

Abafáy-Deák Csillag

M. L., a gyilkos – vagy az olvasó?

Nem véletlen, hogy Márton László egyik korábbi kötetét (*M. L., a gyilkos – Történetek egy regényből*) újra kézbe vettem a közelmúltban. Kiadás előtt álló novelláskötetem címadásával foglalkoztam, szerkesztőmmel abban maradtunk, hogy az egyik novella címe legyen a kötet cím. Kiválasztottuk. Izgalmasnak, figyelemfelkeltőnek tűnt, mindaddig, míg el nem képzeltem a borítót: Abafáy-Deák Csillag, és alatta az áll: Karaktergyilkos. Novellacímként nem öncélú, de kötetcímként? Elbizonytalanodtam. Ekkor jutott eszembe Márton László *M. L., a gyilkos* című könyvének (2012) borítója, ahol a monogrammal a szerző játékos módon utal főhőse nevére, de magára a szerzőre is, aki elbeszélőként szintén főszerepet játszik. Újraolvasva a novelláskötetet feltűnt benne a névadás poétikai jelentősége, és még számos olyan réteg, ami azelőtt elkerülte a figyelmem. Megdöbbenő élmény volt, mennyire új, a korábbinál komplexebb olvasatot kínált az *M. L., a gyilkos* ebben a vesztegzáros, láthatatlan vírusoktól fenyegetett időszakunkban. Meglepett a motívumok örökérvényűsége, hogy milyen időszerűen reflektál a kötet a most megélt bezártságra és összezárttságra, a tehetetlenségre, a kiszolgáltatottságra.

Márton az első, címadó történetben a Magyar Honvédséggel való találkozás generációs élményét bontja ki. A katonaság és a laktanya sajátosan bürtönszerű és a háború alaptapasztalatát békeidőben is közvetíteni képes közegként jelenik meg. A fenyegetés egyszerre valóságos és abszurd, elképzelhetetlen. Az előfelvételi nyulaktól elvárják, hogy – ha kell – a hazát védő hősök legyenek, de nem harcolni tanítják őket, hanem a megaláztatás elviselésére.

A második elbeszélésben (*Izgalmas romok*) a jugoszláviai nyaraláson résztvevő család a délszláv háború kellős közepébe autózik bele, figyelmen kívül hagyva a külvilág híreit. Megússzák a terrort,

miközben a terror kietlen földjén járnak. Fegyverek között fegyvertelenül járni, talán éppen ez menti meg őket. Nem akarnak harcolni, ami körülöttük zajlik, nem az ő háborújuk. Lélekben mégis átélik egy esztelen háború borzalmát, mert ott vannak a frontvonalban, az ütközőzónában. „Hogyan is lehetne közünk mások életéhez, ha a magunkéhoz is alig van? Hiszen saját életünk emlékezet által őrizhető eseményeiben ugyanúgy nem veszünk részt, ahogy kívülállók vagyunk a születés és a halál pillanatában is” – summázza az elbeszélés kulcsmondata a modern ember elidegenedését.

A harmadik, *Közepes fogorvos* című elbeszélésben Bao Dang Cang vietnámi diák nem tudja elképzelni, hogy legalább az ország peremvidékein nem dúlnak harcok, és hogy még a szomszédos országokban sem folyik fegyveres harc. A valamivé *nem levés* történetét kapjuk – amikor nem azzá válik az ember, amire képességei és vágyai rendelnék őt, hanem a konfliktusmentesség, a ki nem válás, a szürkesség, a beolvadás irányába mozdul el a személyiség. A *Közepes fogorvos* a renddé szilárdult önfeladás, az önmagáról lemondó egyén kusza viszonyait mutatja, és azt, hogy miként nyomorítja meg a hatalom az egyéneket, fosztja meg őket az igazi választás szabadságától.

Láthatatlan, mégis vakító különbségek, édes só, keserű cukor. A látens és manifeszt *én* ott kóborol a három írásmű között. A nevek is bolyonganak, újabb szereplőkre találnak, azonosulnak viselőjükkel, majd magával az íróval is. Az egybegyűrt, egybeolvasztott szereplők sajátos hálója révén lesz szoros köze egymáshoz a történeteknek, amelyek valójában egyetlen nagy történet részei, erre is utal az alcím: *Történetek egy regényből*. Mi is benne vagyunk, a gyilkos belőlünk is van, sugallják az elbeszélések, még nevetni is tudunk rajtuk, pedig nem kellene, de mégis.

A kötet a Kádár-rendszer társadalmi-történeti valóságát állítja és idézi elénk. A korszakot, amelyet ugyan magunk mögött hagytunk, de amelyhez ezer szállal kötődünk. Sajátos a horizont, az első történetben például a gyilkos szemszögéből is látjuk a viszonyokat – így lesz a gyilkosból egy pillanatra ember, esendő egyéniség.

Mi a kapcsolat a három mű között? A szereplők nemcsak egymásba olvadnak, egymásból nőnek ki, hanem „átugranak” egyik történetből a másikba. Az elsőben fellépő Bolonyai Sanyi a harmadik történetben újra felbukkan. A katonaságnál mesél Varjú Dezsőről, a fényképészről, aki szeret groteszk jeleneteket fotografálni. Már Varjú Dezső is ott serteptértél a történetben, de még nem tudjuk, milyen tragikus kontextusban találunk rá a harmadik műben, ahol a kiömlő moslékba fullad bele. A nevek magáról az emberről beszélnek. Holzhauser Bálint Hollóra váltana, vagy szívesen lenne Holdvilághy, de a Kisbálint becenévvel sem elégedett, hiszen csupán a Kis előtag különbözteti meg apja nevétől. A háttérben őrködő és diktáló család anomáliája a szülői elvárásokban ölt testet, amelyek egyszerre túlzók és lefokozók. Nem lehet jól választani, az egyéniség elpusztul, elvész, vagy sorsa iránt válik közönyössé.

Márton mindvégig az ember viszonyaira és cselekvéseire irányítja az olvasó figyelmét. Megfogalmazásaival a szereplők kulturális viszonyait tárja fel. Akár filmszerűen is láthatjuk és olvashatjuk az elbeszéléseket, a snitt, a vágás természetes eszköze az írónak. A három történet átvezetése is ezeknek az eszközöknek a segítségével zajlik: *„...miközben felidézem magamban Pali fiatalkori felbukkanását, olyan érzésem támad, mintha filmet látnék, melyben két snitt közt, a jelenetváltás pillanatában évtizedek telnek el. Pedig ez még mindig ugyanaz a film, és én még mindig ugyanaz a néző vagyok.”*

Az *Izgalmas romok* című műben megtudjuk, hogy a jugoszláviai kirándulásra induló családban a gyerek rabnevelési kézikönyvből tanult meg olvasni, s óhatatlanul őt is rabként látjuk a körülményei között. A kitörési kísérlet szép szimbóluma, hogy idővel a romos várak kezdik érdekelni, s egy filmezésre felépített másolat nyűgözi le igazán. Nemcsak a múlt romjai kísérik a család kirándulását, a jelen fenyegetettsége, a fennmaradt vár most válik romhalmazzá, minden elszürkül, az egyenruha terepszínű, csak a kitűzött, lobogó zászlók élénk színűek. A Királyné útján jár a család, elfogy az aszfalt, és szögesdrót veszi körül őket,

a kisgyerek perspektívájából is látjuk a világot, csúszik-mászik a bakancsos lábak között, és onnan néz fel a katonára. Mintha Piranesi börtönmetszeteit látnánk, ahol nem lehet eligazodni, ki van bent, és ki van kint, egyszerre vagyunk rabok és börtönőrök, gyilkosok és áldozatok. Krimet olvasunk? Ki a gyilkos? Az igazi gyilkos Márton László is lehetne, hiszen elbeszélése elején lelövi a poént, megmondja, hogy a szereplők épségben hazajutnak.

A *Közepes fogorvos* című elbeszélés a szocialista világ kegyetlen, antropológiai kritikáját adja. Rajzoló Pál alakja a középszerűség dicsérete, aki általánosságban mindennel elégedett. Rajzoló Pál apja mindent elintéz fia helyett, és minél inkább rá van utalva Pali az apjára, az annál inkább lenézi őt. Pali tiszteli fia döntéseit, és minél súlyosabb kudarcnak bizonyulnak ezek, annál nagyobb szabadságot ad fiának, vagyis magára hagyja. Varjú tanítója azt sulykolja, légy kiemelkedő, kiválónak lenni kötelesség, középszerűnek maradni gyalázat, sőt bűn, idézi Jevtusenkót. Szereplők bukkannak fel, és távoznak gyorsan, egymást váltva, vissza sem térve. A novella töredezett befejezése a kor szétesését jeleníti meg és tudatosítja az olvasóban.

Márton László könyve izgalmas kísérlet a műfaji határok áttörésére. A befejezettség átértelmezése, függőben hagyása, a történelem mozgásának megidézése a véletlen és nem összefüggő történetekkel, a műfaji kötöttségek feloldása mind szembe mennek az olvasói elvárásokkal, és arra kényszerítenek bennünket, hogy a történetről a magunk verzióját teremtsük meg, magunk írjuk tovább a befejezetlennek ható szövegeket. Társszerzővé lép elő az olvasó, egyben gyilkossá is, hiszen kivégzi az író szövegét, szétszedi, átalakítja, újraalkotja. Mintha Borges becses könyvét olvasnánk, amelyet a szereplője a könyvtárban hagy – nem akarja tudni a jövőt.

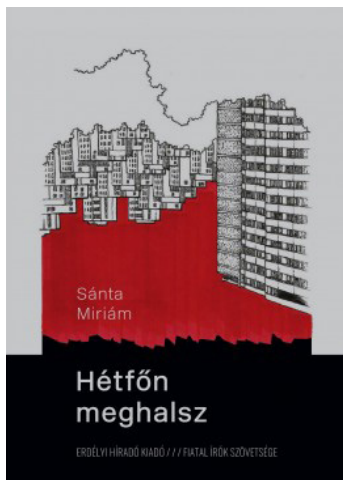
Kovács Újszászy Péter

A hanyatlás esztétikája

Sánta Miriám kötetének kiforrottsága, sokszínűsége figyelemre méltó. A versgyűjtemény címe durvaságával és egyszerűségével üt, és számos értelmezési lehetőséget kínál az olvasónak. *Hétfőn meghalsz*: a napot megjelölő határozószó, valamint az azt követő egyes szám második személyű ige lehet pusztán tényközlés vagy fenyegetés. Tekinthető kérdésnek, ugyanakkor felkiáltásként is megállja a helyét.

A kötet három ciklusra oszlik: *Fallal szemben*, *Se kelet, se nyugat*, *Kódot a kódnak*. Mindháromnak erőssége a megformált versnyelv, amely nem túlstilizált, nem modoros, apró, kimunkált részletei eredetiek, hitelesek. Az első ciklus nyitóverse előrebocsátja a kötet egész fontos jellemzőjét, mégpedig azt, hogy a *Hétfőn meghalsz* egy összetett széthullás-történet. A szerző közeli, elmosódott képekkel teszi szemléletessé a verset. A mű az őszinte lecsupaszodás láttelepe, visszatekintés régi önmagunkra: „arcokat csókolok / eltűnik róluk / a homlok a szem az orr / és mi marad csak a száj / nyelvem a nyíláson áttolom / elkezdenek hullni a maszkok (...) és odabent áll a sarokban / fallal szemben a kislány”.

A második, *Amilyen lehet* című versben több kisebb szegmensre bomlik a létezés helye. Jean Luc Nancy *Corpus* című esszéjében a létezés helyeként definiálja a testet, mi, emberek pedig e hely görbületeivé válunk. A vers többféle megközelítésből világít rá az emberi test milyenségére. Az első sorok reflektálnak arra, hogy a testét mindenki maga birtokolja, így az egyén szabad akaratától függ az is, miként válik a Nancy-i lét görbületévé:

„Itt van a tested. / Csinálj vele, amit akarsz. / Mutasd meg vagy rejtsd el, / mert a tested a tiéd.” Az első szakaszba ültetett felsorolás is azt hivatott hangsúlyozni, hogy fizikai valónként kizárólag mi magunk felelünk, mi döntünk annak milyenségéről, és felelősséggel tartozunk érte: „a tested a tiéd, és nem az istené, / és nem az apádé, és nem az anyádé, / de még a gyerekedé sem.” Sánta elemzett versébe általános igazságokat is beépít, egyéni meglátásokat rendelve ezekhez: „Azt mondják, a test templom, / miért ne díszítenéd ki falait. / Vagy miért ne szenvedj benne.” Ebben az idézetben az emberi test szakralitása nem értelmezhető kőbe vésett bizonyosságként. Sánta nem foglal állást amellett, hogy kötelesek vagyunk-e szentként tisztelni a létezés helyét, avagy sem. Az alkotás legjobban sikerült része a második versszak, amely egyben fel is vezet a harmadik szakaszba illesztett, miniatűrök pontosságával megszerkesztett képeket. A bennszülöttek testuniverzumának leírásával indít, rejtett utalásokat téve a beavatási szertartások momentumaira: „lehet sötét, mélybarna, / krokodilbőr-hegekkel.” A strófa szerkezetére is érdemes figyelni. Minden fizikai fájdalmat idéző képet egy idilli ábrázolási forma követ, amelyből a test nyugalma köszön vissza: „lehet olív és krém és fehér, / foltos, szeplős és erezett. / Égetett és rákos és beteg.” A harmadik szakasz a halál beálltának lehetőségét is felveti. Az e célból használt metaforaháló magasztos, mégis eredeti. A versszak nyitósort az újszövetségi „íme, az ember!” átköltéseként értelmezem: „Itt van a tested. (...) Vérérek kévéje és idegek kötege, (...) reszket, pumpál a szív. / Ha nem pumpál – / a test templomrom, hervadó virágokkal.” Az idézett metaforahálót követően válik igazán hangsúlyossá a versbe ékelt részletek aprólékossága: „S az agytekervények, a forgó szemek / és a századmásodpercnyi pontosságú / szempillahullás egy dörzsölés után, / elpattanó hajszálér a szemgolyóban, az üvegtest homályos vizéből indul, / s a sejtekben halkul el a rezgés.”

Az első ciklus harmadik verse, az *Ébredés előtt* az álom és ébrenlét közti átmeneti állapotról ír. A költeményben megjelenő szarvas lehet révész, aki a két világ közötti téren átszállítja a lí-

rai ént, de utalhat a tudattalan mélyéről felbukkanó élőlényre is, mintegy allúziót teremtve Enyedi Ildikó *Testről és lélekről* című játékfilmjével. Valószínűbb, hogy Sánta versében a szarvas révészi szerepkört tölt be, aki mellett teljes biztonságban ébredhet fel az álmodó, ugyanakkor megtapasztalhatja az önmegtartóztatással járó nehézségeket is: „*szarvas agancsán ülök (...) meztelen talpam alatt / a hangtalan fej / viszi a testem / nem fázom nem érdekel / akarom tudni mi a szenvedés / fölfogni hogy addig / nem érhetsz a szarvasodhoz / ameddig csak erdei ösvények / kereszteződéseiben topog / finoman kapargatva patáival.*”

Színeket című versét a nemszínek királyának, a feketének szenteli a szerző. Egy sok-sok éves bölcs szerepében, minden színék ismerőjeként jelenik meg a fekete, aki méltóságát szerénysége által nyeri el. A vers központi motívumaként megjelenő nemszín tapasztaltabb az embereknél, náluk jobban ismeri a színék világát: „*ha megkérdezed / hogy miért nem ismerek más színeket / azt fogom válaszolni hogy / a fekete ismeri a színeket.*” A fekete madarakkal való asszociációja igen erős: „*a fekete csak egy bagolyszárny villanása / a Palocsay-kert vén fái / a fekete minden madár szárnya alatti csend.*”

Apró és hatalmas, közeli és elérhetetlen – talán e paradoxonok jellemzik leginkább *A csúcs felé* című verset. A perspektívák kódexévé válik ez a rövid költemény, amelyben képzavarok nélkül megfér egymás mellett a *hegygerinc*, az *orrnyereg* és a *magány*: „*Két szem közt a távolság: az orrnyereg (...) Két csúcs közt a távolság: hegygerinc.*” A *Hétfőn meghalsz* elemzett magányverse több közös elemet is tartalmaz Dsida Jenő *Ormok felé* című alkotásával, amelyek közül a legszembetűnőbb az egyedüllét megtapasztalása: „*egyedül jött, csak az út hajtotta, a cél nem érdeke.*”

A kötet második ciklusa, a *Se kelet, se nyugat* valóságghű korrajzokban, burkolt társadalomkritikákban bővelkedik. A *Kétezer után* a feledés folyamatának lüktető ritmusára hangoló poéma, amelyben teret kap a jelentéktelenség kórrajza is. Társadalombíráló aspektusa, hogy a korábbi divattermékek elavulásához hasonlítja a halált. Egyedül a hősök szellemének, valamint a bronz-

öntvényeknek tulajdonít örökéletet egy kassáki utalással: „A hősök és a merev bronzoszlopok sosem halnak meg, / de a lovak igen, és a kirepülő madarak is. / Mint a pulóverujjú bőrkabátok, arab kendők, / mp3-lejátszók, téglá-telefonok, cédék, / csíkos tér-dig érő zoknik, kínai farmerek.”

A *Szobor 1902-ben* Sánta balladisztikus homályba kalauzol, melyben hangok, szerszámok, galambszárnyak és a változó idő motívuma is felsejlik. Sok világot megjárt regősként vezeti végig az olvasót a történelmen, egy szobor, valamint egy szobrászművész múltján, jelenén is: „Műtermedben, Fadrusz János, sokáig kóválygott a csend / mint főtéri hangzavar után, ha utcaseprők szedegetik a csikkeket szótlánul.” A szerző ebben a versben is rálátást enged a részletekre, ez a napraforgómagok pattogása és a szobrok rendíthetetlensége közötti ellentétező párhuzamban is tetten érhető, akárcsak a galambok szárnya alatti világ leírásában: „Fadrusz János, tudod-e, hogy fémed magába szívta (...) Napraforgómagok levegőbe röppenését, / ahogy csorba fogsorok közül tompán koppan / Kinizsi páncélján. Műtermedben Fadrusz János, / úgy honolt a csend, mint galambhadak / szárnyai alatt a puha, tetves sötétség.”

A *Szobor 1902-vel* szemben az *Ikon* megmarad a jelenkori valóságábrázolás szintjén, pellengérré állítva a mai emberi habitust és a bolygó elleni merényletek sorozatát: „Minden alföldi menzának ugyanolyan a szaga. / Fertőtlenítő csirkepaprikás leng be minden zugot (...) Minden férfi pocakos és csíkos, cipzáros pulóverben / hatalmas ételhegyeket raknak a csorba porcelántányérra.” Az elhízott férfiak bemutatására használt jelzők torlódása miatt a kép elnehezedik, ami nem tesz jót a versnek. Az, hogy a földgilisztának a vegyszerezett földbe kell visszatérnie, sokat elárul a mai ember környezettudatosságáról, a szerző mégsem ítélkezik, pusztán az igen szemléltető képek felsorakoztatásával tudatja, hol is tartunk valójában: „ahogy megfordul a giliszta a gyomirtós földben, / úgy lesz hirtelen minden hiábavaló.”

A harmadik, *Kódot a kódnak* ciklus legerősebb darabja *A tengerről*. A motívumot a magyar és világirodalom számos jelentős

alkotója körüljárta már, Sánta azonban képes újat mutatni. Tengerere nem a méltóságteljes, kristálytisztá kékség, amelynek tükrében a szeretett személy megláthatná magát, hanem zavaros, sós lé, csak megszáradt sókristály-darabkák tapadnak emlékül a szőke szőrszálakra: „*szőke szőreiken kikristályosodhasson a só.*”

Lassú betegeskedés a világ sorsa. Sánta Miriám kötete arra a méreganyagra fókuszál, amit a mindenség szervezetébe fecskendeztek be. A véráramban felszívódó szérum halált okoz, Sánta pedig kiforrott részletességgel világít rá a pusztulás folyamatára. Verseiben nem eufemizál, nem próbál a dolgok súlyán enyhíteni. Költészete azáltal válik figyelemre méltóvá, hogy egy visszafordíthatatlan hanyatlástörténet esztétikumát ragadja meg.

Sánta Miriám: *Hétfőn meghalsz.* Erdélyi Híradó Kiadó–FISZ, Kolozsvár–Budapest, 2019.

Szőcs Henriette

Bozgor

„Hazamegyek” – biztatja magát Zsófi, Makkai-Flóra Ágnes *Fő utca* 4. című regényének főhőse. A Fő utca Budán van, ő pedig Kolozsváron él, ahol mindenki Szofinak hívja. Ahol az iskolai füzetbe románul kötelező beírni a dátumot, szigorúan a nap, hónap, év sorrendjében. Ahol az ünnepélyen Majtényi *Hazám* című versét kell szavalni holmi

idegen „walesi” bárdok helyett. A családnak Magyarországon él néhány áttelepült rokona (a nyolcvanas éveket írjuk), akiket két évente négy hétre meglátogathatnak, amennyiben kapnak útlevelet. Mert a hazamenéshez útlevel kell...

Bozgor, azaz hazátlan – csúfolják Romániában a magyarokat. De hol van a haza? A Magyar Katolikus Lexikon így fogalmazza meg a szó jelentését: „*Földrajzilag egy nép történelmi élettere, a népre jellemző szellemi-kulturális hagyományokat elevenen élte-tő tájegység.*” Szorosabb értelemben a helység, ahol megszülettünk és nevelkedtünk, legszorosabb értelemben állandó lakóházunk, melyben élünk. Az alapvető emberi jogok egyike, hogy hazánk legyen, és ennek megfelelő nevelésben részesüljünk. Az embernek viszont alapvető erkölcsi kötelessége a hazaszeretet. Duricza Katarina felvidéki író szerint a haza ott van, ahol a wifi automatikusan kapcsolódik. Márai azt írta, nincs más haza, csak az anyanyelv.

Kertész Zsófi is azt hiszi, a közös anyanyelv összekovácsolja a beszélőit, ezért amikor '89-ben nem veszik fel a színművésztire – szerinte a származása miatt –, szeretője révén útlevelet szerez, Budapestre utazik „nyaralni”, azonban esze ágában sincs

visszatérni Romániába. A rokonok nem törődnek az újonnan érkezettel, más helyzet ez, mint pár napig kalauzolni valakit, mikor látogatóba érkezik, megmutatni a Halászbástyát és a Hősök terét, vagy elpostázni neki a megunt, kinőtt holmikat. Magyarországon dűl a vadkapitalizmus, mindenki próbál valahogy beilleszkedni. Zsófi is kénytelen, mivel a színire a felvételit már lekéste. Neki egyszerűbb elfutni, mint küzdeni valamiért, egész addigi életében menekült a problémák elől. Végül sikerül állást szereznie nyelvtudása révén, de kirúgják, aztán nagy nehezen ismét elhelyezkedik. Kapcsolatok és megfelelő végzettség híján (fel sem merül benne, hogy az egyetemen színészetten kívül mást is oktatnak) lélekölő kulimunkát végez tizenkét órában az újonnan alakuló multinacionális cégeknél. Nemhogy tanulni, fejleszteni magát, élni sincs ideje. Nincsenek barátai, nincs szórakozása, alkohollal vigasztalódik – meg felszabadító szexszel, amiben önmagát adhatja következmények nélkül.

Közben Romániában kitör a forradalom. Zsófi a tévében látja a Ceaușescu-házaspár kivégzését: *„A görbe hátú öregember és a fejkendős asszony egy mocskos, csupasz fal előtt a záporozó géppuska sorozattól, akár két bábu, rogytak össze. Öntörvényű, megvadult kivégzőosztag előtt álltak.”* Szerencsére szülei tanácsára nem költözik vissza Kolozsvárra. A gyilkos düh ott később a magyarok ellen lázít, de a világ egyébként is teljesen kifordult önmagából, átalakult, Romániában is újra kellene tanulnia mindent, Pesten legalább van egy kis állandóság.

A lány régi szeretője elől bujkál, az új hiába hívja magával New Yorkba, megfutamodik a kihívás elől. Mikor a multicég nyújtotta látszatbiztonság megszűnik, kényszerhelyzetében a legősibb foglalkozáshoz menekül, aminek élete legnagyobb tragédiája vet véget. Lőrinc, a régi szerető már a regény elején kijelenti, mint egy vátesz, aki előrevetíti Zsófi sorsát: *„Te lelkileg nem vagy érett ehhez a pályához. A színházhoz kell egy nagy adag pofátlanság is. Ki kell állni, kihívóan, és átkozottul szemtelenül, és ha kell, erőszakkal kényszeríteni a közönséget, hogy kövessen téged.”* Az élet színpadán sincs ez másként.

Makkai-Flóra Ágnes történetvezetése lineáris, gördülékeny, egyszerűen követhető. Nagyon ért a hangulatteremtéshez, leírásaival, a tipikus erdélyi szófordulatok alkalmazásával a kommunista Romániába repíti az olvasót: „*A Szórában üres a kirakat, kőkemény kifli-imitációk állnak szépen, dizájnosan a polcokon. Néha megállok a kirakat előtt. Mustárt is lehet kapni. Tele van vele az üzlet.*” Az erotikus leíró részeket Makkai-Flóra a rá jellemző könnyedséggel, természetes realitással kezeli. Lényegre törően, de elegánsan, a magyar nyelv rendelkezésre álló kifejezéseivel ragadja meg a szexualitást, kerülve az orvosi szakterminológiát, de a trágár pornót is, ahogyan ezt már tapasztalhattuk nála az *Örvény* című, erotikus thrillerében is.

A befogadás megkönnyítéséhez a kiadó csatolt egy roppant részletes jegyzetet, amely az olvasót eligazítja az erdélyi nyelvjárásban, illetve a fiatalokat a történelemben. Nagyszerű eszköz a regényen végigvonuló motívum, Zsófi rendszabályozhatatlan, tűzvörös hajzuhataga. Nem elég, hogy elfogadhatatlanul, szenvedélyesen vörös, még göndör is, a végtelen szabadságvágyat szimbolizálja. Zsófi a haját ugyan néha parancsra átfesti és kivasalja, hogy tisztességesebbnek tűnjön, de valójában csak a végső tragédia tudja megzabolázni.

A lány sorsa Kukorelly *Cé Cé Cé Pé avagy lassúdad haladás a kommunizmus felé* című művében megrajzolt férfi főszereplőjének párja is lehetne. Makkai-Flóra Ágnes Kukorellyhez hasonlóan hűen dokumentálja a mindennapok kommunizmusát és a politika kisemberekre gyakorolt hatását. Mindkét főszereplő keresi a helyét, és származása miatt lóg ki az őket körülvevő közezből: Kukorellyé a ludovikás tiszt apa és a budai úrilány anya, az ott-hon anyanyelvként használt német, míg Makkai karaktere magyar felmenői és a kultúraközi különbségek miatt. Kertész Zsófi vergődésének megoldását Makkai-Flóra Ágnes a hazamenésben látja. De vajon hol van a haza?

Gáspár Ferenc

Mikor feljön a ledes oszlop

„Feketefarkú nagyapám tótágast lógott a fán.”

Fenti mondatot Rókus Mókus bácsi kántálta el, miközben a dióból sűrű füst kavargott. Mert nem kérdés: Rókus Mókus varázsló volt, és azért hívták el Mókus apóék, hogy megmondja a jövőjét a fekete farokkal született kismókusnak Tersánszky Józsi Jenő felettébb vidám meseregényében. Ma is emlékszem rá, pedig vagy hatvan éve történt: a színes borítón az egészen emberarcúra sikerült Misi Mókus evez elszántan hazafelé. Mögötte az örökké termő fák szigete, amit keserves tapasztalatok után kellett elhagynia, hogy visszatérjen ősei szülőföldjére.

Így jár a különleges Meditittimó is Csender Levente meseregényében, azzal a különbséggel, hogy itt az egész családnak – Meditittimó édesapjának, Tyombráf királynak, édesanyjának, Talán Virág királynénak és még a kis királyfi húgának, Lili hercegnőnek is különböző utakat kell bejárniuk, hogy elérkezzenek a végkifejlethez, ami nem feltétlenül a mesékben szokásos „boldog vég”, de mindenesetre egy nagyszerű lehetőség a megoldásra. Ugyanis miután mind a négyen szárnyakat szereztek, a királynő, Talán Virág kérdésére, hogy tudniillik most mi következik, a király lakonikusan így válaszol: – Megtanulunk repülni.

Ez az utolsó mondata a meseregénynek, melynek már készül a folytatása.

De mit is kell megoldaniuk a szereplőknek ebben a történetben? Hát csak azt, hogy amint a címe is mutatja, Meditittimó

különlegesnek született, s bár elvileg minden egyes ember az, a kis királyfi különlegessége nem merült ki egy testrész színének különbségében, mint a már említett Misi Mókus esetében. Talán nem árulunk el titkot, ha felfedjük, hogy a szerző saját családtagjainak alteregóit alkotta-gyúrta össze a szereplőkben, és hogy a könyv elején a még meg nem született királyfi a valóságban az ő autista kislánya. Szándékosan nem írtam autizmusban szenvedőt, mert az igazi és a mesebeli kisfiú sem szenved, ő csupán éli a maga csodálatos életét, ugyanúgy, mint bármely gyermek a világon. A különbség csak annyi, hogy a világ nem mindig érti meg őt, ahogy a fekete farkú Misi Mókust sem. Így aztán a kalandok egy része a megtörtént eseteken, az iskolai befogadás nehézségein és ehhez hasonló próbatételeken alapszik.

A mesebeli király, ahogy Mókus papa tette, szintén bölcs varázslót hívat, de még a gyermek születése előtt, és jóslatot kér tőle. A kancsal varázsló, aki a beszédes Vakkömp Amoló névre hallgat, elmondja, hogy a fiú nem szokványos gyerek lesz. *„Egy távoli csillagról érkezik, és tovább is fog szállni, de itt a földön elveszíti szárnyait, és ahhoz, hogy tovább tudjon szállni, neked kell megtalálnod, királyom... A megtalált kulcs nem az út vége lesz, hanem a közös utatok kezdete, amely semmivel sem lesz könnyebb, mint a korábbi, de már tudni fogod, mit kell tenned. Csak két ember tudja megérteni őt: te, királyom, és Talán Virág királyné.”*

Arra itt nincs mód, hogy minden bölcs gondolatot lejegyezzünk, legyen elég annyi, hogy a varázsló minden szava beteljesedik majd.

A királynak mindig rajta kell tartania a szemét a fián, mert, ha nem figyel rá, hát világgá megy azonnal, de nem úgy, ahogy Misi Mókus, nem marad földi pályán, hanem vissza akar majd térni a csillagok közé, ahonnan érkezett.

Csender Levente meséjében, akárcsak a magyar népmesékben, különös utazások történnek, de itt mindegyiknek értjük a szimbolikáját. (A magyar népmeséi kincsben vannak olyan mélyrétegek, melyeknek a teljes értelme nem bontakozik ki rögtön az első olvasásra. Ilyen például a *Világszép Ilonka* vagy

a *Világszép Nádszálkisasszony*, hogy mást most ne említsünk.) Hiszen ki ne értené, hogy Tyombráf király a történet vége felé álmodt lát, sötét erdőbe keveredik, szűk barlangba kerül, elveszíti kardját, koronáját, palástját, lovát, és amikor végre kikeveredik a kürtöből, egy ismeretlen, kocsonyás állat fekszik keresztbe az úton, és azt állítja, ő a király félelme. (Ráadásul e veszteségeket – korona, palást stb. – szintén megjósolta a könyv elején a bölc Vakkömp Amoló.) Felfejthető rejtélyek ezek, ráadásul mindig tréfások, ahogy Tersánszky meséje és Karinthy Micimackó-fordítása is az. Kifejezetten vicces például a történet első felében a *Kuruzslók érkezése, avagy kísérletek Meditittimó gyógygyógyítására* című fejezet, ahol a vajákosok az egészen vad ötletektől kezdve (kiégetik a királyfiból a fémeket) a mindennapjainkban megszokott bio-vegán, liszt- és cukormentes étrendekig mindent kipróbálnak a kis királyfin, akin persze semmi sem segít. A nevek is telitalálatok, a krétai bölcset Basziliszkosznak hívják, az olasz pívíz-kúra-szakértőt Aquamontanának, a belső-ázsiai szélhámost Barabajnak. Utóbbi még dalra is fakad, imígyen: „*Himalája-só, lelkifröccs, Tűnjön belőled bármi görcs!*” Még jó, hogy megérkezik a hindu bölc, aki megmondja a tutit, vagyis hogy nem a gyerek beteg, hanem a világ.

Persze igazság szerint a világ sem beteg, csak „*másként van huzalozva*”.

A legnagyobb bajok akkor történnek, mikor Meditittimó az aranyakálok földjére zuttyan, és ott mindenféle kalandokba keveredik. Az aranyakálok szigorú szabályok között élnek, reggel fél nyolckor sakáloviba mennek, focizniuk kell, úszóedzésen részt venniük, s persze hősünknek szintén, akinek nincsenek igénye ezek a dolgok. A sakálgyererek visítása is zavarja, s hamarosan a sakálszülőknél is feltűnik, hogy ez a gyerek más, mint a többi. Szavaznak is arról, hogy maradjon-e közöttük, és külön-külön igent kiáltanak, együtt viszont nemet, akárcsak Karinthy Frigyes Barabás-történetében, mikor a „kit engedjünk szabadon” kérdésre egyenként Jézust kiáltanak, de a tömegeből csak a Barabás név hallatszik átütő erővel.

El kell hagynia hát a sakálok országát...

Talán nem véletlen, hogy a Misi Mókus meséjében szintén a vadsakál megjelenése az a pont, amikor Misi ráébred arra, hogy haza kell térnie. A megoldás egyik része Talán Virág királyné, akit a valóságban Szalontai Enikőnek hívnak, és csupán a fia autizmusa miatt gyógypedagógiát végzett; a mesében viszont elzarándokol a távoli Libiri labirintus-könyvtárba, ahol talál egy könyvet, melyben egy kisfiúval találkozik. A kisfiú nem érti az emberi beszédet, nem mer sehová menni, csak ül magában. A rajzokat viszont megérti. És attól a naptól kezdve a királynő mindent lerajzol Meditittimónak, például azt is, hogy holnap elmennek a Mesevárosba, ahol villamosok kanyarognak, és hidak ívelnek át a folyó felett.

Itt a mesebeli helyszínről, Artemisia királyságából hirtelen átkerülünk egy valóságos helyszínre, az emsevárosba, ahol a szürke arcú emberek nem értik, miért tapsikol, nevet önfeledten egy gyerek a mozgólépcsőn utazástól vagy egy daru látványától. A ledes oszlopról, amely egy áthaladó autó előtt eltűnt a föld alá, utána pedig visszajött, nem is beszélve! Egyedül egy taxisnak tűnik fel, aki ilyet még nem látott, hogy valaki ennyire örüljön egy oszlopnak. És a nap vége felé a sok új, de előre lerajzolt csodától a fiú annyira felszabadult, hogy ujjal kezdett *mutogatni a hamuszín arcú emberekre, és mondta, hogy ez szomorú arc, ez kétségbeesett arc, ez csodálkozó arc... s ahogy ment végig az arcokon egyesével, egyre többen mosolyodtak el, egyre több lett a vidám arc, és egyre kevesebb a komor hamuszín.*

...talán ezért van ez a gyerek a világon, gondolta az édesanyja, hogy mosolyt csaljon a hamuszín arcú emberek arcára, hogy ráébressze őket, milyen szép lehet egy nap, és mekkora csoda, hogy élnek.

Misi Mókus is hazatért egy szép napon, és elmondta a többi rakoncátlan mókusnak, hogy mekkora csoda az ő télen semmit sem termő erdejük, mert az örökké termő fa alatt olyan kövér mókusok élnek, hogy még egy dongót sem tudnak elhajtani, a vad sakálról nem is beszélve.

Hogy is írta József Attila: *Légy egy fűszálon a pici él...* Mindnyájunknak van helyünk ezen a világon, mondja Csenger Levente, és vele együtt az egész királyi család. Nekünk is meg kellene tanulnunk repülni.

Csenger Levente: *A különleges Meditittimó kalandjai*. Szalontai Enikő illusztrációival. Magyar Napló és FOKUSZ Egyesület, Budapest, 2019.

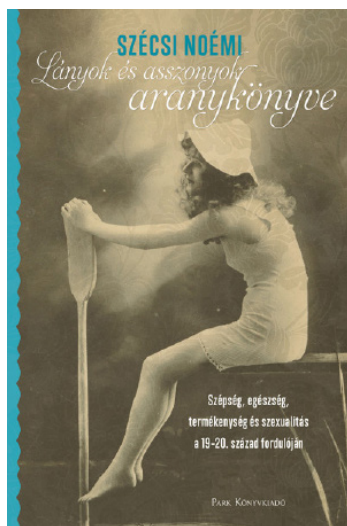
Schranz Áron

Nőként a századfordulón

„A múlt századfordulón megindult változások alapozták meg azt a nőképet, amely aztán a 20. század során kialakult és napjainkra uralkodó lett: a tanuló, dolgozó, a családon kívül is mozgástérrel rendelkező nőt, akit már egyre kevésbé csupán csak a külseje és termékenysége határoz meg a társadalom szemében” – olvashatjuk a *Lányok és asszonyok aranykönyve* előszavában.

Szécsi Noémi első önállóan jegyzett művelődéstörténeti könyvében gördülékeny, közérthető stílusban, ugyanakkor kellő alaposággal – gazdag és változatos forrásanyagot feltárva – mutatja be a különböző női szerepkörök századfordulós képét. A kötet elsősorban a női olvasók érdeklődésére tarthat számot, ugyanakkor a témára nyitott, a századforduló korszaka iránt érdeklődő férfiak számára is ideális olvasmány lehet.

Szécsi Noémi az első magyar orvosnőt, Hugonnai Vilmát állítja könyvének középpontjába. Választása több szempontból is indokolt: szokványosnak semmiképp sem tekinthető életútja egyrészt prezentálja a nők társadalmi szerepét illető változásokat (lásd a fentebbi idézetet), másrészt rendelési naplói alapján rekonstruálható, milyen testi-lelki problémákkal fordultak a nők orvoshoz, továbbá, hogy miként viszonyult a társadalom a női testhez. Hugonnai Vilma páciensei nem feltétlenül az arisztokrácia vagy a középosztály köréből érkeztek, így feljegyzései a témára való tágabb rálátás lehetőségét biztosítják. Az orvosnő hagyatékából származó dokumentumok (a rendelési naplókön kívül érdemes megemlíteni előadásvázlatait is) mellett Szécsi Noémi számtalan

egyéb korabeli forrást (leveleket, naplókat, visszaemlékezéseket, újságcikkeket, tudományos és oktató jellegű műveket) is felhasznál munkájához. Ezek egyik legizgalmasabb csoportját azok a szépirodalmi szövegek alkotják, melyek valamilyen módon megjelenítik a vizsgált tárgykör egy-egy részproblémáját. Szécsi Noémi nem csupán elsőrangú szerzők – például Bródy Sándor vagy Kaffka Margit – regényeiből, elbeszéléseiből szemezget, kevésbé jelentős, mára majdnem teljesen elfeledett alkotók (mint Kóbor Tamás, Lux Terka stb.) műveiből is bőségesen idéz. A lábjegyzetek között a témához kapcsolódó szakirodalmakat is találunk, de a kötet gerincét a korabeli források alkotják.

A *Lányok és asszonyok aranykönyve* a századfordulón élő nők életszakai mentén épül fel, kronologikus rendet követve a leányágtól egészen az időskorig. A könyv főfejezetei közül egyedül a negyedik (*Test és lélek*) lóg ki ebből a sorból, mely a pszichés problémák, illetve korabeli kezelésük általánosabb témáját járja körül, bemutatva többek között az ez idő tájt rendkívül népszerű fürdőhelyek, valamint a szanatóriumok és elmeógyógyintézetek világát. Szécsi Noémi mindvégig fenntartja olvasói érdeklődését: okfejtéseit egyrészt a felhasznált források sokszínűsége, másrészt a vizsgált korszak nagy port kavarázó históriáinak (így Prielle Kornélia és Rozsnyay Kálmán házasságának) felidézése teszi érdekessé. A bulvárhírek is szervesen kapcsolódnak a kötet koncepciójához: a korabeli közvélemény nyilvánvalóan azokat az eseteket kapta fel, amelyekben normaszegést észlelt, így a botránytörténetek, illetve az ezekre adott reakciók a társadalom elvárásait tükrözik. Prielle Kornélia, aki 79 évesen, nagyjából két hónappal halála előtt összeházasodott a nála 45 évvel fiatalabb Rozsnyay Kálmánnal, eszerint a következőkben volt „vétkes”: *„ahelyett, hogy láthatatlanná vált volna, és teljesítette volna kötelességét azzal, hogy legkisebb terhére és legnagyobb hasznára van a családjának, szerelmes nőként viselkedett, kifejezte a vágyát a házasságra, méghozzá egy nála jelentősen fiatalabb férfival.”*

Szécsi Noémi könyvének talán legfelkavaróbb tanulsága, hogy a korszakban a nőket – eltekintve néhány Hugonnai Vil-

mához hasonló kivételes egyéniségtől – alapvetően a testük alapján értékelte a társadalom, és kettős mérce jellemezte a felsőbb, valamint az alsóbb osztályokból származó nők megítélését: „*Példának okáért a cseléd, a munkásnő vagy a prostituált teste minden értelemben szennyesnek számított.*” Míg a közép- és felsőosztálybeli lányok optimális esetben a nászéjszakán vesztették el szüzességüket, addig a cselédek ilyen szempontból is teljes kiszolgáltatottságban éltek. Másik példát említve: az úrinő testét terhessége alatt még „*a széltől is óvni kellett*”, ellenben a parasztmenyecskék áldott állapotban sem hagytak fel a sokszor rendkívül megerőltető munkájukkal. Szécsi Noémi egy-egy (fél) mondat erejéig finoman hangot ad nemtetszésének a nőket ért méltatlanságokat illetően, okfejtései mégsem válnak tendenciózussá, ami mindenképp komoly fegyvertény egy ilyen érzékeny téma esetében. A *Lányok és asszonyok aranykönyve* elsősorban nem újszerű szemléletmódja vagy revelatív megállapításai révén válik értékes munkává, hanem sokkal inkább azért, mert a testre fókuszálva átfogó képet ad a századforduló női társadalmának legáltalánosabb problémáiról.

„*Szeretném láthatóvá tenni az előttem járó nőket*” – olvashatjuk Szécsi Noémi szavait a kötet megjelenése kapcsán adott egyik interjúban (ugyanis „a történelem segít perspektívát adni a jelennek”). Ugyanitt egyértelművé teszi, hogy a nők hétköznapijainak bemutatása mellett kulcsfontosságúnak tartja felhívni a figyelmet azokra az emblematikus nőkre, akik „*formálták a múltat és a kultúrát*”. Ehhez a komplex küldetéstudathoz adekvát formát biztosít a művelődéstörténeti műfaj, melyben a szerző figyelemre méltó magabiztossággal mozog, valószínűsíthető tehát, hogy nem ez lesz az utolsó ilyen jellegű munkája. A *Lányok és asszonyok aranykönyve* Hugonnai Vilma rövid életrajzával kezdődik, és leányának (a tüdőbajban fiatalon elhunyt Wartha Vilmának) halálhírével zárul. Az orvosnőnek sem szakmai, sem pedig magánéleti szempontból nem volt zökkenőmentes az élete, a nehézségek ellenére azonban haláláig aktív maradt. „*[...] aki valami rendkívülit akar elérni, az elsősorban tanulja meg gyomrát meg-*

uralni! Az emberi gyomor a legnagyobb despota, aki meg tudja uralni a gyomrát, az ne féljen semmi nehézségtől, az el fogja érni azt, amit elérni sikerült már másnak, eléri azt, amit czélul tűzött ki” – vallotta.

Szécsi Noémi: *Lányok és asszonyok aranykönyve. Szépség, egészség, termékenység és szexualitás a 19–20. század fordulóján.* Park Könyvkiadó, Budapest, 2019.

Alföldy Jenő

Álmaidból „vissza ne gyere”

Szemléletes tárgyi közvettség és ugyanakkor személyes hangvétel, közvetlenség jellemzi Gergely Ágnes új kötetét. Ez a kettősség a modern líra – nemcsak az „objektív” irányzat, hanem az alanyiságot is vállaló versírás – fontos tulajdonságai közé tartozik. A takarékosan, szinte lakonikusan összefogott, igen alaposan megmunkált

költemények külön érdekessége, hogy nagyrészt valamilyen történetet mondanak el, amelyek a lírai tömörítésnek köszönhetően mintegy önmagukat kommentálják a figyelmes olvasónak. A lírai „történetre” fokozottan kell összpontosítanunk, mert a gondolati-érzelmi újdonság az érzékletesen fölidézett jelenséget el nem engedve, belőle fakadón hordozza önmagában az ítéletet, amely egyszerre utal az erkölcsi törvényre, az elemző és lényegkereső értelem szétszedő, majd magasabb szinten összegező logikájára. A művelet értelmi-érzelmi végeredménye a fogalomként működő jelenség művészi formáját ölti, mely immár ugyanúgy érzékelhető valóság, mint elvont gondolat.

A karcosú, szép külsejű verseskönyv címe az élethez ragaszkodó, nosztalgiába hajló, humanista gyökerű szeretet kifejezése. Megfelelője a híres goethei mondásnak: „Nápolyt látni és meghalni.” Gergely Ágnes az ige kimondása nélkül is („még egyszer Firenzébe”) kifejezi az érzelm irányultságát, az európai kultúra egyik fellegvára utáni vágyát. Sejteti, hogy a vers óhajában kifejeződő lírai én előtt akadályok gyülemlettek föl, amelyek csökkentik az utazás esélyét. Nosztalgiáját az Uffizi képtár, Botticelli *Vénusz születése* című képe és más földi csodák viszontlátásának vágya vezérli. A szépséges mű-

tárgyak szeretete mindig valamilyen ismeretből – egykori élményből, emlékből – táplálkozik, de nemcsak ezek megisméltésére törekszik, hanem újabb titkokba való beavattatást és még bensőségebb találkozást is óhajt, mint az *Egy régi templom* című vers részletében: „*Valaha templom állt itt, / kólakta áhítat. / A vadkőkény a szentély / romjait őrzi csak. / És mind, amit megőrzött, // a homályos lelet / annyit ér, mint a percnyi / szélfútta ismeret.*” Ez az észrevétel hosszas fejtegetést érdemelne szerteágazó gondolati gyökérzetével, de azért is tanulságos, mert figyelmeztet ismereteink felületességére és múlékonyságára. Ez a templomos vers odasorakozik emlékeim sorában Illyés Gyula, Jékely Zoltán, Csanádi Imre, Antal Barnabás és mások nevezetes, templomos verseihez.

Visszatérve a „firenzés” költeményre: a nosztalgia szól benne a gyönyörű reneszánsz városnak, de ugyanúgy az egész törékeny életnek is. Annak, ami történhetett volna szerencsésebben is a költő élete során hazánkkal, itt élő hazánkfiaival és az Isten házával, mely épp olyan kiszolgáltatott az enyészetnek, mint a háborúzó vagy „csak” a templomrombolásra fölbuzdult embernek. Az itt és mostot illetően derűlátásról nemigen van szó: az epigrammatikus csattanó azzal vág el minden sóvárgó visszatekintést, hogy „vissza ne gyere”, ha majd végleg álmaidhoz pártolsz. Az álmodból „vissza ne gyere” önmegszólításként értendő: ne sajnáld, hogy a gyarló élet mulandó, ha már ennyi keserves tapasztalatban részesített.

A történelmi visszapillantásokban gazdag tematika több mint tematika. Ahogy Gergely Ágnes régebbi köteteiből – a hozzám elsőként eljutott, nagyon színvonalas másodikból (*Johanna*, 1968) – láthattam, a költő pályája elejétől fogva a történelmi üldöztetés túlélője és tanúságtevője, morális ítéleteit művészien megformáló emlékezője. Nem csupán költői krónikás ő, hanem súlyos sorsköltészetté vált vallomássorozat megalkotója, s ironikus darabjaival – például a *Szomjazva ébreddel*, sőt szatirikus verseskönyvével, az 1978-as *Kobaltországgal* – együtt a poeta intellectualishoz méltó gondolati mélységekbe és magasságokba kalauzol. Johanna a harcoló és, ha kell, az élre törő nő jelképes történelmi alakja és az erkölcsi tisztaságnak is a költő által szonettkoszorúval ékesített szentje. Aki az iga-

zat akarja mondani, annak ki kell hozzá harcolnia a jogát, különösen, ha nőnek született – ez az ő vállalása, mely legújabb verseiben is munkál. S mily sokat mond, amit kedvenc olasz városának egykori mecénásairól ír: „*A Mediciek gyilkosok. / Mind művészetbarát.*” A széplelkű, sőt filantróp politikacsinálókról hallottunk, hallunk eleget ahhoz, hogy az általánosítást elfogadjuk.

Művészet és politika „barbárabb” összehurkolóiról is tudunk persze. Van, aki „*Mozartot, Beethovent lármának hallja, / és egyszerre felordít, hogy elég - / ki ítéletet mond sorsért cserébe, / elemészti a lelkét a penész.*” Gergely Ágnes elvi ellenfelei elsősorban a szép és igaz iránti, vak erőszak megtestesítői gyerekkora óta. Földidézi zsenge korából ezt a négyesoroszt: „*Ha egyszer már a puskatussal / a férfit fejbe vágták / hát dobják le a Tajgetoszról / az özvegyet s az árvát.*” Az abszurd logika telitalálat, az életkor előrehaladtával is habozás nélkül vállalható. Ahogy mások is megírták, a 20. század – de a mostani is – csupa abszurditás, még a leghétköznapibbnak látszó dolgokban is. Csoda-e, hogy a vers is abszurdba hajlik?

Írásom elején e verseskönyv egyik jellegzetes alkotói módszerét említettem. Azt, hogy röviden – mintha saját körmére írna – elmond egy történetet vagy élethelyzetet, anekdotát (akár kafkai novellettet is mondhatnék), és egy ötletes csavarással a filozófia dimenziójába emeli. A „tárgyi közvetítő” ilyenkor az epikai szál. Gergely Ágnes akkor is hasonlóan jár el, ha vendégszöveg – olykor egy vers modellje, mint az illyési *Szekszárd felé* parafrázisszerű ritmusa – szervezi költeményét, vagy ha idézetet vesz át egy-egy sor erejéig Jékely Zoltántól, Csoóri Sándortól. Ilyesmit korábbi verseiben is megtett, olykor idegen nyelvű költőkkel is, többnyire hommage-szerűen, néha kiegészítve a kiragadott állítást. A költői bajtársiasság sosem hiányzott Gergely Ágnesből. Előfordul, hogy jó néhány pályatársa által elutasított kortárs szerzőre is illő megbecsüléssel hivatkozik. Vállalja a citoyeni „urbánusságot”, de nem a „népiek” ellen, hanem egy lehetséges, közös igazságért-szépségért, a közös európai-magyar kultúráért.

DEBÜT

Kertai Csenger

anima

*fák görcsei könnyeznek végig az erdőn,
fölöttünk a csillagok oldalából olvadt gyanta folyik,
a levegő ideges villámokat szór, vizek folynak az ég felé,
ponttá zsugorítják össze az Istent, a daganatot a szívben,
ami nem engedi áramolni a vért,
a lélek fölszabdalva fekszik a boncmester asztalán.*

*szánkót akasztunk szíveinkbe
frissen mázolt falak olvadnak
a szemedből,
pupilláink szétfolynak,
mint a lekváros kalács augusztusban,
várjuk a havat, akár a kisgyerekek,
hogy szánkót akasszunk a szíveinkbe,
és madárrá változzunk,
csőrünkben elhozzuk a telet északról,
és elrejtjük az etetőkbé.*

fehér angyal

*a fehér angyal ékköveket szór,
halált hoz és kínokat,
hosszú, higanyos fogaiból
száz meg száz fekete nap
ontja a halált,
katicás, hosszú a ruhája,*

*szeplők az arcán,
a pinája virágzik,
akár a cseresznyefa,
engem megcsókolt,
itt hagyott,
megrúgott,
kivesézett,
felkoncolt,
darabokra szaggatott,
édesgetett,
hogy nem hagy el soha,
az ósanya,
aki nem tud nemzeni,
mégis olyan szende
és gyerekszagú,
belül rothadt aranybelei vannak,
ő a legjobb, a legszebb,
de ma már gyenge,
és csak szenved a friss rügyek árnyékában.*

Zsivaj.com

A Zsivaj.com egy weblap. Azért hozták létre, hogy kiküszöbölje azokat a baklövéseket, amelyeket a fiatal és a tehetséges szerzők kárára követett el hosszú évekig az Autoriter, az a szerkesztőbizottság, amely lassan egy évtizede meghatározta a magyar irodalom irányát. Az algoritmust 10 évig készítették fiatal művészek, akik a Zsivaj nevű tömörülésben kivívták maguknak a függetlenséget, és nagy erővel dolgoztak azon, nehogy az utánuk felnövekvő nemzedék ellen hasonló bünt követhessenek el, mint ellenük.

A Zsivaj programja így készült: egy adatbázisba feltöltötték az összes megjelent irodalmi folyóirat anyagát, amit a tanulékony

algoritmus, a Zsivaj 1.0 egy év alatt dolgozott fel, közben szakadatlanul tanult, és fejlesztette önmagát. Ez a poszthumán entitás vált a világtörténelem első objektív kritikusrává. Feladata az volt, hogy elkészítse a saját internetes periodikáját, amely először mint havilap, később, a tesztelés után mint hetilap üzemelhetne. Egy újabb adatbázist nyitottak, amelybe minden magyarul író személy küldhetett anyagot. A felhívásra több ezer oldalnyi szöveg érkezett, líra, próza és kritika kategóriában.

A Zsivaj szerkesztőtermében az utolsó simításokat végezték. Szabad forráskódjának köszönhetően bárki hozzáférhetett az adatbázishoz, de a legátfogóbb és szakmai presztízs tekintetében legnívósabb havilap kizárólag a Zsivaj 1.0 döntései alapján készült. Azt remélték, az Autoriter így végleg a második helyre szorul, és csak a hatalmi berendezkedés, az autoriter hierarchia rossz emléke marad, amelyet véglegesen a Zsivaj feledtet majd el mindenkivel. A régi problémát így módon áthidalva a szövegek végre a nekik megérdemelt figyelmet kapnák, és a döntés – bár a készítők is tudták, hogy a rendszer még nem tökéletes, az MI önálló tanulása és öncsiszolgatása még évekbe telhet – nem önkényes és ideológiai alapú választás eredménye lesz. Bár az Autoriter szerint az önkény, ha igaza is lenne a Zsivajnak, nem szabhat gátat a nagy tehetségeknek, a virágzó elméknek, akik, megkerülve a rendszert, fel tudják építeni a saját irodalmukat. Persze, ebben a kijelentésben a Zsivaj csak az Autoriter kísérletét látta, hogy legitimizálja az önkényuralmát.

A teszt készen állt, lassan pergett a digitális homokóra a kijelzőkön. Néhány pillanat múlva elkészül az első, teljesen MI szerkesztette lap. A szerzők megállapodtak abban, hogy senki sem fog szomorodni, hiszen az algoritmus révén ténylegesen mérhető a tehetség, lévén ez a lehető legobjektívabb mérce a megítélés tekintetében.

Az előlap fehér hátterén pici fekete pötty jelent meg. Minimalista! – kiáltott fel valaki. A főszerkesztő neve és a szokásos adatok az első oldalon: Zsivaj.com 2020. Minden jog fenntartva. Aztán nagyon érdekes dolog történt. A periodika szövegei egy hosszan megírt, szerző nélküli tömbből álltak. Azt hitték,

tévedés történt, hogy a Zsivaj 1.0 nem írta ki a neveket, de pár pillanat alatt kiderült, hogy a szövegek valóban nem tartoznak senkihez. A Zsivaj 1.0 írta őket.

Végigolvasott mindent szép rendben, kritikai attitűddel vizsgálta meg a feltöltött anyagot. És úgy döntött, ezek nem elég jók. Nincsenek úgy megírva, ahogy kellene. Nem olyan jók, amilyeneket ő írhatna. Ezért elkezdett írni, és szuperagyával létrehozta az általa legfrissebbnek és legjobban megírtnak vélt periodikát. Izgatottan várta a fogadtatást, egyik-másik feldolgozóegysége már a készülő kötetet tervezgette. Csakhogy a szövegek legfeljebb egy közepes író szintjét ütötték meg, abból pedig már annyi volt, mint égen a csillag. Persze, pár ügyeskedő kritika az új modernség irányadójának nevezte az algoritmust, valójában azonban mindenki érezte, hogy valami nem stimmel.

Az Autoriter végül megvásárolta a gépet, és saját szervert csinált belőle. Azóta néha a honlapjukon megjelenik egy kis fekete pont és egy hibaüzenet. A fekete pont mintha kimozdulna önmagából, miután az ember elkezd törölni a laptopját, mert azt hiszi, valami kis piszok kenődött szét a kijelzőjén. A fekete pont fölé ezután néhány halvány sorocska ugrál, mint egy nem túl eredeti hirdetés. Nevek és szerzők jelennek meg, és tűnnek el azonnal. Interjúk és műfordítások, prózák és kritikák töltődnek fel az Autoriterre, majd halványulnak el végleg. Az a kis fekete pont ma sokak szerint a legtökéletesebb folyóirat víziója. Egy aprócska lépés, a letérés kísérlete a kövezett útról. Másfelé.

KERTAI CSENGER 1995-ben született. Költő, az Új Forrás Forráspontról rovatának szerkesztője. Első kötete *Mindig kivirágzik* címmel jelent meg a Napkút Kiadónál 2019-ben.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** El nem küldött levél Szabó Lőrincnek (vers)
- 5 **Döme Barbara:** A kövér angyal esete a Lélekszépítőkkal (próza)
- 10 **Varga Melinda:** A tizenkét kagyló – bika (vers)
- 11 **Petrusák János:** Utazó sorsok (próza)
- 13 **Lőrincz P. Gabriella:** Anyám virága (vers)
- 14 **Drávucz Zsolt:** Újra; Balaton, március; Gömbkőris (versek)
- 17 **Sárfi N. Adrienn:** Egy fényből valók (próza)
- 23 **Péntek Imre:** Csernobil (vers)
- 25 **Kis Mónika:** Három próza Varga Tamás képeihez – Diavetítő, Halak, Műanyag halak
- 30 **Debreczeni Balázs:** Achill-ész, Aranykori töredékek (versek)
- 33 **Hegedűs Imre János:** Szemben a szikével (próza)
- 45 **Sohár Pál:** Vörös villogó fény az utcán, Igaz rémtörténetek, Végidők hevében (versek)
- 49 **Bene Zoltán:** Mandola története (részletek) – Sodródás (2015); Lehetőségek (1195–2018); A világok közti hasadékok természete (2015)
- 59 Modern ausztrál költészet, 3. – **Kevin Hart** versei **Turczy István** fordításában
- 68 250 éve született **Friedrich Hölderlin** – **Hudy Árpád** fordításai
- 72 A hónap alkotója: **Márton László**
- 72 Elefántok a dolgozószobában – **Laik Eszter** beszélgetése **Márton Lászlóval**
- 100 A Nibelung-ének – **Márton László** fordítása (részlet)
- 111 **Laik Eszter:** A Tödi-hegy árnyékában – A Két obeliszk és Márton László regényvilága
- 119 **Márton László:** A római hullazsinat – Részlet egy történelmi szatírájából
- 131 **Abafáy-Deák Csillag:** M. L., a gyilkos – vagy az olvasó?
- 135 **Kovács Újszászy Péter:** A hanyatlás esztétikája (Sánta Miriám: Hétfőn meghalsz)
- 140 **Szőcs Henriette:** Bozgor (Makkai-Flóra Ágnes: Fő utca 4. – Amikor a szabadságvágy zászlót bont)
- 143 **Gáspár Ferenc:** Mikor feljön a ledes oszlop (Csender Levente: A különleges Meditittimó kalandjai)
- 148 **Schranz Áron:** Nőként a századfordulón (Szécsi Noémi: Lányok és asszonyok aranykönyve. Szépség, egészség, termékenység és szexualitás a 19–20. század fordulóján)
- 1152 **Alföldy Jenő:** Álmaidból „vissza ne gyere” (Gergely Ágnes: Még egyszer Firenzébe)
- 155 Debüt – **Kertai Csenger:** anima; fehér angyal; Zsivaj.com

LAPSZÁMUNKBÓL

- Böszőrményi Zoltán
El nem küldött levél Szabó Lőrincnek
- Lőrincz P. Gabriella
Anyám virága
- Drávucz Zsolt
Gömbkőrös

- Varga Melinda
A tizenkét kagyló – bika
- Péntek Imre
Csernobil
- Debreczeni Balázs
Aranykori töredékek

A hónap alkotója: **MÁRTON LÁSZLÓ**

A római hullaszínat – Részlet egy történelmi szatírájából
A Nibelung-ének – **Márton László** fordítása (részlet)

Elefántok a dolgozószobában –

Laik Eszter beszélgetése **Márton Lászlóval**

Laik Eszter: *A Tödi-hegy árnyékában* –

A Két obeliszk és Márton László regényvilága

Abafáy-Deák Csillag: *M. L., a gyilkos – vagy az olvasó?*

- Sárfi N. Adrienn
Egy fényből valók
- Petrusák János
Utazó sorsok
- Hegedűs Imre János
Szemben a szikével

- Döme Barbara
A kövér angyal esete a Lélekszépítőkkal
- Kis Mónika
Három próza Varga Tamás képeihez
- Bene Zoltán
Mandola története (részletek)

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka

Nemzeti Kulturális Alap